STUDII ŞI CERCETĂRI JURIDICE

Anul 8 (64), Nr. 1 **Ianuarie – Martie 2019**

S U M A R

Studii

MIRCEA DUȚU, *Manifestul juridic al Centenarului*, A venit timpul pentru o știință a dreptului și o cultură juridică românești! 7

Centenar

ION GUCEAC, Actele de autodeterminare ale provinciilor româneşti reunificate, fundament juridico-politic al Marii Uniri 33
SORIN POPESCU, CĂTĂLIN CIORA, Unificarea legislativă și progresul juridic după Marea Unire din anul 1918. Rolul consiliului legislativ 61
GHEORGHE FLOREA, Unificarea organizării avocaturii prin crearea baroului României Mari. Repere istorice și gânduri de viitor privind evoluția profesiei de avocat în România 71
DANIEL-MIHAIL ŞANDRU, Aspecte privind aplicarea Regulamentului nr. 679 din 2016 privind protecţia datelor cu caracter personal în România 81

Recenzie

TUDOR AVRIGEANU, Romanitate – Modernitate – Românitate. Mircea Duțu, *Ştiinţa dreptului şi cultura juridică în România*, EAR, Bucureşti, 2018, 469 p. 99
ANDREI DUŢU, UN Environment. *Environmental Rule of Law. First Global Report* (Primatul dreptului mediului: o primă evaluare mondială), United Nations Environment Program, 2019 115
ALEXANDRINA ŞERBAN, (Coordonator V. Dorneanu, M. Krupinschi) *Un sfert de secol de constituţionalism*, Editura Hamangiu, București, 2018, 289 p. 123

Viaţa ştiinţifică

ANDREI DUŢU-BUZURA, Iniţierea proiectului naţional *Monumentele dreptului românesc vechi şi modern* (27 martie 2019) 127
ION IFRIM, Conferința de inaugurare a Institutului Național de Criminologie (14 decembrie 2018, București, Palatul Parlamentului 133

In Memoriam

VASILE STĂNESCU (Ifrim Ion) 137
MARILENA ULIESCU, (Bogdan Pătraşcu, Mihaela Berindei) 145

STUDII ŞI CERCETĂRI JURIDICE, an 8 (64), nr. 1, p. 1–146, Bucureşti, ianuarie – martie, 2019

STUDII ŞI CERCETĂRI JURIDICE

Année 8 (64), Nr. 1 **Janvier – Mars 2019**

S O M M A I R E

Études

MIRCEA DUŢU, *Le Manifeste juridique du Centenaire*, Le temps est venu pour une science du droit et une culture juridique roumaine! 7

Centenaire

ION GUCEAC, Les documents de détermination des provinces roumaines réunifiées, base juridique et politique de la Grande Union 33
SORIN POPESCU, CĂTĂLIN CIORA, Unification législative et progrès juridique après la Grande Union de 1918. Rôle du Conseil législatif 61
GHEORGHE FLOREA, Unification de l'organisation du droit par la création du barreau de la grande Roumanie. Jalons historiques et réflexions sur l'avenir concernant l'évolution de la profession d'avocat en Roumanie..... 71
DANIEL-MIHAIL ŞANDRU, Aspects relatifs à l'application du Règlement no. 679 en 2016 sur la protection des données à caractère personnel en Roumanie 81

Comptes rendus

TUDOR AVRIGEANU, Romanité - Modernité - Roumanité. Mircea Duţu, *Ştiinţa dreptului şi cultura juridică în România*, (Science du droit et culture juridique en Roumanie), EAR, Bucarest, 2018, 469 p. 99
ANDREI DUŢU, UN Environment. *Environmental Rule of Law. First Global Report* (UN Environnement. Etat de droit environnemental. Premier évaluation mondiale), Programme des Nations Unies pour l'environnement, 2019 115
ALEXANDRINA ŞERBAN, *Un quart de siècle de constitutionnalisme*, Éditions Hamangiu, Bucarest, 2018, 289 p. 123

La vie scientifique

ANDREI DUŢU-BUZURA, Initiation du projet national *Monuments du droit roumain ancien et moderne* (27 mars 2019) 127
ION IFRIM, Conférence inaugurale de l'Institut national de criminologie (14 décembre 2018, Bucarest, Palais du Parlement)..... 133

In Memoriam

VASILE STĂNESCU (Ifrim Ion) 137
MARILENA ULIESCU, (Bogdan Pătraşcu, Mihaela Berindei)..... 145

STUDII ŞI CERCETĂRI JURIDICE, an 8 (64), nr. 1, p. 1–146, Bucureşti, ianuarie – martie, 2019

STUDII ŞI CERCETĂRI JURIDICE

Anul 8 (64), Nr. 1 **January – March 2019**

S U M M A R Y

Studies

MIRCEA DUŢU, **The Legal Manifesto of the Centenary** The time has come for a science of law and a Romanian legal culture! 7

Centenary

ION GUCEAC, Self-determination acts of the Romanian provinces reunified, the legal and political basis of the Great Union 33
SORIN POPESCU, CĂTĂLIN CIORA, Legislative unification and the legal progress after the Great Union in 1918. The role of the Legislative Council 61
GHEORGHE FLOREA, Unification of advocacy organization through the creation of the Bar of Great Romania. Historical milestones and thoughts on the future of the evolution of the lawyer profession in Romania 71
DANIEL-MIHAIL ŞANDRU, Aspects regarding the application of Regulation no. 679 of 2016 on protection personal data in Romania 81

Reviews

TUDOR AVRIGEANU, Romance – Modernity – Romanianity. Mircea Duţu, *Ştiinţa dreptului şi cultura juridică în România*, (Law of Science and Legal Culture in Romania), EAR, Bucharest, 2018, 469 p. 99
ANDREI DUŢU, UN Environment. *Environmental Rule of Law. First Global Report*, United Nations Environment Program, 2019 115
ALEXANDRINA ŞERBAN, (Coordonator V. Dorneanu, M. Krupinschi) *Un sfert de secol de constituţionalism* (A Quarter Century of Constitutionalism), Published by the Hamangiu Publishing House, Bucharest, 2018, 289 p. 123

Scientific life

ANDREI DUŢU-BUZURA, Initiation of National Project "Moments of Old and Modern Romanian Law" (March 27, 2019) 127
ION IFRIM, Inaugural Conference of the National Institute of Criminology (December 14, 2018, Bucharest, Parliament Palace) 133

In Memoriam

VASILE STĂNESCU (Ifrim Ion) 137
MARILENA ULIESCU, (Bogdan Pătraşcu, Mihaela Berindei) 145

STUDII ŞI CERCETĂRI JURIDICE, an 8 (64), nr. 1, p. 1–146, Bucureşti, ianuarie – martie, 2019

A VENIT TIMPUL PENTRU O ȘTIINȚĂ A DREPTULUI ȘI O CULTURĂ JURIDICĂ ROMÂNEȘTI!

Mircea Duţu [*]

Abstract: *Marking a major historical event, such as the Centenary of the Great Union (1918-2018), imposed as well an analysis of the evolution of ideas and cultural practices in the field of law, including the perspective of creating and affirming a new science of law and a new Romanian national juridical cultural, an evaluation of the present situation and perspectives for the future. This has allowed the revealing of the evolutions of the said problematics and contouring the historical steps of its development: the interwar period, of completing the formation process of a science of law and proper juridical culture, the period of "socialist law" (1948-1989), of deviation and creative failure, and, finally, the present period, post-1990, of searching, initiating and affirming the creative elements of a new juridical development, West-facing and reprising the Euro-Atlantic tradition. Even though there have been 30 years since the legal and political relaunch of the country, the neglect of the creative and identity-focused aspects, doubled by the persistence of an technicist and imperative approach on the legal phenomenon had led to reaching the pinnacle of acceptability, beyond which there is the risk of losing any capacity for original contribution and promoting a proper juridical identity. To avoid collapse, the author of the manifest considers that it's time to imperatively raise the issue of initiating and concentrating the approaches to constitute and affirm a new science of law and Romanian legal culture, one to assure the continuity and reevaluation of traditions, a better valorization of the present, and insuring a future evolution determined by creativity, originality, and identity.*

As a preliminary title, formally and as an emergency, they propose: (1) rethinking the development framework, promoting an integrated approach and establishing prioritary common themes of scientific research in the field of law; reaching a balance between fundamental and applied research, the national and European/international dimensions, as well as interdisciplinary/specialized; elaboration of a general strategy in the field and summoning, in this purpose, a national reunion (Étatsgeneraux…) of all the involved and interested actors, in order to debate, identify and promote the necessary leads for attaining such objectives; (2) reforming the manner of teaching and learning law, promoting its science and practice, forming a field that creates the specialists necessary to the scientific and cultural progress, and professional advancement; overcoming institutional and academic immobilism, the impediments of massification and hyper-specialization; valuing the multiple recent experiences – such as: transsystemic

[*] Prof. univ. dr., directorul Institutului de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu" al Academiei Române.

STUDII ŞI CERCETĂRI JURIDICE, an 8 (64), nr. 1, p. 7–32, Bucureşti, ianuarie – martie, 2019

education, selective branches, legal clinics – and an adequate integration of higher education, scientific research and professional practices (cultures) related to the field.

Fundamentally and related to the contents of the problem: (1) founding them on the tradition of Roman origins and on the neo-Latinity of the modernity of the components of the Romanian juridical civilization; on a Roman law seen as "intimately and completely enclosed in the historical and rational structure of modern law", one that is and remains "culture and history, and not even the modern (or post-modern – M.D.) has found the miraculous formula that would allow them to escape from history and culture (Valentin Al. Georgescu); (2) the priority of (re)founding, as much as possible, a Romanian juridical identity, centered around tradition, continuity, and historical and cultural exceptionality, having as principal vehicle constitutional identity, as a form of manifesting unity through diversity; (3) promoting original scientific and cultural creation, with major echoes in the advancement of juridical national and universal knowledge and progress; regaining the interwar prestige and consolidating the Romanian creative contribution; (4) conceptualizing and promoting juridical development as an inseparable part and essential dimension of the development of Romania, and promoting it by pertinent strategies; assuming and manifesting neo-Latin juridical solidarity amongst the family of Roman-German continental tradition and accepting globalization through hybridization, cohabitation and continual dialogue of the traditions and specific identity values; (6) refusal of a global law and accepting a globalization of law as sum and synthesis, and not as a unilaterally imposed whole; (7) reconsidering the "constants of law" from the perspective of a natural law understood in the logic of the philosophia perennis of law, rejected not only by the socialist ideology, but also by the "bourgeoise" legal theory (the "juridical permanences" of Mircea Djuvara) and refounding the science of law in this spirit.

Key words: *legal manifest; science of law; juridical culture; legal identity; original contributions; natural law; European integration; legal development; legal collapse; legal traditions; constants of law; human law.*

Marcarea Centenarului Marii Uniri (1918–2018) a ridicat fundamentala problemă a abordării unitare, din perspectiva succesiunii în timp a reglementărilor, impactului lor social și evoluției ideilor, a dezvoltării juridice a României la scara ultimului secol, relevându-se totodată și pe această bază, mizele prezentului și provocările viitorului pe termen mediu și lung. Acest eveniment a oferit ocazia unei analize complete și în spiritul adevărului istoric a fenomenului complex și major al unificării juridice interbelice – legislativă, judiciară și doctrinară – ca parte inseparabilă a procesului de desăvârșire a unității naționale și fundament organic al științei dreptului și culturii juridice românești. Evoluțiile înregistrate în perioada interbelică au fost urmate de venirea precipitată, sub puternice impulsuri revanșarde, a celui de al Doilea Război Mondial; urmările sale politico-strategice catastrofale pentru o parte a Europei au făcut din proiectul desăvârșirii modernității juridice române unul nu pe deplin terminat, lăsat în așteptarea plenarei sale afirmări după îndelungata perioadă a experimentului comunist (1949–1989). Aceasta din urmă a început prin încercarea de a fi o adevărată *tabula rasa* a trecutului nostru

juridic, reținând cel mult unele repere calificate „progresiste" ale acestuia, negând continuitatea naturală și pretinzând o noutate și superioritate absolute. În fine, revenirea la democrație și reluarea mersului european de devenire și dezvoltare juridică a țării post 1989 a ridicat noi priorități, în frunte cu cele ale integrării euroatlantice, de care absorbiţi fiind, am ignorat aproape filonul tradiției în fața amplorii și inditului problemelor ridicate de post-modernitate și globalizare. Numai că, spre deosebire de 1859–1866 sau chiar 1918 acum aveam noi înșine un trecut și un puternic fundament european național de invocat și valorificat, cel desăvârșit prin consistență și șarjă identitară în perioada interbelică[1].

Neglijarea laturii constitutiv-identitare, de continuitate și specificitate și a reflecției creatoare în același sens în ultimii treizeci de ani în favoarea reconstituirii normativ reglementare, în mare parte prin împrumuturi mai mult sau mai puțin asimilate adecvat, a ajuns la punctul terminus de acceptabilitate pe cale a deveni unul critic dacă vom continua în același sens. Riscul și primejdia sunt acum și mai mari pentru că pot însemna pierderea pentru totdeauna a semnelor consistente ale unei identități juridice, prin „topirea" definitivă și totală în „marea" dreptului global. De aceea, considerăm că a venit, iarăși timpul, de această dată, ca un comandament categoric și cu un caracter ultimativ (acum ori niciodată!) de a ne pune problema (și a o rezolva definitiv!) consolidării și afirmării unei științe a dreptului și culturii juridice românești. După două secole de căutări, identificări, reveniri, evoluții și involuții, dezvoltarea juridică a României a ajuns astăzi la momentul unei opțiuni fundamentale și decisive între a ne construi o reflecție proprie asupra drumului și ipostazei dreptului în devenirea noastră și, mai ales, într-o lume a interdependențelor și globalizării, a prefera să rămânem definitiv în poziția de receptor și cultivator, mai mult sau mai puțin selectiv, a ceea ce ne parvine pe căile circuitului juridic mondial.

1. Necesitatea absolută a culturii juridice. Nevoia de cultură juridică azi nu se naște numai din naturala curiozitate umană ori setea de cunoștințe enciclopedice ci, din ce în ce mai mult, e reclamată de condiția complexă a omului post-modern deopotrivă ancorat în istoria comunității de apartenență și participant la lumea globală, pe calea internetului și a aspirațiilor individuale. Apoi pentru că ea reprezintă o parte inseparabilă, inconfundabilă și indispensabilă a patrimoniului spiritual național, formată de-a lungul secolelor în și prin limba română, la și pentru românii de pretutindeni. Și tocmai cu aceasta, și mai înainte de orice, a prefigurat și premers constituirea politico-statală a României Mari.

[1] În general, asupra istoricului problemei, a se vedea Mircea Duțu, *Ştiinţa dreptului şi cultura juridică în România,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 2018.

Prin cultura juridică suntem și ne dovedim succesori ai anticilor romani, inventatorii dreptului, care și-au impus legile și procedurile în limba latină tuturor popoarelor, inclusiv geto-dacilor, supuse imperiului lor. Prin dezvoltarea sa modernă, în continuarea fundamentelor romanice și prin dimensiunile neolatine limba juridică română și cultura dreptului la români au dobândit valoare de pecete identitară.

Folosirea limbii române în justiție a reprezentat nu numai un vehicul de cultură juridică unitară, ci și un veritabil factor major de promovare și realizare a „unității sufletești" la nivelul societății în toate etapele procesului de constituire a statului național unitar român, atingând punctul culminant în 1918 și deceniile care i-au urmat.

Moștenitori ai unei culturi juridice europene prin tradiție și aspirații perene, am contribuit la dezvoltarea acesteia prin opere reprezentative care au depășit prin importanța și semnificațiile lor frontierele naționale și suntem datori să o facem în continuare.

Sunt suficiente argumente spre a releva marea miză a păstrării și promovării culturii juridice române, ca una singură și indivizibilă, de sorginte romanică și de natură neolatină, cu elemente componente și valori definitorii proprii, identitare.

Din această perspectivă, se cuvine a ne manifesta respectul pentru toți cei care, de-a lungul timpului, au pus bazele și au marcat reperele devenirii unei științe a dreptului și culturii juridice române, asemenea celor ce au făcut acest lucru în urmă cu 100 de ani, lăsându-ne astfel o inestimabilă moștenire și, totodată, să înțelegem datoria ce ne revine de a le continua gândurile și acțiunea în condițiile și la parametrii de azi ai dezvoltării și civilizației juridice.

1.1. Eterna problemă a „formelor fără fond". Dacă de la „inventatorul" său cel mai des citat, Titu Maiorescu, din 1868, teoria formelor fără fond a fost considerată ca ținând cu precădere de preocupările istoricilor literari, a sociologilor sau a filosofilor, ea poate și trebuie a fi considerată aici ca o prioritate mai ales a teoriei (istoriei) dreptului românesc modern. Chiar dacă, la prima vedere, o asemenea concluzie poate părea surprinzătoare, istoria dezbaterilor culturale în această privință, de la considerațiile lui A.D. Xenopol asupra dreptului roman (și englez!) până la polemica lui Zigu Ornea din ultimele decenii ale secolului al XX-lea împotriva Junimii și a Școlii Istorice a Dreptului, ne dau deplină dreptate. Poate că unul dintre cele mai revelatoare episoade, pe cât de important pe atât de neglijat până acum, îl constituie însă referințele lui Eugen Lovinescu la concepția tradiționaliștilor asupra dreptului românesc, cu referire explicită la poziția lui Andrei Rădulescu. „Tendința de a vedea în *drept* o creațiune națională este caracteristică tuturor popoarelor. Și unii scriitori germani, de pildă, au căutat să descopere un drept *german,* înlocuit abia în veacurile XII–XVI de dreptul roman; în realitate, nici nu exista un *drept german!* În acest peisaj care inaugurează secțiunea consacrată dreptului românesc în celebra

sa *Istorie a civilizației române moderne,* Lovinescu trimite pentru susținerea ideii expuse la primul capitol din nu mai puțin celebra „Istorie a dreptului roman în Evul Mediu" a lui Savigny, continuând apoi cu o analiză destul de amănunțită a lui A. Rădulescu despre *Cultura juridică românească în ultimul secol,* a cărei concluzie este că și potrivit acestuia din urmă „formula clasică a tradiționalismului" este susţinută numai în mod nominal „Nemairegretând deci Codul Calimach, a cărui tradiție națională era reprezentată mai mult prin Basilicale și prin codul austriac, ne regăsim bucuroși în paragrafele Codului civil Napoleon sau ale codului comercial italian și, prin ele, în linia marii tradiții juridice a poporului roman, adevăratul creator al dreptului, iar tradiționalismul nostru juridic rămâne mai mult… o tradiție verbală și o atitudine convențională".

Pe de altă parte însă, atunci când A. Rădulescu împărțea istoria dreptului românesc într-o perioadă care merge de la 1800 la 1864 și într-o alta, care leagă adoptarea Codului civil Alexandru Ioan Cuza de propriul său timp, criteriul de diferențiere constă tocmai în modul în care s-a realizat de fiecare dată receptarea dreptului străin: de o parte precauție și preocupare pentru asigurarea unei legături cu tradiția românească și cu societatea românească însăși, de altă parte, un transplant juridic destinat să asigure o înnoire masivă cu orice preț. Ca și în cazul lui Savigny, unde tradiționalismul și modernitatea coexistă într-o formulă mult diferită de ideologia codificării, și concepția lui A. Rădulescu poate oferi o perspectivă juridică nouă asupra evoluției dreptului românesc modern, cu atât mai actuală azi cu cât România pare a se afla din nou în siajul importării unor forme străine a căror legătură cu fondul autohton este tot atât de inexistentă ca și cea a inovațiilor instituționale postmoderne precum cele care amenință ramuri precum dreptul familiei cu marea tradiție a dreptului roman. Iată, deci, o direcție de reflecție seducătoare prin trecutul său și interesantă mai ales prin concluziile ce se pot contura și, în orice caz, o problemă care rămâne principală și pentru cultura juridică românească.

1.2.Un subiect care nu mai poate fi evitat: cultura judiciară. Problematica existenței și manifestărilor particulare ale unei culturi judiciare, ca parte inseparabilă a culturii juridice româneşti, nu a făcut, practic, până în prezent, cu unele excepții[2], obiectul unei abordări suficiente în reflecția și literatura română de specialitate. Interesul său este însă din ce în ce mai evident, deopotrivă din perspectivă istorică și din cea a stringentei actualități, iar subiectul nu mai poate astfel fi evitat. Într-adevăr, mai întâi, un atare fenomen cultural a marcat eforturile de unificare juridică declanșată după 1918 și în consolidarea a ceea ce se întâmplase atunci, iar studiul său

[2] Mircea Duțu, *op. cit.,* p. 284 și urm.

se impune ca atare. Din acest punct de vedere, pe lângă unificarea regimului legal de exercitare a profesiilor juridice – magistrați, avocați, notari –, o dificultate majoră a prezentat realizarea unității, coerenței tipurilor de culturi judiciare diferite, aflate în prezență, în urma reîntregirii țării: cel de sorginte franceză deja cu o istorie de peste o jumătate de secol din Vechiul Regat, care se împământenise în mare măsură, până la a avea aspecte și forme de manifestare proprii, cel de concepție și practică austro-germană existent în Bucovina și cu particularități ungare în Transilvania și, respectiv, cel rusesc care operase în Basarabia. Reforma radicală impusă de noile realități politico-naționale, introducerea limbii oficiale în justiție, româna, la nivelul întregului teritoriu al României Mari, unificarea organizării judecătorești (1924) și a regimului de exercitare a profesiei de avocat (1921, 1923) ș.a., au generat o unificare formală, dar în planul percepțiilor, mentalităților, uzanțelor și atitudinilor, mutațiile fiind mult mai lente și rămase parțiale, ceea ce se reflecta cu precădere în privința atitudinilor generale, colective exprimate în marile probleme juridice ale țării.

Așa, de exemplu, reprezentând, odinioară, elita intelectualității juridice (întrucât, de pildă, pentru acces și exercitarea profesiei era necesar inclusiv doctoratul în drept, nu numai licența, precum era în cazul magistraturii) avocatura din Bucovina și Ardeal a întreținut un anumit spirit de castă și a manifestat o atitudine de (pretinsă) superioritate față de avocatul regățean, care putea apăra la bară numai după 3 ani de studii superioare! Atenuarea diferențelor și asigurarea coeziunii în privința culturilor profesiilor legale a reprezentat astfel un proces important, dificil și lent al vieții juridice românești interbelice. În răstimpul 1948–1989 o nouă morală judiciară a însoțit ideologia și practica social-politică specifice care, chiar dacă a devenit istorie, nu este total lipsită de interes pentru istoricul ideilor și mersul practicilor juridico-culturale. În fine, după 1990, în contextul evoluțiilor majore ale dezvoltării juridice a României a apărut cu adevărat, de această dată în contextul integrării euroatlantice și globale a țării, problema culturilor judiciare. Ea este marcată de fenomene aparent contradictorii, ținând, pe de o parte, de tendințele de „corporatizare” și „transnaționalizare” a profesiilor juridice (deopotrivă, în privința specializării formației și practicilor specifice), iar, pe de altă parte, de emergența unei culturi globalizante a „omului de drept”, concepută ca incluzând un mod general de argumentare și de rezolvare a conflictelor, cu referiri insistente la elemente aferente zonei drepturilor și libertăților umane fundamentale. Stringența abordării unor atari probleme și cea a promovării unor asemenea teme de reflecție sunt date astăzi și de starea justiției românești, marcată de convulsii majore, generată în mod evident nu numai de intruziuni străine domeniului propriu, dar și de absența unei solide culturi profesionale, care să acționeze impunând criterii și repere care să o facă imună, într-o mai mare măsură la acțiunea altor „focare” de ingerință, tradiționale sau nou apărute.

Necesitatea de a răspunde nevoilor actuale de cunoaștere impune, mai mult ca oricând, ca și cercetarea științifică să ocupe locul cuvenit în cadrul unei lumi juridice și judiciare în permanentă criză și în plină bulversare, așa încât să permită, prin valorificarea rezultatelor sale, tuturor actorilor să gândească să țină seama în acțiunea lor de mutațiile în curs și de cele ce se prefigurează a se produce. Și aceasta având în vedere că există în acest sens o așteptare sporită din partea practicienilor și a autorităților publice față de investigația de specialitate, întrucât caută, din ce în ce mai mult, să-și sprijine practicile și politicile publice pe datele cunoașterii aprofundate, validate din punct de vedere științific. Totodată, se manifestă și din partea cercetătorilor o exigență sporită în a răspunde acestei cereri, fără a ceda cu nimic în privința calității științifice. În același timp, nu e suficient să se producă noi cunoștințe ci, în aceeași măsură, e necesar să fie difuzate corespunzător și valorificate superior de către destinatarii lor, respectiv practicienii și decidenții. Mai mult decât atât, pentru asigurarea comunicării adecvate între cele două părți este absolută nevoie de intermediari calificați, competenți să traducă și să exprime în probleme și termeni de demers științific interogațiile practicienilor și decidenților, dar și capabili să difuzeze principalele rezultate ale cercetării către cei cărora le sunt destinate.

O atare abordare a implicării evaluării științifice competente s-ar putea să reprezinte singura și, în orice caz, rămâne cea mai potrivită cale de deslușire și înțelegere a situației create în ultimul deceniu în justiția românească, în contextul defectuoasei întocmiri și aplicări a noilor coduri, în special a celor penale, promovării unei concepții „originale" și practici distorsionate a statului de drept, care denotă și o ruptură radicală între datele reflecției științifice și realitățile practicii juridice și, totodată, pentru identificarea căilor de depășire a impasului astfel creat și relansare corespunzătoare a reformelor necesare domeniului. Pentru aceasta se impune, fără îndoială, o legare mai directă, mai complexă și mai amplă a obiectivului cercetării științifice, între drept (ca știință și tehnică) și justiție (ca practică socială a acestuia), care presupune, în plan imediat și concret, o mai mare deschidere a administrației publice de specialitate spre promovarea investigației științifice și receptarea corespunzătoare a rezultatelor sale. O inițiativă permanentă de studiu și valorificare practică Drept și Justiție, care să implice cercetători științifici, decidenți publici și practicieni ai domeniului ar putea oferi cele mai adecvate răspunsuri nevoilor de cunoaștere și perspectivelor de optimizare efectivă a acțiunii de justiție.

2. Ştiinţa dreptului: un demers demodat? Dacă în perioada interbelică, mai precis prin binecunoscutul articol din 1931, Andrei Rădulescu atrăgea atenția asupra nevoii reconsiderării atitudinii față de lucrările teoretice românești din domeniul

dreptului[3], iar apoi zece ani mai târziu, în 1940, R. Dimiu afirma tranșant existența unei *literaturi juridice naționale* consistente și reprezentative chiar[4], datele problemei s-au schimbat astăzi și aceasta se ridică în termeni diferiți. Primul aspect vizează nu considerația acordată, care rămâne suficientă și devine chiar exagerată, ci consistența sa, iar secundul în completarea și în interdependența primului, se referă la metoda de abordare și analiză a dreptului. La trei decenii de la reînscrierea țării și a dreptului său pe orbita dezvoltării antebelice, de natură occidental-europeană, redusă la doctrină și rămasă aproape străină științei dreptului, reflecția juridică românească pare blocată în inerția unei abordării tehniciste cu viziuni și concepții fade, limitată la interpretarea textului legal și expunerea rezultatelor sale în pagini de carte și de reviste.

Această întârziere își găsește explicațiile (dar nu și justificările!) în particularitățile perioadei de tranziție de la experimentul comunist, de deviere în evoluția normală, la democrația reprezentativă și economia de piață, cu implicații majore în planul dreptului, al practicilor și teoriei sale, precum și în saltul major presupus la nivelul dreptului pozitiv și relativ înfăptuit prin noua constituție din 1991, receptarea exigențelor juridice ale integrării euroatlantice și recodificările din ultimul deceniu. Ritmul rapid, la scara istoriei și în raport cu capacitatea intelectuală mărginită prin forța lucrurilor istorico-colective – în sensul că generația solid formată înainte de 1989 are fatalmente posibilități natural-formative limitate de a asimila rapid și total în mod corespunzător schimbarea și în a asigura reflectarea ei teoretică, fiind permise și în această privință evoluții mai lente, mergând până la nevoia așteptării schimbului de generații și prin aceasta de mentalități (juridice) – a favorizat reproducerea formelor anterioare și, într-o oarecare măsură, chiar a conținutului ideatic ori limitarea la aspectele de ordin teoretic, lăsând atacarea fondului pentru mai târziu, la momentul cuvenit. Dar și în această privință timpul nu mai are răbdare. A continua astfel înseamnă a condamna la o analiză mediocră, utilitaristă și a refuza și rata șansa poate ultimă a momentului de relansare a unei reflecții juridice naționale.

Încă acum o sută de ani, în celebra sa lucrare *Elementele dreptului civil* (1921) și sub sugestivul subtitlu „Tălmăcirea și aplicarea normelor de drept. Cercetarea științifică", definind știința dreptului ca fiind „cercetarea – critică, comparativă și pozitivă – a normelor pozitive de drept, așa cum le găsim concretizate în obiceiuri și în legi, în raport cu nevoile și năzuințele din care izvorăsc în ultimul resort", Matei B.

---

[3] Andrei Rădulescu, *Prețuirea lucrărilor juridice românești,* în „Curierul Judiciar", anul XL, nr. 10 din 8 martie 1931, p. 133.

[4] Radu Dimiu, *Existența literaturii juridice române,* în „Pandectele române", partea a IV-a, 1942, p. 34 și urm.

Cantacuzino atrăgea atenția că „pentru aceasta nu e suficientă o explicație a textelor de lege, nicio expunere a controverselor la care aplicarea lor poate da loc, ci, ca în orice cercetare științifică, trebuie o lucrare de analiză și de sinteză". Se invoca în acest sens autoritatea unui Jhering reproducându-i-se aprecierile potrivit cărora articolele de lege, fiind deduse din examenul relațiilor vieții, ni se prezintă ca soluții imperative practice ale unor situații determinate, ale anumitor raporturi care, derivând din viața reală, sunt și devin din ce în ce mai complexe și au nevoie pentru soluționarea lor de combinarea mai multor reguli. Pe de altă parte, un raport poate fi conex cu alt raport astfel ca unul să nu apară în lumina sa adevărată fără a se fi elucidat întâi celălalt, fie că unul se arată ca derivând din celălalt sau ca dându-i naștere, fie că unul nu e o specie față de celălalt care reprezintă o categorie întreagă, un „genus". Astfel că diversele raporturi se grupează în câteva unități sistematice care constituie instituția juridică. Împreunate în grupuri care corespund cu instituțiile juridice, regulile de drept pierd forma lor imperativă sau prohibitivă și se transformă în elemente, în calități constitutive ale instituțiilor juridice. În acest mod se nasc, de pildă, definițiile diferitelor instituții, condițiile constitutive ale raporturilor juridice – calitățile persoanelor, ale lucrurilor, ale facultăților – diversele diviziuni ș.a. Așa se deosebește cercetarea științifică a dreptului de expunerea sa într-o lege. „Legiuitorul ne dă în regulile sale corpuri compuse; știința le supune analizei, le descompune, le reduce în corpuri simple care sunt diferitele noțiuni ale dreptului".

Raporturile dintre drept și știință ori problema statutului său din această perspectivă devin din ce în ce mai complexe și prioritar de cercetat, deopotrivă în plan conceptual, cel al interpretării ori aplicării concrete a normelor juridice. Dreptul se știe ce este? O tehnică, o artă ori chiar un domeniu special al cunoașterii? Toate laolaltă, sau puțin din fiecare? În orice caz, se impune a acționa spre acreditarea tezei că este și o știință, normativă ca și altele de acest gen, distingându-se, în același timp, prin necesitatea cunoașterii realității.

Un filosof italian al dreptului (R. Encinas de Mungarro, 1991) scria cu deplin temei că dintre toate științele el este singurul care trebuie să le cunoască pe celelalte. Elogiu sau semn de slăbiciune? Poate că fiecare dintre ele, dar într-o formulă și echilibru care îi conferă singularitate și originalitate. Dar ceea ce e cert, așa cum remarca François Terré (2007), e că întotdeauna misiunea sa cu multiple fațete, îl plasează într-o circularitate permanentă – mai bine zis poate, într-o mișcare perpetuă de spirală – de la fapte la norme, de la norme la fapte, care face greu sesizabilă, dacă nu imposibilă ontologia sa. Fără îndoială însă, orice orizont al cunoașterii merită să fie explorat spre a-i înțelege limitele și a-i discerne originalitatea.

De-a lungul timpului am asistat la un adevărat asalt al științelor asupra dreptului, care a trebuit, în consecință, să caute și să ofere răspunsuri corespunzătoare la asemenea

provocări. A fost vorba astfel de acțiunea fizicii, chimiei, biologiei, geneticii ori ecologiei, aceasta din urmă generând chiar o ramură specială de reglementări și un inedit domeniu de reflecție și studiu. Alte avansuri ale științei – nanotehnologiile, internetul ș.a. – își așteaptă dezvoltările juridice adecvate și gestionarea pe această cale a efectelor pe care le produc asupra individului și a societății.

În planul esențelor teoretice devin prioritare teme aferente abordării comparative precum: raționalitate științifică și raționalitate juridică, fapt științific sau fapt juridic, drept și non drept, drept dur și drept suplu ș.a. Absența cvasitotală a unor asemenea subiecte din cercetarea și publicistica juridică românească nu înseamnă că problemele pe care le ridică nu există în realitate, ci numai că le ignorăm, dar și că a venit timpul să abandonăm o atare atitudine și să ni le asumăm ca realități.

3. Insuficiența tehnicismului juridic. Desigur, un asemenea raționament ne apare astăzi ca un simplu exercițiu de efort teoretic rămas în istorie, dat exemplu de model de abordare complexă ce se păstrează intact. Din această perspectivă a inerției abordării tehniciste în analiza și cercetarea în domeniul dreptului se manifestă unele fenomene contrastante, aparent contradictorii cu regula constatată și absolut corespunzătoare realității, care necesită explicații dacă nu corecturi, unele dintre ele urgente. Să ne întrebăm, de exemplu, dacă recenta practică cu amploare de fenomen post-punerii în aplicare a noilor coduri „civile” și „penale” de a publica cursuri și tratate universitare, chiar și monografii „în lumina” acestora, ceea ce le conferă statutul de reeditări cu ajustări formale, de text legal invocat, se poate explica exclusiv printr-o simplă tentă tehnicistă sau denotă și o continuitate de principii și de concepție teoretică. Dacă am accepta această din urmă teză s-ar impune apoi să vedem în ce măsură în timp și pe conținut persistă aceste elemente de continuitate, anume deoarece în privința respectivelor coduri a existat o contextualizare puternică a viziunii și conținutului lor în perioada 1948–1989, o atenuare a acestora și redirecționare prin modificările legislative și reorientările doctrinare și jurisprudențiale post 1990, încercându-se saltul conceptual și de viziune la nivelul dreptului pozitiv prin recodificarea ale cărei rezultate au fost puse în aplicare în perioada 2011–2014. Să fie oare vorba, din nou, de un „miracol românesc” al unei continuități mereu surprinzătoare în numele supralicitatei teze de supraviețuire a „constantelor dreptului” ori, mai degrabă, de comoditatea, inerția și, în cele din urmă, și, din păcate, incapacitatea noastră de a schimba radical abordarea și a pune în operă o nouă viziune asupra dreptului, impusă de actuala etapă a dezvoltării juridice a țării?

Răspunsul nu este prea greu de aflat, mai ales în condiţiile în care acestei situații, al cărei simptom l-am evocat mai sus, i se adaugă și altele, poate nu de aceeași gravitate, dar care îi sporesc efectele negative și consolidează imperativul

urgenței schimbării corespunzătoare a stării de lucruri. Așa, spre exemplu, în pofida unei atari „molime generale" de abordare tehnicistă, în sensul interpretării legii, în litera și spiritul său și a expunerii rezultatului sub forma unor *lucrări de specialitate,* aduse la zi, asistăm la o anumită reținere în atacarea, în măsura cuvenită – ca frecvență și amploare –, tocmai a domeniilor prin natura lor mai „tehniciste" ale dreptului. Este cel mai evident în acest sens cazul „părții speciale" a Codului și dreptului penal. Explicând așteptarea autoimpusă în privința publicării demersului său teoretic asupra părții speciale (prin realizarea „unificării legislației noastre penale"), Vintilă Dongoroz (1893–1976) remarca, în lucrarea sa din 1929, *Drept penal. Partea specială,* vol. I, partea I-a, *Noțiuni generale și infracțiuni contra siguranței exterioare a statului*, că „Studiul «părții speciale», spre deosebire de acela al «părții generale», este de completă dependință de dreptul pozitiv. În «partea generală» se poate oricând întreprinde un studiu teoretic al problemelor aferente acestei părți, cercetându-se toate sistemele și teoriile interesând acele probleme și făcându-se numai referințe la dreptul pozitiv. Dimpotrivă, studiul «părții speciale» se mărginește în genere la o cercetare monografică a fiecărei infracțiuni privită în cadrul precis al dispoziţiunii de drept pozitiv care o creează. Orice modificare adusă aici dreptului pozitiv în această materie poate face ca un studiu publicat anterior să-și piardă dacă nu importanța, în orice caz perfecta lui actualitate."

Este uşor de observat în această expunere a marelui reprezentant al tehnicismului juridic în gândirea juridică românească că „ruptura" între metoda dominantă și apetența de abordare a domeniilor tehniciste se explică, desigur, mai ales prin eforturile mai ample și mai laborioase ori chiar mai de durată pe care le presupun asemenea demersuri, în ciuda facilității analizei și rolului mai redus al capacității de sinteză și conceptualizare. Din aceasta lipsește tocmai evaluarea legii din perspectiva importantului aspect al adaptării ei la nevoia socială și la particularitățile social-culturale ale aplicării concrete a dispozițiilor sale. În mod evident, depășirea pragului de inhibiție este absolut necesară pentru că numai astfel, printr-un efort conjugat și corelare cuvenită de abordare se poate asigura și cultiva coerența noului cadru teoretic de înțelegere și explicare a dreptului penal român actual. Nu mai puțin însă, expunerea lui Dongoroz reprezintă totodată şi confirmarea indirectă, dar nu mai puţin lipsită de orice echivoc, a faptului că tehnicismul juridic însuşi a condus la un decalaj pe cât de semnificativ, pe atât de încărcat de consecinţe negative între viziunea consacrată normativ de noul drept pozitiv și concepția teoretică, perpetuată prin simple amendări, rămasă în urmă, ceea ce necesită o rapidă și deplină corelare, adică și o nouă doctrină juridică română.

4. Unificarea legislativă: semnificaţii ale unui proces prea puțin aprofundat. Trăim o vreme a triumfului constituției și, în mod corelativ, a judecătorului constituțional. Juriștii, și nu numai ei, așteaptă totul de la dispozitivul și considerentele deciziilor Curții Constituţionale (C.C.R.), văzând în interpretarea și semnificațiile legii fundamentale astfel relevate o adevărată descifrare a unor hieroglife sacre, pe care fiecare lege este suspectată a le înfrânge! Controlul de constituționalitate preventiv sau *a posteriori* a devenit aproape o practică curentă deopotrivă a autorităților competente sau a justițiabililor interesați. Dar orice decizie a C.C.R., fie ea de admitere sau respingere a sesizării sau excepției, poate fi citită dincolo de contextul ei concret și ca un act de acuzare împotriva ideii de lege. Fiecare cenzură jurisdicțională a unei dispoziții legale devine și receptorul naturii profund defectuoase a legislației, care ajunge astfel „marele bolnav" al societății democratice. În ultimă instanță, întreg acest dispozitiv și demers contestatar având ca punct culminant cenzura constituțională nu face decât să sugereze că legea este susceptibilă a fi injustă, să genereze un surplus de neîncredere, până la discreditarea sa atât în lumea juridică, cât și în planul opiniei publice cu consecințe majore în privința efectivității și respectării prescripțiilor sale, precum și a valorii de instrument de coeziune și organizare socială. Dar, tot așa de adevărat și în mod evident o atare situație este semnul și chiar bilanțul unei crize generale a dreptului, una în care starea legii nu constituia decât ultima dintre contestările majore: haotică, prea abundentă, redactată defectuos ori rău aplicată și modificată neîncetat. Inflația de reglementări, volatilitatea lor și neputința manifestă de a percepe și exprima o lume devenită prea complexă și tot mai complicată pentru normativitatea juridică, toate acestea laolaltă și separat fac ca legea să-și piardă din măreția și valoarea sa de reper și instrument socio-cultural.

Se pare că și în această privință a degradării și destructurării statutului legii s-a ajuns la un moment de răscruce, care impune reevaluări, mutații și decizii de natură și nu de conjunctură. Tradiționala justificare și consolare cum că asemenea reproșuri au mai fost formulate, în termeni comparabili, începând cu epoci îndepărtate și până în urmă cu câteva decenii, își pierd și ele din consistență și acceptabilitate. Într-adevăr, exemple privind rațiunile și opera de compilație a *Corpus iuris civilis* din veacul al VI-lea, considerațiile și reflecțiile lui Voltaire din al său *Secol al a lui Ludovic al XIV-lea* ori pozițiile americanului James Madison, „ministrului Legislației" german Frederic Carl von Savigny (1779–1861), sunt valabile acum doar pentru istoria dreptului. În cazul nostru, și astăzi este vorba de nevoia unei reevaluări radicale a legii și statutului ei în sensul lor tradițional, a locului revenit și conferit în cadrul sistemului izvoarelor dreptului și în mentalul colectiv vizând guvernanța democratică. Între (și din) concurența legii interne, legii unional-europene și a legii

internaționale devenită globală rezultă în sens tehnic tot mai mult un mix juridico-normativ mai greu de asamblat și exprimat în contururi ferme, dar devenit reper inevitabil în viața reală, care reclamă o înțelegere, interpretare și aplicare mai ales în spiritul și mai puțin în litera sa. După cum, referitor la captarea și exprimarea juridică a cerințelor societății, legea își transformă funcțiile, iar rolul său este împărțit cu forme și instrumente promovate de alți intervenienți, tot mai agresivi, decât tradiționalul stat.Și din această perspectivă legea românească prezintă provocările și particularitățile sale, ținând, de asemenea, de stările interne și specificitățile integrării europene și globale care impun cercetări consecvente și concluzii teoretice adecvate, capabile să servească prompt și eficient reflexiilor corespunzătoare în planurile practico-pragmatice.

Deja în acest punct se poate desprinde ca o primă concluzie faptul că marea ratare a dezvoltării juridice românești, atât interbelice cât și post 1989, a fost aceea de a nu fi putut face din dreptul pozitiv, prin intermediul codificării, în primul rând, un rezultat al operei de reflecție juridică. Într-adevăr, deși în acțiunea de unificare legislativă s-au avut în vedere și s-au promovat, în paralel, deopotrivă o opțiune politico-națională (reprezentată de extinderea legislației din Vechiul Regat pe teritoriul întregii țări reîntregite) și una a lucrării de tehnică a Consiliului Legislativ, în principal s-a aplicat prima, secunda aplicându-se numai în privința Codului penal și a Codului de procedură penală (intrate în vigoare la 1 ianuarie 1939)[5]. Reconstituirea noului drept român după 1989 a cuprins și adoptarea și punerea în aplicare de noi coduri „civile" (2011) și „penale" (2014) toate elaborate, de această dată, de comisii special constituite în acest scop, în baza unor proiecte concrete. Dar exemplul codurilor penale Carol al II-lea rămâne unic și, din păcate, azi irepetabil; la elaborarea lor, ca de altfel și la cea a celorlalte coduri adoptate în acea perioadă, dar repuse în aplicare (Codul civil, Codul de procedură civilă, Codul comercial) au participat reprezentanți ai elitei juridice românești, teoreticieni și practicieni, reprezentând toate tradițiile juridico-intelectuale ale României Mari. Această experiență reușită a constituit, fără îndoială, modelul, în alt context istoric dat, pentru echipa Dongoroz care a elaborat în cadrul Institutului de Cercetări Juridice al Academiei Române (ICJ) proiectele Codului penal și Codului de procedură penală din 1969, pe care după adoptare le-a însoțit cu impunătoarele *rules books* ale *Explicațiilor teoretice,* clarificând astfel perspectiva teoretico-conceptuală din care fuseseră elaborate și, mai ales, urmau a fi înțelese și aplicate respectivele acte normative. Asemenea experimente de codificare prin acțiune

[5] Mircea Duțu, *Un secol de stat unitar și drept național (1918–2018). Perspective istorice cultural-științifice,* Editura Academiei Române și Editura Universul Juridic, 2018, p. 23–72.

tehnico-ştiinţifică preponderentă ar putea aspira însă la statutul de regulă pentru construcţia unui drept pozitiv al viitorului, intelectualizat şi optimizat numai în condiţiile în care latura pozitivistă ar fi completată printr-o dimensiune a reflecţiei juridice care astăzi pare a constitui tot mai mult un lux intelectual şi cultural departe de a fi considerat indispensabil pentru formarea juriştilor români ca specialişti ai dreptului pozitiv. Or lucrurile nu stau nici pe departe astfel.

5. Dincolo de pozitivism legalist şi jurisprudenţial: rolul filosofiei juridice. În cadrul dezvoltării juridice a României din ultimele trei decenii, un rol important i-a revenit jurisprudenţei prin contribuţia sa majoră la configurarea noului drept român. Marile etape ale acestui proces – începând cu tranziţia legislativă, continuând cu adoptarea noii Constituţii (1991), implicaţiile integrării euroatlantice şi până la adoptarea şi punerea în aplicare a noilor coduri – au inclus şi aportul concluziilor practicii judiciare, care au adus clarificări şi precizări absolut necesare. Indiferent de forma sa de manifestare – constituţională, convenţională, unional-europeană sau naţională – jurisprudenţa a devenit astăzi un factor decisiv în restructurarea fenomenului juridic, mai mult, se poate spune că acum ea este cea care nu numai însoţeşte, ci şi determină într-o măsură semnificativă transformări de substanţă ale conştiinţei juridice, indicând intrarea dreptului românesc într-o nouă epocă. Din această perspectivă se ridică o multitudine de întrebări care aşteaptă răspunsuri din partea reflecţiei juridice, răspunsuri care presupun depăşirea abordării tradiţionale a problemei jurisprudenţei ca izvor de drept. Asistăm la o redefinire a rolului său în formarea şi realizarea dreptului? Care sunt azi contribuţiile ei în diferitele ramuri ale sistemului juridic? Ce rol are jurisprudenţa în corelarea, sedimentarea şi afirmarea noului aşezământ juridic român? Care sunt raporturile şi interferenţele jurisprudenţiale: în plan vertical (naţional, unional-european, internaţional) şi orizontal (între diferitele domenii ale reglementării), spaţial (drept comparat şi globalizare) ori temporal (succesiunea în timp a legilor, progresul juridic etc.)?

Pentru ştiinţa juridică, răspunsurile la aceste întrebări ar trebui să reprezinte un punct de plecare în elaborarea unei *noi teorii a izvoarelor dreptului*, una care să îşi asume în mod deschis depăşirea paradigmei pozitivismului legalist ca orientare rămasă până astăzi dominantă în cultura noastră juridică cu toate criticile şi nuanţările intervenite în ultimii 150 de ani. Asumarea deschisă a jurisprudenţei ca izvor de drept nu va putea ocoli problema recunoaşterii aceluiaşi statut şi pentru ştiinţa juridică însăşi, aşa cum asumarea şi dezvoltarea până la ultimele consecinţe a diferenţei fundamentale dintre drept şi lege va fi de natură să ofere nu numai argumente pentru reconsiderarea rolului acesteia din urmă în sistemul izvoarelor

dreptului, ci și regândirea dreptului român ca expresie a identității naționale. Realizarea relativ târziu a unității politice (cu prima etapă fondatoare în 1859), crearea statului modern ca unul de „interes european" (N. Iorga), modernizarea juridică prin „transplant legal", în primul rând francez, și-au pus din plin amprenta asupra apariției și evoluției reflecției juridice. Aceste fenomene constitutive ale modernității statale românești au fost însoțite ori le-au urmat evenimente majore succesive de schimbare radicală legislativă, de concepție juridică și practică judiciară, precum desăvârșirea unității statale în 1918 și inerentul proces de unificare juridică-legislativă, judiciară și culturală –, marea deviere impusă de experimentul comunist (1948–1989), tranziția revenirii la democrația reprezentativă, inserția occidentală, euroatlantică și a globalizării, care au marcat profund și cristalizarea unei științe a dreptului și culturii juridice românești.

În prezent, mai mult ca oricând, reafirmarea și consolidarea identității naționale românești reprezintă o sarcină la a cărei realizare jurisprudența și știința dreptului din România sunt chemate să conlucreze. Schimbările rapide și radicale, dese la scara istoriei, intervenite periodic, ale cadrului juridic general-legislativ, jurisprudențial și judiciar – nu au permis răgazul necesar unei reflecții teoretice profunde, nuanțate și adecvate asupra fenomenului juridic, care să conducă la creații proprii, reducând-o la o simplă doctrină consacrată exegezei de text, interpretării tehnice a actului normativ în vederea aplicării și încercărilor de adaptare treptată a legislației la cerințele realităților naționale. Așa se face că despre o literatură juridică românească propriu-zisă, cu consistență proprie și prestanță internațională putem vorbi abia spre sfârșitul anilor 1930, când se contura și o știință a dreptului și cultură juridică națională. A urmat apoi perioada 1948–1989, cu un efort major de supraviețuire a unei cercetări și reflecții juridice mai ales în primele decenii ale perioadei, subsumate așa-zisei teze a „constantelor dreptului" și plonjării într-un tehnicism profund de redactare, interpretare și aplicare a legii și apoi de reluare a sa, din păcate în același spirit și perspectivă, și după 1990. În același timp, dezvoltarea normativ-legislativă fără precedent, sub impulsul contextului istoric, în ultimele trei decenii, a condus la un decalaj major, inadmisibil care a atins limitele suportabilității între natura formală, european-occidentală a dreptului pozitiv și calitatea tehnicistă, redusă la interpretarea și deslușirea prescripțiilor sale, în sens utilitarist a efortului teoretic.

Înfăptuirea concordantă dintre nivelul de dezvoltare juridică a societății românești devine astfel un imperativ național și un element-cheie al mersului istoric românesc, confruntat însă cu faptul că în România a dominat și domină încă punctul de vedere al *pozitivismului juridic*, așadar, al unei teorii a dreptului întemeiate pe principiul suveranității, care preferă studiul surselor formale

conținutului material al dreptului, așa încât însăși juridicitatea unei prescripții purcede de la calitatea autorului și de la forma în care ea se găsește emisă, și nu din conținutul și semnificațiile sale. Procedând astfel, s-a redus în mod considerabil semnificația dreptului la a-l constitui ca obiect al unei analize obiective și științifice, acesta fiind înțeles ca un fapt, dar unul de natură particulară, cel al voinței suveranului. Prin urmare, întreg dreptul se află în lege. Dincolo de reducerea științei la o simplă exegeză a textului legal în vederea deslușirii și surprinderii cât mai exacte a voinței celui care l-a edictat spre a stabili astfel elementele și conturul ordinii juridice date și a aplica concret norma, pozitivismul juridic astfel practicat putea să contribuie la a justifica ideologia subadiacentă respectivei ordini pe care el o descrie și căreia, deci, îi dă o reprezentare raționalizată. Pentru că dacă dreptul nu mai apare ca o prescripție transcendentă, exprimând natura anumitor raporturi, nu riscă, oare, să nu reflecte decât valorile contingente proprii acelei organizări politice care îl secretă? Juristul care înțelege să descrie acea ordine juridică, ferindu-se de orice judecată de valoare proprie, nu devine, la rându-i, prin acest simplu fapt exponent al valorilor cărora această ordine îi este secreția, conferindu-i astfel autoritatea morală care purcede de la amvonul adevărului?

Din nou aceeași constatare: există prea multe și prea mari similitudini ale unor atari considerații cu evoluțiile din trecutul și prezentul nostru juridic spre a nu constitui unul, dacă nu primul semnal de alarmă și impediment de trecut în procesul de relansare a unei reflecții asupra dreptului, capabil să conducă la reluarea tradiției și reconfigurarea în actualele condiții a unei veritabile științe a dreptului și solide culturi juridice în România. Dacă în perioada interbelică o asemenea situație de a lăsa în planul al doilea interesul pur științific și a-l manifesta mai ales prin eseuri, după modelul francez, era justificată de prioritatea realizării unificării legislației și a coerenței jurisprudenței și doctrinei, în ultimii 30 de ani s-a considerat, poate, mai importantă, într-o primă etapă, construirea noului drept pozitiv român, operă de o amploare fără precedent, dar care, ajungând la dimensiunile necesare, reclamă și un efort de conceptualizare și de sinteză teoretică pe măsură. De aceea, ne-am pus, în acest context, întrebarea existenței unei filosofii juridice românești, iar răspunsul este departe de a fi dintre cele măgulitoare. Înfăptuirile aferente, mai ales din perioada interbelică, exprimând concepțiile „unui drept rațional cu un fundament sociologic” se datorează contribuțiilor unor personalități precum Mircea Djuvara și nu-și găsesc niciun corespondent notabil în evoluţiile ulterioare. Însă, „interesul special” remarcat în aceeași perioadă de dezvoltare pentru sociologia dreptului a fost redus la acest nivel și explicat și el prin „scopurile practice imediate… urmărite pentru reforma legislativă și practica

judiciară", fără a ne asuma așa cum se cuvine și trebuie să o facem astăzi, contribuțiile fondatoare ale unui Eugen Ehrlich (1862–1922) aparținător școlii juridice bucovinene, devenită românească post 1919.

6. Dileme ale dreptului socialist. O altă problemă care așteaptă oarecare clarificări, dacă nu chiar o rezolvare cât mai definitivă, este cea a așa-zisului *drept socialist,* abordată până acum, cel puțin la noi, cu multe rețineri, mai ales grație proximității istorice cu fenomenul respectiv. Înainte de orice încercare de a ataca subiectul se cuvine remarcat faptul că poate suntem încă prea aproape de manifestările sale istorice spre a fi astfel capabili de analize detașate și evaluări suficiente, așa încât să se ajungă la concluzii cât de cât ferme și, cu atât mai puțin, relativ definitive. Se adaugă acestui inconvenient de succesiune temporală unul tot atât de important, dar ținând de paradoxul de a vorbi de un *drept* zis *socialist* manifestat într-o societate, căreia nu numai că i-a împrumutat numele, dar care se pretindea conceptual ca fiind caracterizată prin *antijuridism* și chiar *antietatism.* Dincolo de asemenea „amănunte" speculative este de domeniul evidenței că în plan practic a existat și s-a impus o legislație specifică, construită în sistem, cu vocație de amploare și afirmare internaționale, care a condus pe unii comparatiști, precum francezul R. David, să vorbească despre „familia drepturilor socialiste" în cadrul clasificărilor sistemice din anii 1960–1970. De asemenea, realitatea sa a presupus un efort substanțial de conceptualizare, desfășurat cu precădere în cadrul institutelor de stat și de drept ale academiilor de științe și al facultăților de drept din țările lagărului socialist care a generat discuții teoretice, uneori marcate de consecințe în planul confruntărilor politice concrete.

O asemenea concluzie se impune cu atât mai mult cu cât problemele teoretice ridicate de afirmarea dreptului socialist continuă să subziste și după dispariția acestuia ca ordine juridică existentă în mod real, iar marea confruntare teoretică Paukanis-Vîșinski, soldată cu victoria politică, mai ales a acestuia din urmă, este simptomatică în acest context. Problema majoră a constituit-o însă cea a raportului dintre conținut și formă în drept, mergând, în unele cazuri, până la extinderea sa la cea a celui dintre fond și forme de manifestare a juridicului și construirea unor „constante ale dreptului". De ea este legat și demersul românesc, început în 1956, al teoriei „constantelor dreptului", văzut deopotrivă ca o contribuție teoretică și mai ales ca o stratagemă de supraviețuire în condițiile social-politice date ale unei cercetări științifice pe tărâmul dreptului și care invită la clasificările cuvenite. Din această perspectivă se impune abordarea mai generală a dezvoltării noastre juridice în răstimpul 1948–1989, inclusiv în planul teoriei juridice, cu o corespunzătoare plasare în contextul general al sistemului socialismului real și subliniere în

adevăratele ei dimensiuni ale excepționalității românești surprinsă alături de altele, precum cea iugoslavă, poloneză, ungară și chiar bulgară. În fine, nu putem ignora nici efortul creator de a afirma existența chiar a unei teorii a dreptului socialist, cu pretențiile sale legate de anumite dezvoltări creatoare și superiorități autoproclamate: dincolo de imaginarul juridic astfel stimulat și dezvoltat, rămân câteva elemente care au reușit să asigure o anumită continuitate și chiar specificitate, și mai ales acestea se cuvin a fi decelate cu precizie și relevate ca atare, până la a fi valorificate așa cum se cuvine.

Mișcarea „constantelor dreptului" poate fi interpretată și ca o reacție de rezistență și încercare de supraviețuire a unei activități de cercetare și teorie științifice asupra dreptului, venită din partea generației interbelice a elitei juridice obligată să se adapteze noilor condiții social-politice și refugiată, în mare parte, instituțional, în I.C.J. Ea a reușit totuși ca prin separarea structurilor logico-formale constante de conținutul social-politic variabil să păstreze ca tehnică și artă de interpretare o parțială zonă de reflecție teoretică, să conserve și chiar să promoveze o oarecare legătură cu școala istorică și să asigure o deschidere spre dreptul natural, chiar dacă printr-o perspectivă așa-zis „socialistă", marxistă, diferită de cea modernă, preponderentă occidental.

7. Știința și cultura dreptului: ipostaza juridică a României Mari. O concluzie de importanță majoră și cu dimensiuni „seculariste" a reflecției prilejuite de marcarea *Centenarului...,* care se impune, înainte de toate, prin forța adevărului istoric pe care îl exprimă și a imperativului categoric pe care îl proclamă pentru prezentul și, mai ales, viitorul identității juridice naționale, constă, fără îndoială, în consolidarea și acreditarea definitivă a orientării teoretico-practice potrivit căreia știința dreptului și cultura juridică românești au fost, sunt și rămân ipostaza juridică a României Mari. Dintotdeauna și în mod pregnant, identitatea juridică – exprimată prin sorgintea romanică perpetuată prin neolatinitatea modernității sale – a reprezentat, alături de limba comună, un element definitoriu al unității naționale a românilor de pretutindeni și se impune a reprezenta, întotdeauna, un vector de continuitate și românitate. Constituind deopotrivă o teză și un adevăr acreditate definitiv în plan existențial în urma desăvârșirii unirii naționale din 1918 și consolidată în perioada interbelică, acestea au cunoscut ajustări conjuncturale teritoriale, cu consecințele legislative aferente, în urma celui de al Doilea Război Mondial, consacrate prin Tratatul de la Paris din 1947.

În vreme ce fruntariile nu mai pot fi contestate formal-juridic, adevărurile istorico-culturale pe care le camuflează nu pot fi negate absolut și ignorate permanent. Într-adevăr, prin forța lucrurilor mai presus de lucrările curente și

trecătoare, avem, și se cuvine să le recunoaștem și a ne supune lor, realități care își impun consistența și semnificațiile tot mai mult în așteptarea deplinei lor confirmări. Pentru acest moment de evoluție istorică și acceptare impusă de împrejurări se cuvine a constata că, dincolo de existența și manifestarea concretă a unui drept pozitiv (legislații) diferit – românească, ucraineană sau a Republicii Moldova –, în privința deschiderii teritoriale a idealei Românii Mari se conturează tot mai evident profilul unei singure, tradiționale, creative și pe viitor decisive științe a dreptului și culturii naționale, românești, creatoare și înfăptuitoare de lege și dreptate.

Acesta este sensul unei posibile și inevitabile mari (re)unificări românești, care nu a încetat niciodată să existe sub raportul spiritului dreptului și al conștiinței juridice naționale, chiar dacă temporar i s-au impus perioade de întrerupere de natură legislativă și aplicare jurisdicțională. De aceea, imperativul reconstituirii unității și afirmării unei științe a dreptului și culturi juridice românești, una și indivizibilă, a românilor de pretutindeni, creatoare de drept și manifestare de dreptate, devine astăzi unul prioritar și componentă definitorie a identității naționale. Pentru aceasta, dincolo de mersul gândirii și reflecției academice se impun câteva demersuri nu lipsite de semnificații concrete. Așa, de exemplu, asumarea, preluarea, continuarea specifică și valorificarea tuturor tradițiilor juridico-universitare și de cugetare juridică românească interbelice; a existat astfel un puternic focar de știință juridică bucovineană dezvoltat la Cernăuți și a cărui continuitate ar trebui revendicată și afirmată de facultatea de drept din capitala istorică a regiunii, succesoare legitimă a entității interbelice; tot așa, în capitala și întreaga Moldovă dintre Prut și Nistru s-a manifestat, și se continuă post 1991, drumul unui mers juridic românesc, consolidat de opțiunea căii europene a republicii moldave, după cum dezvoltarea juridică a Dobrogei nu poate fi lipsită de experiențele răstimpului 1913–1940.

8. Rezonanțele Centenarului. În domeniul juridic poate că cea mai importantă rezonanță a marcării Centenarului Marii Uniri (2018) o reprezintă relevarea necesității, oportunității și urgenței elaborării, adaptării și asumării unor linii fundamentale și permanente de cercetare științifică și comunicare publică privind problematica statului național unitar român și a temeiurilor și garanțiilor sale juridice. Într-adevăr, simpla trecere în revistă și analiză sumară a rezultatelor istoriografiei consacrată modernității românești ne arată o sărăcie a preocupărilor și o insuficiență a consistenței studiilor și investigațiilor vizând fenomenul constituirii și evoluției statalității românești moderne, în deplinătatea dimensiunilor sale. Și aceasta, în condițiile în care existența unor formațiuni statale și misiunea lor istorică

au fost întotdeauna de o importanță majoră în istoria românilor. Astfel, chiar în formula retragerii în Moldova în 1916–1918, cu o armată în refacere și într-o fază încă incertă a războiului, statul român a contat decisiv în hotărârea marilor puteri occidentale de a-i acorda încredere ca important factor de stăvilire a molimei bolșevice biruitoare în Rusia și care tindea să se extindă în întreaga Europă Centrală, negând dreptul la autodeterminare al naționalităților de aici.

Astfel, spre exemplu, într-o declarație a mareșalului francez Foch din 25 martie 1919, răspunzându-se unei întrebări a prim-ministrului britanic, Lloyd George, dacă ar trebui să se mizeze pe Odessa și pe Rusia albă a lui Denikin ori pe antibolșevismul român, primul afirma tranșant: „Eu nu acord armatei lui Denikin o mare importanță, pentru că armatele nu există ele însele. Trebuie să aibă în spatele său un guvern, o legislație, o țară organizată. Este mai bine chiar să ai un guvern fără armată, decât o armată fără guvern. Iată de ce vă spun: bazați-vă pe România pentru că aici aveți nu numai o armată, ci și un guvern și un popor”[6].

Din perspectiva analizei aferente celor 160 de ani de la primul act inițiator al procesului de constituire a statului național unitar român din 1859, și deja a peste 100 de ani de la desăvârșirea sa în 1918 devin necesare clarificări și concluzii mai ferme, pe cât posibil definitive. Necesitatea abordării în lumina decantărilor vremii și a ultimelor date ale cunoașterii științifice privește teme prin natura lor esențiale și deci prioritare; un prim inventar pertinent, dar prin forța lucrurilor insuficient, ar viza aspecte precum: specificitatea (internă și internațională) a formării și afirmării stabilității moderne românești, rolul de instituții definitorii ale acesteia, al Înaltei Curți de Casație și Justiție, al justiției în general la înfăptuirea coeziunii sociale și asigurării unicității legii, al Academiei Române referitor la unitatea cultural-științifică și a tradițiilor istorice și cel al Bisericii creștine, în sensul unității spirituale, fundamentele juridice constituite de actele de autodeterminare din 1918: de la 17 martie/9 aprilie de la Chișinău, 15/28 noiembrie de la Cernăuți și 18 noiembrie/1 decembrie de la Alba Iulia și recunoscute prin tratatele de pace din 1919–1920, întemeiate pe principiul naționalităților, antidot redutabil al revizionismului interbelic, înfăptuirea unității juridice – legislative, judiciare, în planul științei dreptului și al culturii juridice –, dilemele perioadei 1948–1989, provocările integrării euroatlantice și globale, ale păstrării și afirmării unei identități juridice naționale ș.a.

Aceste elemente și multe altele își așteaptă abordările cuvenite și judecățile adecvate ale istoriei, spre a da încredere acțiunii prezentului și a fundamenta perspectivele viitorului. Ele nu pot avea loc de la sine ci au nevoie de inițiativa și

[6] Catherine Durandin, *Histoire des Roumains,* Editura Fayard, Paris, 1995, p. 239.

acțiunea în primul rând din partea noastră, a celor învestiți cu responsabilitatea continuării tradiției științei juridice românești.

9. Nevoia unei creații juridice originale. Unitatea juridică deplină a României Mari din perioada interbelică de maximă expansiune poate și trebuie reafirmată astăzi și consolidată în viitor în ipostaza sa tot mai importantă științifico-culturală, iar identitatea juridică națională românească nu poate fi gândită și manifestată în cadrul integrării europene și al globalizării decât ca una singură și indivizibilă, în virtutea tradițiilor comune și a aspirațiilor identitare unitare, ireductibile în contextul diversității implacabile. Existența unei științe a dreptului și a unei culturi juridice naționale nu poate fi concepută în afara și fără o contribuție originală semnificativă la progresul general al cunoașterii în domeniul de referință. Iată de ce prioritară devine astfel reluarea tradiției interbelice a prezenței românești în câmpul creației juridice reprezentative internațional, prin opere de referință fondatoare, precum cele ale lui Vespasian V. Pella (1897–1954) în privința dreptului internațional penal ori Eugen Ehrlich (1862–1922) referitor la sociologia dreptului sau precursoare ca, de exemplu, cea a lui Paul Negulescu (1874–1946) cu referire la dreptul administrativ global în plină expansiune astăzi. În prezent, participarea la mișcarea juridică de idei internațională se pune în alți termeni decât cei aferenți epocilor anterioare; în perioada integrării europene și a globalizării, căile și formele de expansiune și promovare a avansului cunoașterii în materia dreptului sunt diferite, mai complexe și mai dificil de afirmat, dar în absența aportului creator riscăm a rămâne în postura de receptor, interpret și executant supus al regulii, fără măcar a-i înțelege pe deplin rosturile și semnificațiile. Revitalizarea unei adevărate științe a dreptului și autentice culturi juridice românești, demne pentru cerințele veacului al XXI-lea, presupune, astfel, ruperea cu atitudinea comodă a tehnicismului absolut, cu rezultatele sale modeste reduse la deslușirea înțelesurilor legii în vederea unei mai bune aplicări a sa și saltul spre reflecția creatoare asupra dreptului ca fenomen socio-cultural aflat într-o nouă fază, post-modernă, de concepere și manifestare a sa. Iar primul pas în această direcție îl reprezintă reconconsiderarea rolului acordat cercetării științifice fundamentale în domeniu, precum și ridicarea nivelului teoretic al celei aplicate, redusă adeseori la stadiul de consultație juridică legală.

În același timp, învățământul superior juridic, dominat de un conservatorism absolut, evoluează nu numai spre o ipostază trans-sistemică ci și în sensul trecerii de la situația de „școală profesională”, de pregătire utilitaristă a viitorilor practicanți ai profesiilor juridice tradiționale, și ele în plină evoluție, spre una în

care juristul bine format intelectual este specializat în a pune în practică cunoștințele formativ-teoretice de care dispune în interpretarea și aplicarea legii. Renașterea interesului pentru teoria dreptului se datorează astăzi prin cel puțin două rațiuni de fond. Prima ține de transversabilitatea crescândă a temelor și problemelor pe care le întâlnește juristul contemporan, astfel că *summa divisio* între dreptul public și dreptul privat este din ce în ce mai mult pusă la index în numeroase domenii, precum dreptul mediului, dreptul răspunderii, dreptul fiscal, dreptul concurenței, dreptul libertăților fundamentale. Cea de a doua rațiune rezidă în fenomenul internaționalizării și globalizării gândirii și practicii dreptului: dacă unii teoreticieni străini (precum H. Kelsen, H.J. Hart, ori R. Dworkin) au cunoscut un succes cvasiplanetar, devenind astfel deosebit de dificil de ignorat în planul reflecției naționale, nu mai puţin şi judecătorii, îndeosebi cei aparținând jurisdicțiilor supreme, sunt zilnic tentați să privească către omologii lor străini ori spre jurisdicțiile europene și internaționale pentru a vedea în ce mod în cazuri asemănătoare celor supuse rezolvării s-a decis și motivat. Procedând astfel, interesul lor poartă mai puțin asupra detaliilor împrejurărilor, cât în privința modurilor de raționament și de argumentare folosite și împrumutate, aspecte care țin preponderent de obiectul teoriei dreptului. Nu mai puţin însă, în lipsa unei viziuni teoretice integrale asupra fenomenului juridic, toate acestea nu vor putea reprezenta decât note de subsol în cadrul unor discuţii pe cât de specializate, pe atât de irelevante pentru o cultură juridică dezvoltată sub semnul pragmatismului.

10. Concluzie: repere ale refondării științei dreptului și culturii juridice româneşti. Dacă acum 100 de ani când se constituia România Mare și grație unui atare fenomen istoric, avântul statului-națiune acorda întâietate absolută suveranității, iar relațiile interstatale se manifestau prin intermediul dreptului internațional, prin dialog și cooperare între state dotate cu tradiții juridice proprii și diferențiate, astăzi se manifestă din plin mondializarea pe care înțelegem să o acceptăm sub o formă diferită decât cele care caracterizau viziunile romane sau papale în sensul respingerii tendinței spre un drept comun, ci o perspectivă a convergențelor, împrumuturilor reciproce între ordinile juridice și care, prin hibridizare, să conducă la producții juridice hibride, purtătoare ale specificului cât mai multor, dacă nu ale ansamblului tradițiilor juridice. Principalul factor al promovării unor atari evoluții și garantării continuării existenței filonului specific îl reprezintă cultivarea unei științe a dreptului și culturii juridice naționale, românești, expresie a efortului creator conștient desfășurat și emanație a capacității de cercetare și reflecție proprii. La un secol de la avântul procesului de constituire a

unei științe a dreptului și a unei culturi juridice românești, declanșarea preocupărilor de refondare a lor ar putea avea ca repere prioritare:

A. Cu *titlu preliminar, în plan formal și cu caracter urgent:*

(1) regândirea cadrului de desfășurare, promovarea unei abordări integrate și stabilirea unor tematici prioritare comune ale cercetării științifice în domeniul dreptului; realizarea unui echilibru între cercetarea fundamentală și cea aplicativă, dimensiunile națională și europeană /internațională, interdisciplinară/specializată; elaborarea unei strategii generale în materie și convocarea, în acest scop, a unei reuniuni naționale (États generaux…) a tuturor factorilor implicați și interesați, spre a dezbate, identifica și promova pistele necesare atingerii unor asemenea obiective;

(2) reformarea modului de învățare a dreptului, promovării științei și practicii sale, formării în domeniu așa încât să rezulte specialiștii necesari progresului științifico-cultural și avansului profesional; depășirea imobilismului instituțional și pedagogic, a impedimentelor masificării și hiperspecializării; valorificarea multiplelor experiențe din ultimul timp – precum: învățământul transistemic, filierele selective, clinicile juridice ș.a. – și o integrare adecvată a învățământului superior, cercetării științifice și practicilor (culturilor) profesionale aferente domeniului.

B. Pe *fondul problemei* și în sensul *conținutului* acesteia:

(1) întemeierea acestora pe tradiția originii romanice și pe neolatinitatea modernității elementelor componente ale civilizației juridice românești; pe un drept roman văzut ca „intim și definitiv înglobat în structura istorică și rațională a dreptului modern", unul care este și rămâne „cultură și istorie și omul modern (și chiar cel postmodern!, *s.n. –M.D.*) nu a găsit formula miraculoasă care să-i permită a evada din istorie și cultură" (Valentin Al. Georgescu);

(2) prioritatea (re)fondării, pe cât posibil, a unei identități juridice românești, având în centrul său tradiția, continuitatea și excepționalitatea istorico-culturală, iar ca vehicul principal identitatea constituțională, ca formă de manifestare a unității prin diversitate;

(3) promovarea creației științifico-culturale originale, cu rezonanțe majore în planul avansului cunoașterii și progresului juridic național și universal; recâștigarea prestigiului interbelic și consolidarea contribuției creatoare românești;

(4) conceperea și promovarea dezvoltării juridice ca parte inseparabilă și dimensiune esențială a dezvoltării României și promovarea sa ca atare în strategiile pertinente;

(5) asumarea și manifestarea solidarității juridice neolatine în cadrul celei a familiei de tradiție romano-germanică și acceptarea unei mondializări prin hibridizare, convieţuire și dialog continuu al tradițiilor și valorilor specifice, identitare;

(6) refuzul unui drept global și acceptul pentru o mondializare a dreptului ca sumă și sinteză, și nu ca un tot impus unilateral;

(7) reconsiderarea „constantelor dreptului" din perspectiva unui drept natural înțeles la rândul lui pe linia acelei *philosophia perennis* a dreptului refuzate nu numai de ideologia socialistă, ci şi de teoria juridică burgheză („permanențele juridice" ale lui Mircea Djuvara) şi reîntemeierea în acest spirit a științei dreptului.

După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, confruntaţi cu colapsul general al societăţii şi cu consecinţele devastatatoare ale legilor promovate de regimul naţional-socialist asupra conştiinţei juridice, renumiţi profesori universitari şi judecători din Germania occidentală au declanşat un amplu proces de reconstrucţie a dreptului german care a rămas în istoria recentă ca o „renaştere a dreptului natural" (*Naturrechtsrenaissance*). Desfăşurată pe parcursul anilor '50 ai secolului trecut, această renaştere a asigurat nu în ultimul rând climatul juridic al aşa-numitului „miracol economic" german, pierzându-şi apoi treptat din intensitate pe măsura stabilizării aşa-numitului stat-providenţă într-un Occident tot mai secularizat. După o jumătate de secol, colapsul social înregistrat în urma prăbuşirii regimurilor comuniste din 1989 nu a mai fost urmat însă de o reafirmare la nivel principial a dreptului natural, regulile de funcţionare a societăţii occidentale fiind considerate un reper ideologic suficient pentru orientarea reconstrucţiei postcomuniste, de unde imperativul maximizării profitului economic pe seama deteriorării naturii, preeminenţa neoliberalismului victorios împotriva doctrinei sociale a Bisericii şi impunerea drepturilor omului ca ultimă expresie integral secularizată a dreptului natural.

Consecințele acestei abordări deficitare sunt astăzi mai evidente ca oricând. În pofida încrederii într-un sfârşit al istoriei asigurat de victoria finală a democraţiilor liberale şi a modelului economic capitalist, criza care pusese capăt totalitarismului din partea răsăriteană a Europei avea să se dovedească a fi şi o criză a relativismului dominant în jumătatea apuseană, iar faptul că această criză nu a făcut decât să se adâncească în ultimele trei decenii ar putea fi privit ca o consecinţă inexorabilă a renunţării la marea tradiţie a dreptului natural. Cu atât mai mult cu cât în Occident actualitatea acestei tradiţii a părut a fi fost pusă sub semnul întrebării inclusiv din partea unor voci autorizate ale Bisericii, pentru a nu mai vorbi despre abandonarea ei de către imensa majoritate a juriştilor, experienţa istorică a Răsăritului poate fi considerată o resursă preţioasă pentru reînnoirea ei în contextul provocărilor contemporane, iar tradiţia juridică românească oferă un cadru cum nu se poate mai prielnic pentru acest demers. Aşa cum în plin materialism specialiştii Institutului de Cercetări Juridice al Academiei Române continuau să considere dreptul „o creaţie a spiritului" şi să vadă în „problema

dreptului natural" presupus rezolvată în mod definitiv de marxism-leninismul dogmatic o adevărată „constantă a dreptului", tot astfel şi astăzi aceeaşi problemă îşi poate regăsi locul într-o doctrină socială reînnoită ca ecologie integrală.

*

* *

Manifestul juridic al Centenarului Marii Uniri se dorește a fi un *omagiu* adus trecutului, un *semnal de alarmă* asupra situației prezentului și un *apel* la reflecție profundă și acțiune responsabilă, deopotrivă pentru prezent și, mai ales, viitor.

Perioada interbelică, cea a României Mari, deși de numai 21 de ani, este epoca cea mai fertilă, mai creativă și de dezvoltare mai originală și în privinţa științei dreptului și culturii juridice românești. Răstimpul 1948–1989, care i-a urmat cronologic, a fost timpul rupturii bruște și radicale de deviere de la mersul istoric general și cel al ideilor, în care eforturile creatoare ale unei generații de juriști eminenți s-au irosit în căutarea iluzoriului „drept socialist" și al teoriei sale, iar teza „constantelor dreptului" a reprezentat protestul lor tăcut de retrimitere (subversivă) la științificitatea uitată a dreptului roman sau la o nouă cale spre eternul drept natural. Un mesaj de continuitate ideatică, neuitare și valorificare a tradițiilor naționale. În fine, și din păcate, cei 30 de ani scurși după 1989 nu au însemnat mai nimic în domeniu: acumularea necritică și adesea conjuncturală de reglementări fără o structurare într-un „nou drept român", o stare de confuzie și așteptare caracterizată printr-un „tehnicism" absolut referitor la demersul teoretic, înăbușit de preocuparea interpretării legii în vederea aplicării ei. Răbdarea istoriei și-a atins limitele, iar riscurile colapsului ştiinţifico-cultural juridic își arată deja semnele.

Citit într-o atare perspectivă, *Manifestul juridic…* este, înainte de toate, un apel de și la conștiință, un îndemn pentru responsabilitate și, nu în ultimul rând, un program de acțiune și teme de reflecție care se impune a fi urmat cu speranță și încredere.

ACTELE DE AUTODETERMINARE ALE PROVINCIILOR ROMÂNEŞTI REUNIFICATE, FUNDAMENT JURIDICO-POLITIC AL MARII UNIRI*

Acad. prof. univ. Ion GUCEAC
Vicepreşedinte, Academia de Ştiinţe a Moldovei

Abstract: *The acts of unification with the "Old Kingdom" of Romania of 1918: March 27th/April 9th – the Declaration of the National Council of Kishinev; November 15th/28th – the Decision of the National Council of Bukovina in Chernivtsi; and November 18th/December 1st – the Resolution of the National Assembly of Alba Iulia, stand as acts of freely consented self-determination, based on the principle of nationalities, expressing the solid will of the populations of the said territories. They have expressed ineluctable historical evolutions, have repaired illegitimate and illegal relations (such as the annexation of Bukovina in 1775, or of Bessarabia, in 1812) and have been translated, in the context of the great European empires (Austro-Hungarian and Russian) as the will of unification to the Motherland and the completion of the process of creation of the national, unitary, Romanian state. The said acts of self-determination have been recognized internationally through the peace treatises of 1919-1920, following the Paris Peace Conference.*

Keywords: *self-determination; 1918 unification; Bessarabia; Bukovina; peace treaties; "Old Kingdom"; Greater Romania; international recognition; Centenary; the principle of nationalities.*

Cu sentimentul profund al caracterului solemn constatăm că anul 2018 este unul marcant pentru românii de pretutindeni: sărbătorim Centenarul Marii Uniri. În 1918, ca urmare a consecinţelor Primului Război Mondial, după prăbuşirea Austro-Ungariei şi a Imperiului Rus, în componenţa Regatului României au intrat Basarabia, Bucovina de Nord şi Transilvania. Aceste evenimente au o deosebită semnificaţie istorică mondială, relevanţa studierii acestora fiind actuală şi extrem de necesară nu doar pentru a cunoaşte adevărul ştiinţific, ci şi pentru a conştientiza perspectivele viitorului nostru şi a alege calea pe care urmează să ne dezvoltăm.

---

* Comunicare prezentată în cadrul Conferinței naționale consacrate Centenarului Marii Uniri *Un secol de stat național, unitar și indivizibil,* 27 noiembrie 2018.

În anul 1928, la zece ani de la Marea Unire, Ion I. Nistor scria următoarele: „Credem că este bine ca în ziua când se încheie zece ani de la proclamarea unirii, să reîmprospătăm amintirile noastre asupra împrejurărilor politice în care s-a săvârşit şi asupra faptelor şi hotărârilor prin care acest memorabil act istoric s-a pecetluit pentru vecie”[1].

Din aceste considerente şi din alte circumstanţe, reiese necesitatea evaluării factorilor de configurare a dreptului, pentru a aprecia obiectiv eforturile depuse de predecesorii noştri în promovarea prin drept a valorilor democratice.

În şedinţa publică a Academiei Române de la 3 iulie 1942, Andrei Rădulescu, membru al Academiei Române menționa în comunicarea prezentată: „Cunoaşterea exactă a tuturor părţilor pământului şi neamului românesc este o datorie, care se impune în mod deosebit cu privire la acelea care au stat sub stăpâniri străine”. Academicianul Rădulescu era convins de necesitatea unor cercetări „cât mai documentate în toate domeniile ca atare şi în cel juridic…”, dar mai ales cu privire la Basarabia, despre care „s-a cercetat şi s-a publicat relativ puţin asupra domeniului juridic”[2].

Este bine cunoscut faptul că unul dintre cele mai complexe sisteme, una dintre cele mai complicate şi imprevizibile entităţi din câte au existat sau au putut fi imaginate de mintea omenească este societatea umană. Pentru ca viaţa în interiorul acestui sistem să decurgă în mod organizat şi pentru a exclude efectele perturbatoare ale hazardului, ca impuls originar în viaţa societăţii, se impune o activitate de legiferare vastă şi raţională. Astfel, orice comunitate organizată în stat, sau aflată în fază incipientă a unei asemenea organizări, este impusă să-şi instituie o bază normativă care să reglementeze relaţiile sociale, economice, politice, raporturile juridice şi de altă natură. În acest context, nu trebuie să neglijăm faptul că „orice comunitate umană a tins să devină unitară, să capete o fizionomie caracteristică sub multiple aspecte”[3].

Este cazul să recunoaştem că, la originea actelor de autodeterminare ale provinciilor româneşti, se află o serie de factori generali. Ideea existenţei unor factori care influenţează procesul de formare a dreptului în general s-a conturat în perspectiva admiterii caracterului evolutiv al dreptului, al progresului juridic. Indiscutabil, originea dreptului se regăseşte în sânul practicii sociale. Aşadar, dreptul

---

[1] Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei. 28 noiembrie 1918. Studii şi documente*, Cartea Românească, Bucureşti, 1928, p. 3.

[2] A. Rădulescu, *Dreptul românesc în Basarabia*, Editura Universul Juridic, Bucureşti, 2017, p. 9.

[3] Cr. Ionescu, *Tratat de drept constituţional contemporan*. Ed. a 2-a. Bucureşti, C. H. Beck, 2008, p. 4.

rezultă din cerinţele şi aşteptările sociale, din care motiv cunoscutul savant D. Gusti considera că „o activitate regulativă presupune ceva care să fie reglementat, dar numai societatea poate forma acest obiect”[4].

În viziunea lui Ch. Montesquieu, natura presupune relaţii invariabile şi necesare de echitate, astfel încât legile pozitive trebuie derivate din „natura lucrurilor”, și nu din comanda arbitrară a unui legislator[5].

Conform ideii de „spirit general”, fiecare societate politică dobândeşte pe parcursul istoriei o structură mentală specifică comună tuturor membrilor săi, care nu este determinată doar de cauze de natură fizică, cum ar fi teritoriul şi clima, dar și de cauzele morale precum religia, legile, maximele guvernământului, pildele trecutului, moravurile, manierele[6].

În doctrina juridică se operează cu noţiunea de politica legislativă,o instituţie a legisticii formale, prin care urmează să percepem „un ansamblu de idealuri, scopuri, mijloace şi instrumente, menite să imaterializeze conceptual fapte sociale, să le impună o dinamică proprie, inclusiv prin intermediul normelor juridice”[7]. Autorul francez François Geny, încă în anii ’20 ai secolului precedent, a lansat opinia precum că activitatea de creaţie a dreptului oscilează între doi poli independenţi: „datul” [8] şi „construitul”. În opinia aceluiaşi autor, „datul” dreptului este constituit din patru elemente: – „datul” real, numit şi pur natural, generat de condiţiile fundamentale care stau la baza umanităţii.

În viziunea scriitorului francez, aceste relaţii nu generează nemijlocit norme juridice, dar conturează forma şi conţinutul acestora, creând, astfel, mediul favorabil pentru apariţia normelor juridice[9]; – „datul” istoric reprezintă un „dat” natural consolidat de istorie; – „datul” raţional este o direcţie fundamentală care asigură elaborarea şi argumentarea ştiinţifică a dreptului pozitiv. Acest „dat” constă în normele de conduită pe care raţiunea umană le selectează din natura omului şi din conţinutul relaţiilor acestuia cu lumea înconjurătoare; – „datul” ideal reprezintă tendinţa de organizare a raporturilor juridice în forma solicitată. Generalizând cele

---

[4] D. Gusti, *Sociologie juridică. Culegere de texte*. Bucureşti, E.D.P., 1997, p. 33.

[5] D. Boucher, P. Kelly, *Mari gânditori politici: de la Socrate până astăzi*, Bucureşti, Editura ALL, 2008, p. 206.

[6] Apud D. Boucher, P. Kelly, *op. cit*., p. 206.

[7] I. Vida, *Legistica formală* (introducere în tehnica şi procedura legislativă), Curs universitar. Bucureşti: Lumina Lex, 2006, p. 4.

[8] „datul” dreptului presupune realitatea socială exterioară dreptului pozitiv care-i conferă acestuia substanţialitatea necesară existenţei sale.

[9] F. Geny, *Science et technique en droit privé positif*, Première partie, Recueil Sirey, Paris, 1922, p. 371.

enunţate, observăm că, în calitatea sa de izvor de drept, actele de autodeterminare ale provinciilor româneşti au avut drept puncte de pornire „datul” şi „construitul” proprii, fiind influenţate de factorii de configurare a dreptului.

Unul din aceşti factori sunt declaraţiile politice – proclamaţii solemne ale unui organ, documente care conţin aprecierea împrejurărilor şi faptelor, scopurilor şi principiilor de activitate. Declaraţia nu conţine norme juridice, dar deseori constituie un punct de plecare pentru elaborarea şi adoptarea unor astfel de norme ulterior.

Un aspect important specific declaraţiilor politice, dar mai ales actelor al cărui conţinut cuprinde norme juridice, este legitimitatea acestora, a cărei problematică reprezintă una din cele mai importante provocări pentru ştiinţa dreptului.

Unul din cele mai frecvente sensuri atribuite legitimităţii este recunoaşterea legitimităţii puterii, a dreptului acesteia de a guverna în teritoriul subordonat: adoptarea legilor, desemnarea demnitarilor, colectarea taxelor, administrarea bugetelor, realizarea justiţiei, aplicarea constrângerii etc.

Unul din tipurile în care se poate manifesta această particularitate a puterii publice este *legitimitatea de facto,* ce presupune recunoaşterea în realitate, bazată pe circumstanţe faptice concrete, a aflării la putere a unor persoane sau grupuri, în virtutea faptului că aceştia au asigurat administrarea teritoriului respectiv, evitând diverse rebeliuni, războaie, acte de genocid etc.

Istoria ne demonstrează cu prisosinţă că organele reprezentative şi adunările populare care au funcţionat în preajma Marii Uniri s-au bucurat de o legitimitate reală.

În calitate de argument poate servi Decretul Consiliului directorilor generali din Basarabia, prin care acesta îşi propunea ca scop „introducerea ordinei în toate ramurile vieţii ţării, înlăturarea anarhiei şi a dezastrului, organizarea administraţiei tuturor aspectelor din viaţa statului…”[10].

În textul Protestului către popoarele lumii, publicat în ziarul Românul din 20 noiembrie 1918[11], care, în viziunea noastră, este un exemplu clasic de declaraţie politică, se menţiona: „Ar trebui să ne luăm dreptul nostru cu forţa, dar oricât de hotărâţi suntem …naţiunea română renunţă la mijloacele barbare pentru regularea raporturilor dintre popoare, ci iată protestează înaintea lumii întregi împotriva fărădelegii…”.

Pe lângă aceasta, o altă condiţie impusă de legitimitatea *de facto* este recunoaşterea şi reconcilierea comunităţii internaţionale cu existenţa acestei

[10] Decretul Consiliului directorilor generali ai Republicii Moldoveneşti privitor la organizarea „ocârmuirii” Basarabiei. Sfatul Ţării, nr. 16 din 14 decembrie 1917. Apud *Unirea Basarabiei cu România 1917–1918. Documente*, *op. cit*., p. 127–128.

[11] Ion Clopoţel, *Revoluţia din 1918 şi unirea Ardealului cu România*, Editura revistei Societatea de mâine, Cluj, 1926, p. 101.

guvernări. Astfel, legitimitatea Sfatului Ţării este confirmată de vizita făcută acestui organ de către o delegaţie reprezentând România, Franţa, Anglia şi SUA. Deşi nu a avut un statut oficial, evenimentul este important prin faptul că membrii acestuia s-au dovedit a fi interesaţi în a vedea cât mai curând „organizate puterile ţării spre binele neamului moldovenesc şi al tuturor noroadelor republicii”[12].

În unul din cele paisprezece puncte lansate de Preşedintele SUA Wilson prezentate Congresului la 8 ianuarie 1918 se enunţa oportunitatea dezvoltării autonome pentru popoarele din Austro-Ungaria[13].

O altă formă de manifestare a legitimităţii este *legitimitatea de jure,* prin care se percepe recunoaşterea legalităţii aflării unor indivizi sau grupuri la putere, inclusiv corespunderea procedurii de accedere la putere cu legile în vigoare şi cu principiile generale ale dreptului.

La rândul ei, legitimitatea *de jure* poate fi clasificată în două subtipuri: legitimitatea formal-juridică şi legitimitatea general-juridică.

Legitimitatea formal-juridică prevede recunoaşterea legalităţii aflării la putere a unor indivizi sau grupuri, pornind de la corespunderea procedurilor de accedere la putere a spiritului legii şi a altor acte normative în vigoare în societatea respectivă la această etapă. Legalitatea *formal-juridică* este în concordanţă cu dreptul pozitiv şi cu principiul obligativităţii respectării legilor elaborate.

De exemplu, în procesul de legiferare, Sfatul Ţării nu a ignorat spiritul legii în vigoare, fapt ce reiese din atitudinea membrilor acestui organ, exprimată în cadrul şedinţelor sale. În cadrul primei şedinţe a Sfatului Ţării, I. Inculeţ, în luarea sa de cuvânt, în calitate de preşedinte proaspăt desemnat, susţinea că Sfatul Ţării trebuie să asigure ca „viaţa să fie pusă pe baza păstrării legilor, iar legile să fie apropiate de cunoştinţa norodului”[14].

În şedinţa Consiliului naţional din Bucovina de pe 12 noiembrie 1918, preşedintele acestuia, Iancu Flondor, vorbea despre datoria „faţă de toţi şi faţă de toate, fără deosebire de lege şi de neam e să restabilim pentru moment şi pentru viitorul cel mai apropiat buna pace”. „Să arătăm că suntem un element de ordine” îi îndemna acesta pe membrii Consiliului naţional, fiind convins că „numai noi românii suntem în stare să susţinem ordinea”[15].

---

[12] *Unirea Basarabiei cu România, 1917–1918. Documente, op. cit*., p. 123.

[13] C. Vlad, *Diplomaţia secolului XX*, Bucureşti, Fundaţia Europeană Titulescu, 2016, p. 50.

[14] *Unirea Basarabiei cu România, 1917–1918. Documente, op. cit*., p. 78.

[15] Dezbaterile Consiliului naţional. Şedinţa a doua ţinută pe 12 noiembrie 1918. Apud Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei. 28 noiembrie 1918. Studii şi documente*, Cartea Românească, Bucureşti, 1928, p. 102–112.

În Ardeal, pentru asigurarea ordinii publice erau create consilii şi gărzi naţionale din a căror componenţă făceau parte „lamura intelectualilor ardeleni, cea mai selectă şi reprezentativă societate de oameni”[16]. Ofiţerii şi soldaţii români care se întorceau de pe fronturile „prăbuşite”, se înrolau „cu toată inima sub steagul cel nou ridicat de partidul naţional”[17]. În Comunicatul oficial al Consiliului naţional adresat ministrului Naţionalităţilor, Jaszi Oszkar, acesta se angaja să facă „tot posibilul ca să păstreze ordinea publică, siguranţa averii şi a vieţii pe teritoriile locuite de români…”[18].

Regulamentul organizării ocârmuirii Basarabiei – un act fundamental considerat primul document istoric care a instituit reglementări cu privire la „modul de administrare a Basarabiei autonome”, dar şi a autorităţilor supreme din cadrul republicii[19], – dispunea că „Treburile Ţării se hotărăsc după zacoanele de până acuma”, cu excepţia celor care „n-au fost desfiinţate de stăpânirea vremelnică (rusească) sau de Sfatul Ţării”. Actul citat mai prevedea posibilitatea aplicării dispoziţiilor „stăpânirii vremelnice (ruseşti)”, adoptate începând cu 1 martie 1917 şi care „se potrivesc cu împrejurările” din Basarabia[20].

Apropo, întrucât acest Regulament a fost actul care a reglementat cele mai importante relaţii sociale din Republica Democratică Moldovenească de la sfârşitul anului 1917 până la începutul anului 1918, documentul poate fi considerat ca o constituţie provizorie, deşi recunoaştem că nu întruneşte totalmente particularităţile acesteia.

Prin Declaraţia Sfatului Ţării din 24 ianuarie 1918, parlamentul basarabean punea în faţa Adunării Constituante, care urma să fie convocată „în cel mai scurt timp”, sarcina adoptării Constituţiei[21]. La fel, „stăpânirea” se obliga să „lucreze un şir întreg de zacoane şi măsuri” care să satisfacă necesităţile cotidiene ale ţării, cu scopul de a „o scoate din bezna întunericului, sărăciei şi foametei”[22]. Dovadă a intenţiei

[16] Ion Clopoţel, *Revoluţia din 1918 şi unirea Ardealului cu R*omânia, Editura revistei *Societatea de mâine*, Cluj, 1926, p. 60.

[17] *Ibidem*, p. 69.

[18] *Ibidem*, p. 89.

[19] V. Popovschi, *Sfatul Ţării, „*Magazin istoric”. Anul XLVI, nr. 3 (540), martie 2012, p. 10–11.

[20] Proiectul organizării ocârmuirii Basarabiei. „Cuvânt moldovenesc”, nr. 109 din 3 decembrie 1917. Apud *Unirea Basarabiei cu România 1917–1918. Documente, op. cit*., p. 116–117.

[21] *Протокол Заседания Сфатул Цэрийот 23-гоянваря 1918 года № 30*. p. 307. *Sfatul Ţării: Documente*, vol. I, *op. cit*., p. 342–346.

[22] *Declaraţia Sfatului Ţării prin care se proclamă independenţa Republicii Moldoveneşti*. „Cuvântul moldovenesc”, nr. 10 din 29 ianuarie 1918. Apud *Unirea Basarabiei cu România 1917–1918. Documente, op. cit*., p. 148–150.

guvernării de a iniţia elaborarea Constituţiei servesc şi discursurile pronunţate în cadrul şedinţelor Sfatului Ţării. De exemplu, în şedinţa din 24 ianuarie 1918, Daniel Ciugureanu, în calitate de prim-ministru al Republicii Democratice Moldoveneşti, evidenţiază„necesitatea elaborării Constituţiei şi a altor legi, lipsa cărora se face foarte resimţită”[23].

În context, Societatea juridică moldovenească, în perioada lunilor februarie–martie 1918, a elaborat un proiect de constituţie a Republicii Democratice Moldoveneşti, fiind publicat şi în presă[24] pentru discuţii publice, care însă nu au mai avut loc.

Comisia constituţională a Sfatului Ţării a elaborat cel de-al doilea proiect de Constituţie de după adoptarea Declaraţiei de Unire din 27 martie, activitatea acesteia începând la 11 mai 1918[25].

Odată analizat conţinutul ambelor proiecte, constatăm că autorii acestora percepeau în mod diferit perspectivele de organizare a noului stat. Diferenţele porneau chiar de la denumirea statului. Astfel, în proiectul elaborat de Societatea juridică moldovenească, teritoriul constituit din „pământurile, care intrau în alcătuirea Basarabiei de la începutul războiului european, anul 1914, şi indicate în tratatul de la Bucureşti din 16 mai 1812 prin care Basarabia, smulsă de la Moldova, a fost unită cu Rusia”, era considerat că aparţine Republicii Naţionale Moldoveneşti.

În acelaşi timp, în proiectul elaborat de Comisia constituţională a Sfatului Ţării se opera cu noţiunea de „Basarabia, ca provincie autonomă a regatului Român”, al cărei teritoriu includea spaţiul dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră şi graniţa veche cu Austria anului 1914. Aşadar, conform proiectului elaborat de Comisia constituţională, Basarabia urma să aibă statut de provincie autonomă, pe când în cel al Societăţii juridice, Republica Naţională Moldovenească era declarată „un stat unitar, independent şi indivizibil, al cărui teritoriu nu poate fi înstrăinat”.

Și Consiliul naţional din Bucovina a adoptat o Lege fundamentală provizorie[26]. Secţia administrativă a Consiliului a prezentat proiectul acestei legi fundamentale

---

[23] *Протокол Заседания Сфатул Цэрийот 23-гоянваря 1918 года № 30. Sfatul Ţării: Documente*, vol. I, *op. cit*., p. 342–346.

[24] A se vedea ziarul „România Mare”: Chişinău, 1918, 14, 15, 18, 20, 21, 22, 23, 25 şi 28 martie, *apud* V. Popovschi. *Reflecţii asupra unui proiect de constituţie a Republicii Democratice Moldoveneşti*, *op. cit.*

[25] Apud V. Popovschi, *Biroul de organizare al Sfatului Ţării. Republica Democratică Moldovenească*, Editura Academiei Române – Editura Istros, Bucureşti – Brăila, 2017, p. 249.

[26] Legea fundamentală provizorie din 12 noiembrie 1918, asupra puterilor ţării Bucovina. Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei. 28 noiembrie 1918. Studii şi documente*, Cartea Românească, Bucureşti, 1928, p. 113–114.

pentru a fi supus dezbaterii în şedinţa Consiliului din 12 noiembrie 1918. Pentru definitivarea proiectului a fost constituită o comisie din cinci membri. Prin votul membrilor Consiliului, în componenţa comisiei au fost desemnaţi: dr. Dori Popovici, dr. Vasile Bodnărescu, dr. Vasilovaschi, Gheorghe Grigorovici şi dr. Florea Lupu. Ulterior, comisia a prezentat Consiliului rezultatul examinării proiectului şi a recomandat proiectul spre adoptare cu unele modificări. În urma dezbaterilor în două lecturi, proiectul a fost adoptat în unanimitate.

Pe 3 noiembrie 1918, la Dej, către organizaţiile judeţene a fost lansat un manifest al Consiliului Naţional Român în care, printre altele, pentru „confraţii din Arad, membri ai C.N.R.C.", era stabilită sarcina ca „îndată ce vor găsi momentul potrivit să convoace conferinţa naţională, care va avea să se pronunţe în înţelesul „declaraţiei", luând poziţie în chestia privitoare la forma constituţiei (monarhie ori republică) a viitorului stat naţional român"[27].

După cum am remarcat deja, legitimitatea *de jure* a autorităţilor reprezentative şi adunărilor populare din provinciile româneşti care au activat în perioada anilor 1917–1918 poate fi demonstrată şi prin gradul de respectare a principiilor generale ale dreptului în procesul de accedere la putere. Ca exemplu vom invoca unul dintre principiile fundamentale ale dreptului constituţional – principiul suveranităţii naţionale. Din punct de vedere normativ, acesta este formulat în istorica Declaraţie franceză a drepturilor omului şi cetăţeanului, care proclama: „Principiul oricărei suveranităţi şade esenţialmente în naţiune. Nici un corp, nici un individ nu poate exercita vreo autoritate care nu emană expres de la această sursă"[28]. În conformitate cu acest principiu, voinţa poporului constituie baza puterii de stat. Această voinţă trebuie să fie exprimată prin alegeri oneste care urmează să aibă loc periodic, prin sufragiu universal, egal şi prin vot secret sau după o procedură echivalentă care să asigure libertatea votului.

Drept argument în sprijinul principiului suveranităţii naţionale, serveşte Declaraţia Sfatului Ţării din 2 decembrie 1917, prin care Basarabia era declarată Republică Democratică Moldovenească, în al cărei conţinut se menţiona că, până la convocarea „adunării poporane a Republicii Moldoveneşti", aceasta urma să fie aleasă de tot poporul, prin „glăsuirea de-a dreptul, deopotrivă şi tăinuită", conform sistemului electoral al reprezentării proporţionale. Din conţinutul Declaraţiei rezultă că Sfatului Ţării i se încredinţase un mandat provizoriu, acesta fiind obligat

[27] Ion Clopoţel, *Revoluţia din 1918 şi unirea Ardealului cu România*, Editura revistei *Societatea de mâine*, Cluj, 1926, p. 65–66.

[28] *Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран*. Москва: Юридическая литература, 1984, p. 208.

să „convoace în timpul cel mai scurt adunarea poporană …”, aleasă prin vot direct, egal şi secret[29]. Acest angajament al Sfatului Ţării este consacrat şi în Declaraţia din 24 ianuarie 1918, care proclama independenţa Republicii Moldoveneşti, prin care acesta era obligat să „cheme cât mai degrabă adunarea poporană pe temeiul glăsuirii obşteşti, care va hotărî desăvârşit rânduiala lăuntrică în ţară şi legăturile ei de unire cu alte ţări ...”. În şedinţa Sfatului Ţării din 29 ianuarie 1918, I. Inculeţ, preşedintele acestuia, informa deputaţii că „în zilele apropiate în parlament va fi prezentat pentru examinare proiectul legii cu privire la Adunarea constituantă a Republicii noastre Moldoveneşti”[30].

În această ordine de idei, Sfatul Ţării a supus dezbaterilor proiectul de lege cu privire la alegerile în Adunarea populară a Republicii Moldoveneşti. În şedinţa din 12 februarie 1918, Ion Inculeţ a atenţionat plenul Sfatului: dacă „vom reuşi să organizăm corect convocarea Adunării noastre Constituante, atunci Sfatul Ţării va găsi în asta îndreptăţirea sa istorică şi îi vor fi iertate toate greşelile sale. Trebuie să fim foarte atenţi faţă de acest proiect (cu privire la alegeri - *n.n., I.G.*) şi de realizarea legii în viaţă”[31].

În conformitate cu acest Regulament, membrii organului reprezentativ urmau să fie aleşi prin vot universal, egal, direct şi secret, mandatele fiind repartizate conform sistemului electoral al reprezentării proporţionale[32].

În circumstanţe diferite, dar cu aceeaşi fermitate, și populaţia din Bucovina a promovat principiul suveranităţii naţionale. În acest context, reamintim că, prin manifestul imperial din 16 octombrie 1918, Austria devenise un stat federativ. Drept rezultat, deputaţii naţiunilor reprezentate în parlamentul de la Viena dobândise dreptul de a se constitui în *consilii naţionale* autonome, împuternicite să „hotărască asupra soartei politice a conaţionalilor lor…”. La acel moment, Bucovina era reprezentată în parlamentul austriac de 14 deputaţi, din care: cinci erau români, cinci – ucraineni, trei – germani şi un evreu.

În conformitate cu manifestul din 16 octombrie 1918, deputaţii urmau să se constituie în Consilii Naţionale separate şi să creeze din Bucovina teritorii

---

[29] Declaraţia Sfatului Ţării din 2 decembrie, 2017. „Cuvânt moldovenesc”, nr. 110, din 6 decembrie 2017. Apud *Unirea Basarabiei cu România 1917–1918. Documente*, *op. cit*., p. 117–119.

[30] *Протокол Заседания Сфатул Цэрийот 29-гоянваря 1918 года № 39*, p. 307. *Sfatul Ţării: Documente*, vol. I, *op. cit*., p. 355–362.

[31] *Протокол Заседания Сфатул Цэрийот 12-гофевраля 1918 года № 45*, p. 307. *Sfatul Ţării: Documente*, vol. I, *op. cit*., p. 402–405.

[32] Положение о выборах в Народное Собрание Молдавской Республики. *Sfatul Ţării: Documente*, vol. I, *op. cit*., p. 485–502.

autonome. Deputaţii germani şi cel evreu au recunoscut imposibilitatea politică a acestui proiect, pe când cei ucraineni încercau să revendice „stăpânirea Bucovinei". În ce priveşte cei cinci deputaţi români, dânșii urmau să se constituie în Consiliul naţional român şi să promoveze drepturile naţionale asupra Bucovinei. Cu regret (doi din ei rămaseră la Viena, iar trei care se aflau la Cernăuţi erau dispersaţi în acţiuni) însă, deputaţii români din parlamentul austriac nu au fost în stare să implementeze manifestul imperial[33].

În condiţiile prăbuşirii Austro-Ungariei, începe să se afirme şi voinţa populară a românilor din Transilvania. Un bun prilej pentru aceasta a fost şi acceptarea din partea Ministerului Afacerilor Externe al monarhiei austro-ungare a principiilor wilsoniene. În aceste circumstanţe s-a manifestat, în calitate de tribun al poporului român din Transilvania, Partidul Naţional Român. În context, Comitetul Executiv al Partidului Naţional Român întrunit la Oradea, pe 12 octombrie 1918, a adoptat o declaraţie privind hotărârea naţiunii române din Transilvania de a se „aşeza liber printre naţiunile libere"[34]. La indicaţia Comitetul executiv deputatul Arpaşului, Alexandru Vaida Voevod a prezentat acest act politic, pe 18 octombrie, în şedinţa plenară a parlamentului ungar. Declaraţia enunţa că, pe temeiul dreptului firesc, „naţiunea română din Ungaria şi Ardeal" reclamă ca „liberă de orice înrâurire străină să hotărască singură aşezarea ei printre naţiunile libere". Nimeni, cu excepţia organelor delegate de adunarea naţională„ nu poate fi justificat să trateze şi să hotărască în treburi care se referă la situaţia politică a naţiunii române"[35]. De aici în viitor, aşa cum relatează autorii din acele timpuri, „naţiunea română nu mai putea fi tratată ca o turmă de sclavi ce se poate trece de sub o stăpânire la alta fără să fie întrebată, dacă acceptă ori nu"[36].

La începutul lunii octombrie 1918, la Budapesta, se constituie Consiliul Naţional Român, în calitate de organ politic unic al românilor din Transilvania, alcătuit din şase membri ai Partidului Naţional Român (Vasile Goldiş, Aurel Lazăr, Teodor Mihali, Ştefan Cicio Pop, Alexandru Vaida-Voievod, Aurel Vlad) şi şase ai Partidului Social Democrat (Tiron Albani, Ion Flueraş, Enea Grapini, Iosif

[33] Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei. 28 noiembrie 1918. Studii şi documente*, Cartea Românească, Bucureşti, 1928, p. 33–34.

[34] Unele surse menţionează că autorul acestei declaraţii este Vasile Goldiş (a se vedea, în acest sens,Ion Clopoţel, *Revoluţia din 1918 şi unirea Ardealului cu România*, Editura revistei Societatea de mâine, Cluj, 1926, p. 37), altele atribuind această calitate d. Alexandru Vaida Voevod (a se vedea, în acest sens, Fl. Salvan, *Actul de la 1 decembrie 1918 în orizont european*. *În 1 decembrie 1918. Studii şi evocări*, Editura Transilvania Expres, Braşov 1998, p. 118.).

[35] Ion Clopoţel, *Revoluţia din 1918 şi unirea Ardealului cu România*, Editura revistei Societatea de mâine, Cluj, 1926, p. 37–38.

[36] *Ibidem*, p. 47.

Jumanca, Iosif Renoiu şi Baziliu Surdu). La 19 octombrie, Consiliul îşi stabileşte sediul la Arad, schimbându-şi în acelaşi timp şi denumirea în care, de-a lungul toamnei anului 1918, a şi devenit principalul centru de coordonare a mişcării naţionale româneşti din Transilvania[37]. Reflectând acest eveniment ziarul „*Adevărul*" scria: „Noi ne-am constituit Consiliul Naţional Român pe baza drepturilor ce ne li asigură împrejurările", iar datoria tuturor românilor este „să se alăture de acest consiliu"[38].

După eşuarea tratativelor de la Arad (noiembrie 1918), Consiliul naţional Român a emis un Protest, al cărui text a fost publicat în ziarul *Românul* din 20 noiembrie. Protestul reconfirma voinţa Consiliului de a se „constitui în stat liber şi independent spre a-şi putea valida nelimitat forţele sale în serviciul culturei şi libertăţii omeneşti"[39].

La 21 noiembrie, Consiliul Naţional Român a publicat în ziarul *Românul* chemarea poporului roman la Alba-Iulia pentru a ţine Adunarea naţională. Conform autorilor apelului, „naţiunea română din Ungaria şi Transilvania vrea să-şi hotărască însăşi soarta sa de-acum înainte". Anume în acest scop şi era convocată Adunarea Naţională pe 1 decembrie 1918[40].

Pentru fixarea programului Adunării şi stabilirea principiilor ce urmau să fie puse la baza edificiului statului, au avut loc dezbateri preliminare la care au participat toţi „fruntaşii politici, capii bisericeşti şi multă lume ţărănească"[41]. În consecinţă, Adunarea Naţională a adoptat istorica hotărâre prin care românii din Transilvania, Banat şi Ţara Ungurească „adunaţi prin reprezentanţii lor", au decretat unirea cu România. Adunarea Naţională a proclamat îndeosebi „dreptul inalienabil al naţiunii române la întreg Banatul cuprins între râurile Mureş, Tisa şi Dunăre"[42].

Legitimitatea general-juridică, despre care menţionam supra, presupune recunoaşterea legalităţii aflării la putere a unor indivizi sau grupuri, bazată pe

---

[37] Apud Vasile Vesa, „*Înfăptuirea României Mari*", în: Stephen Fischer-Galati, Dinu C. Giurescu, Ioan-Aurel Pop, (coord.), *O istorie a românilor. Studii critice*, Cluj-Napoca, Fundaţia Culturală Română, Centrul de Studii Transilvane, 1998, p. 231.

[38] „Adevărul", anul XIV, nr. 40/1918, *Desăvârşirea unificării statului naţional român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, Editura Academiei R. S. România, Bucureşti, 1968, p. 300.

[39] Ion Clopoţel, *Revoluţia din 1918 şi unirea Ardealului cu România*, Editura revistei Societatea de mâine, Cluj, 1926, p. 100–101.

[40] *Ibidem*, p. 107.

[41] *Ibidem*, p. 111–118.

[42] Rezoluţia privind unirea Transilvaniei cu România, adoptată de Marea Adunare Naţională de la Alba-Iulia. *Crestomaţie la istoria românilor, 1917–1992*, Chişinău, Universitas, 1993, p. 44–45.

corespunderea metodelor de preluare/obţinere a puterii, unor anumite principii juridice abstracte, precum şi spiritului Constituţiei (în cazul în care aceasta există), izvoarelor fundamentale ale dreptului internaţional. Acest gen de legitimitate este în conformitate cu dreptul natural, în calitatea acestuia de ideal moral şi juridic, privind percepţiile despre drepturi şi libertăţi obiective şi inalienabile ale omului, precum şi cu principiile de egalitate, onestitate, justiţie, umanitate, libertatea consimţământului la încheierea acordurilor, obligativitatea respectării lor etc.

Nu este cazul să demonstrăm faptul că în perioada şocurilor politice şi sociale, care inevitabil condiționau schimbarea regimului politic, practic, întotdeauna, erau încălcate anumite legi, adică se înregistra o discontinuitate juridică şi o deteriorare a *legitimităţii formal-juridice*, de unde şi apărea problema legitimităţii actelor adoptate de noile structuri ale puterii.

În aceste condiţii, sustenabilitatea noilor autorităţi publice, inclusiv a celor legislative, cel mai mult depindea de susţinerea proaspetei guvernări de către forţele armate, poliţie, atitudinea bisericii, instanţelor judecătoreşti supreme, liderilor de opinie, recunoaşterea de către statele din vecinătate şi cele influente pe arena internaţională, sprijinul acordat de mase.

În cele ce urmează, vom încerca să demonstrăm faptul că organele reprezentativeși adunările populare din Basarabia, Bucovina şi Transilvania, în procesul instituirii sale şi pe întreaga durată de activitate, au beneficiat de aceste forme ale legitimităţii.

Astfel, primele estimări ale evenimentelor din primăvara anului 1917 şi tezele parcursului viitor al Basarabiei au prins contur în cadrul valului de mişcări sociale şi politice care au urmat după evenimentele din februarie 1917, desfăşurate în Rusia, fiind reflectate în presă, în programele de activitate ale partidelor politice etc. De exemplu, ziarul *Cuvânt moldovenesc* (2 aprilie 1917) aprecia această etapă ca fiind „vremuri de prefacere, când se clădeşte din nou viaţa întregii împărăţii ruseşti şi când se hotărăşte soarta tuturor popoarelor care trăiesc în ea”[43]. În programul de activitate al Partidului Naţional Moldovenesc, proaspăt format (martie–aprilie 1917), se menţiona: necesitatea unei autonomii largi a Basarabiei; dobândirea drepturilor cetăţeneşti şi a drepturilor naţionale pentru moldovenii din Basarabia şi de dincolo de Nistru; adoptarea legilor să ţină de competenţa Dietei provinciale, realizarea învăţământului şi a slujbelor religioase în limba română; înfăptuirea reformei agrare etc[44].

[43] *Unirea Basarabiei şi a Bucovinei cu România, 1917–1918, Documente*, Hyperion, Chişinău, 1995, p. 24.

[44] *Ibidem*, p. 26.

Congresul general al cooperativelor săteşti, reunit pe 6–7 aprilie 1917, a solicitat autonomia administrativă şi religioasă, şcolară şi economică a Basarabiei, precum şi convocarea „unei adunări legislative, care să voteze legile”[45].

La fel, mitingul ostaşilor desfăşurat la Odesa pe 18 aprilie 1918, la care au participat peste 1000 de moldoveni, a cerut autonomia Basarabiei. Membrii corpului didactic, preoţii şi reprezentanţii altor asociaţii obşteşti au solicitat convocarea unei adunări naţionale – a unui Înalt Sfat, înzestrat cu atribuţii legislative şi executive[46].

Sub influenţa acestor evenimente, pe 20–27 octombrie 1917, la Chişinău şi-a ţinut lucrările Congresul I ostăşesc moldovenesc, la care au participat circa 900 de basarabeni. Pe 21 octombrie, Congresul a adoptat o Rezoluţie în care, printre altele, se menţionau şi următoarele: „pentru ocârmuirea Basarabiei în cel mai scurt timp să se alcătuiască Sfatul Ţării”. În viziunea participanţilor la congres, „toate aşezămintele administrative din Basarabia” urmau să se supună „pe deplin” Sfatului. În acelaşi timp, imediat după formarea Sfatului Suprem, toate comitetele din Basarabia trebuiau să capete un caracter „pur profesional”, fără dreptul „de a se amesteca în treburile politice”[47].

În primăvara anului 1917, Guvernul român decide să ia în grija sa organizarea unităţilor de voluntari, soldaţi şi ofiţeri români din armata austro-ungară, care urmau să plece la Iaşi, iar de acolo pe frontul de luptă de la Mărăşeşti şi Oituz, înfiinţând în acest scop un comandament central la Kiev. Prima unitate de voluntari români a ajuns la Iaşi pe 8 iunie 1917, fiind salutaţi de reprezentanţii guvernului, ai autorităţilor civile şi militare, de miniştrii statelor aliate, precum şi de numeroşi cetăţeni[48]. După salutul adresat voluntarilor ardeleni de către primul ministru, I. C. Brătianu, şi Octavian Goga, un cuvânt de salut voluntarilor bucovineni fu rostit de către Ion I. Nistor, la acel moment preşedinte al comitetului refugiaţilor bucovineni, care îi sfătuia pe fraţii bucovineni să „închege prietenii trainice cu camarazii … din Regat şi din Ardeal” cu care să formeze „o singură ţară” şi să „vieţuiească împreună …” şi să întindă „mâna prieteneşte şi fraţilor … din Basarabia”. În opinia vorbitorului, anume voluntarilor bucovineni li se rezervase „cea mai mare cinste de care se pot învrednici fii Bucovinei: … de a

[45] *Istoria românilor*, Vol. VII, Tom II, *De la Independenţă la Marea Unire (1878–1918)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 376.

[46] *Ibidem*.

[47] Rezoluţiile Congresului I ostăşesc moldovenesc. Cuvânt moldovenesc, nr. 96 din 1 noiembrie 1917. Apud *Unirea Basarabiei cu România 1917–1918. Documente*. Editura Hyperion, Chişinău, 1995, p. 55–59.

[48] Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei. 28 noiembrie 1918. Studii şi documente*, Cartea Românească, Bucureşti, 1928,p. 27.

înplânta din nou steagul naţional la Suceava şi la Cernăuţi, de unde fusese smuls acum 143 de ani de către răpitoarea pajură habsburgică”[49].

La 6 octombrie 1918, Comitetul naţional al românilor ardeleni şi bucovieni, aflaţi în Moldova şi Basarabia, şi al corpului ofiţeresc şi de voluntari, se adresă Regelui României cu un manifest, în care, printre altele, se menţionau şi următoarele solicitări:

– eliberarea de sub jugul monarhiei austro-ungare şi „constituirea unui singur stat naţional liber sub domnia dinastiei române”;

– nerecunoaşterea drepturilor monarhiei austro-ungare de a se „ocupa de soarta românilor din Ardeal şi Bucovina …”;

– întreg teritoriul locuit de „majorităţi covărşitoare româneşti din monarhia habsburgică să fie eliberat şi anexat regatului roman …”,

– toate declaraţiile românilor din Ardeal şi Bucovina „contrare acestor aspiraţiuni naţionale” să fie considerate ca „stoarse de autorităţile duşmane cu forţa” şi că acestea nu „trebuie să ducă în eroare opinia lumii care cere dreptate şi libertate…”[50].

Un rol important în cauza unirii Transilvaniei cu România l-a avut Sfatul soldaţilor români din Viena. În susţinerea cauzei româneşti, Sfatul urmărea două obiective: ca trupele militare să nu treacă organizat în Ungaria şi ca guvernul acesteia să nu poată utiliza aceste forţe împotriva poporului român şi ca trupele române să nu depună jurământ Republicii Maghiare, ci Consiliului Naţional Român[51].

Totodată, legitimitatea actelor Unirii s-a bucurat şi de un grad de autoritate conferită de cele mai importante straturi sociale, inclusiv de clerul local. De exemplu, pe de 21 noiembrie 1917, la Soborul din Chişinău, după o slujbă „moldovenească”, părintele protoiereu Andronic a ţinut un discurs, în care, printre altele, menţiona şi următoarele: „În ziua de astăzi … aşa şi după lucrul aşezării ocârmuirii în ţara noastră are aşezare, se înfiinţează în chipul Sfatului Ţării” … zicem: să ne fie de bine cu ziua de astăzi; să fie ziua de astăzi însemnată şi pentru neamul viitor…”. O altă slujbă a urmat şi în clădirea în care şi-a ţinut lucrările Sfatul Ţării, până la deschiderea primei şedinţe. În cadrul acesteia, o „înălţătoare” cuvântare a avut Preacuviosul arhimandrit Gurie, care afirma că „Prin alcătuirea

[49] Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei. 28 noiembrie 1918. Studii şi documente*, Cartea Românească, Bucureşti, 1928, p. 80–84.

[50] *Ibidem*, p. 29–30.

[51] Ion Clopoţel, *Revoluţia din 1918 şi unirea Ardealului cu România*, Editura revistei Societatea de mâine, Cluj, 1926, p. 56.

Sfatului Ţării, noi luăm în mâinile noastre puterea ocârmuirii, intrăm în drepturile de autonomie a Basarabiei". Concludentă în acest sens este şi cuvântarea Preasfinţiei sale episcopul Gavriil, care declara următoarele: „Hiritirisesc pe moldoveni pentru autonomia Basarabiei. Dumnezeu să le ajute. Sfatul ţării întru mulţi ani"[52].

De sprijinul clerului s-a bucurat şi adunarea de la Cernăuţi, convocată la 27 octombrie, ale cărei lucrări au fost deschise de părintele Dionisie Bejan[53].

Un rol aparte în desăvârşirea Marii Uniri a avut Biserica Ortodoxă Românească, considerată la acel timp „cea mai formidabilă putere naţională şi culturală a românilor ardeleni"[54]. În vâltoarea evenimentelor premergătoare actului Marii Uniri, episcopul Caransebeşului, dr. E. Miron Cristea, ulterior patriarhul României Mari, a lansat o circulară prin care eparhioţii din subordinea sa cereau ca din ecteniile liturgice să excludă pomenirea persoanei monarhului şi să substituie cu pomenirea Consiliului naţional Român. La 10 noiembrie, în Arad a fost convocat sinodul episcopesc al Mitropoliei Ortodoxe constătător, în cadrul căruia s-a luat hotărârea ca din toate „serviciile principale şi din rugăciunile, cântările şi citirile liturgice să se omită persoana Domnitorului". Într-o adresă comună, semnată de cele două confesiuni româneşti (ortodoxă şi greco-catolică), acestea recunoşteau „marele consiliu naţional român de reprezentantul şi conducătorul politic al naţiunii române din Ungaria şi Transilvania" şi îşi asumau obligaţia să conlucreze „cu toate puterile la întruparea aspiraţiunilor … naţionale"[55].

În calitate de argument de recunoaştere a legitimităţii Sfatului Ţării poate fi considerată şi atitudinea corpului judecătoresc din Basarabia, al cărui reprezentant în plenul acestui organ, vorbind în numele colegilor, preciza: „Răspunderea pe care o ia e foarte mare, de aceea trebuie să-l sprijinim toţi"[56]. La rândul său, şi reprezentantul avocaţilor din Basarabia dădea asigurare că ai săi colegi sunt gata să se „pună în slujba Sfatului Ţării"[57].

Istoria ne oferă argumente în sprijinul ipotezei că organele reprezentative şi adunările populare din provinciile româneşti s-au bucurat de o veritabilă legitimitate populară prin sprijinul acordat de majoritatea populaţiei.

---

[52] *Unirea Basarabiei cu România 1917–1918. Documente, op. cit.*, p. 75–77.

[53] Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei. 28 noiembrie 1918. Studii şi documente*, Cartea Românească, Bucureşti, 1928, p. 36.

[54] Ion Clopoţel, *Revoluţia din 1918 şi unirea Ardealului cu România*, Editura revistei Societatea de mâine, Cluj, 1926, p. 73.

[55] Ion Clopoţel, *Revoluţia din 1918 şi unirea Ardealului cu România*, Editura revistei Societatea de mâine, Cluj, 1926, p. 74.

[56] *Unirea Basarabiei cu România 1917–1918. Documente, op. cit.*, p. 82.

[57] *Ibidem*, p. 90.

Exemplu la acest capitol serveşte Congresul I al tuturor moldovenilor din Rusia, convocat pe 20 octombrie 1017 la Chişinău, care a reuşit să unească într-un „singur curent" toate „manifestaţiile naţionale disparate, toate sforţările individuale şi ale micilor grupuri din diferite locuri, se uniseră într-un singur curent". În opinia autorului, Congresul, după salutări din toate părţile, „prin discursuri lungi şi multiple, după discuţii nu tocmai violente şi lungi", a votat în unanimitate „bazele de viaţă politică a acestei ţări"[58].

În această ordine se înscrie şi cazul Bucovinei, care, întrucât cei cinci deputaţi români din parlamentul austriac nu au fost în stare să îndeplinească marea operă a unificării naţionale, ştafeta a fost preluată de o seamă de intelectuali bucovineni, în fruntea cărora era Sextil Puşcariu, profesor la Universitatea din Cernăuţi. Întruniţi pe 11 octombrie 1918, membrii grupului au aprobat o serie de acțiuni ce urmau să fie întreprinse. Una din decizii ţinea de editarea ziarului *Glasul Bucovinei*, în primul număr al căruia a fost publicat Programul membrilor acestui grup. Printre declaraţiile de principiu incluse în acest program se regăseau şi următoarele doleanţe:

– să rămână români pe pământul strămoşesc şi să se ocârmuiască singuri…;

– să nu cerşească de la nimeni drepturile care li se cuvin …;

– împreună cu fraţii din Transilvania şi Ungaria, să-şi plăsmuiască viitorul ... în cadrul românismului;

– să poată aduce la congresul de pace aceste postulate … prin reprezentanţi aleşi …[59]

În vara anului 1917, un comitet executiv al refugiaţilor bucovineni fusese constituit şi la Chişinău. Comitetul îşi puse sarcina să desfăşoare în Bucovina propagarea revendicărilor politice formulate în manifestul de mai sus. În acest scop, comitetul a elaborat chiar un „Statut pentru organizarea serviciului de propagandă românească în Bucovina"[60]. Statutul prevedea instituirea unui „serviciu central de propagandă" cu sediul în Cernăuţi. Serviciul era condus de un consiliu din a cărui componenţa făceau parte un director, un subdirector, un secretar şi un casier. Serviciul avea în fiecare judeţ câte o organizaţie judeţeană condusă de un şef cu personalul necesar. În calitate de scopuri ale serviciului de propagandă, Statutul menţiona: explicarea populaţiei bucovinene necesităţii unirii Bucovinei cu

[58] P. Cazacu, *Moldova dintre Prut şi Nistru 1812–1918*, Chişinău, Ştiinţa, 1992, p. 290.

[59] Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei. 28 noiembrie 1918. Studii şi documente*, Cartea Românească, Bucureşti, 1928, p. 35.

[60] Statut pentru organizarea serviciului de propagandă naţională în Bucovina. Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei. 28 noiembrie 1918. Studii şi documente*, Cartea Românească, Bucureşti, 1928, p.84–85.

„toate ţările româneşti”; combaterea „oricărei propagande potrivnice idealului naţional”.

La solicitarea Comitetului Românilor bucovineni refugiaţi, acest Statut cu „unele modificări făcute în text cu creion albastru”, la 1 noiembrie 1918, a fost aprobat de Ministerul de Interne[61].

Legitimitatea organelor reprezentative şi a adunărilor populare este confirmată şi de sprijinul oferit de unele organe ale administraţiei publice. De exemplu, Uprava Zemstvei ţinutale din Chişinău, al cărei reprezentant informa membrii Sfatului Ţării despre faptul că slujbaşii „sunt foarte bucuroşi de înfiinţarea Sfatului Ţării”. Tot el afirma că învăţătorii „vor da tot sprijinul primului guvern al Basarabiei”[62]. Şi reprezentanţii Uniunii Cooperatorilor din Basarabia şi ai Comitetului împlinitor al ţinutului Chişinău, ai unor ziare, partide politice şi organizaţii ale militarilor moldoveni, societatea studenţească „Renaşterea”, preoţimea moldoveană, slujbaşii de la Căile Ferate, au declarat că susţin Sfatului Ţării[63].

Pe 27 octombrie 1918,la Cernăuţi a fost convocată o adunare politică la care au fost invitaţi deputaţii români din parlamentul austriac, foştii deputaţi din dieta Bucovinei şi primarii români din întreaga provincie. Drept bază juridică pentru convocarea acestei adunări a servit Legea austriacă cu privire la întruniri (art. 2). Scopul urmărit de această adunare era proclamarea constituantei şi alegerea unui consiliu naţional în calitate de organ reprezentativ al românilor bucovineni[64]. Despre caracterul reprezentativ al acestei adunări denotă faptul că la ea au avut acces şi „alţi intelectuali români, care ar fi dorit să ia parte activă la această importantă manifestaţie”[65].

Un alt exemplu concludent sunt adunările populare de organizare, sub a căror influienţa „satele din jurul Ardealului plecau sub conducerea preoţilor şi învăţătorilor la Arad, în convoiuri, pentru ca să depună jurământul de fidelitate Consilului Naţional Central”[66].

---

[61] Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei. 28 noiembrie 1918. Studii şi documente*, Cartea Românească, Bucureşti, 1928, p. 86.

[62] *Unirea Basarabiei cu România 1917–1918. Documente*, *op. cit*., p. 92.

[63] *Ibidem*, p. 92–97.

[64] Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei. 28 noiembrie 1918. Studii şi documente*, Cartea Românească, Bucureşti, 1928, p. 36.

[65] Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei. 28 noiembrie 1918. Studii şi documente*, Cartea Românească, Bucureşti, 1928, p. 36.

[66] Ion Clopoţel, *Revoluţia din 1918 şi unirea Ardealului cu România*, Editura revistei Societatea de mâine, Cluj, 1926, p. 60.

Este de datoria noastră să recunoaştem că actele autorităţilor din Basarabia, Bucovina şi Transilvania au fost adoptate într-o perioadă deloc simplă, care poate fi denumită perioada unor şocuri politice şi sociale.

Subiectul legitimităţii actelor (legi, decrete, hotărâri etc.), adoptate în perioada menţionată, este unul extrem de acut, şi nu doar din cauza justificării discutabile a legiuitorului, ci, de asemenea, din cauza naturii lor extraordinare.

În asemenea condiţii, noua autoritate legislativă este impusă să activeze într-o atmosferă de haos social şi în prezenţa unor forţe reacţionare, care erau în aşteptarea momentului convenabil pentru instaurarea unui alt regim.

Ispita oricăror autorităţi instituite în perioada unor şocuri politice şi sociale constă în simplificarea maximă a acestei scheme complicate.

Într-adevăr, situaţia fiind una de criză, lipsa unui aparat birocratic fiabil şi a unui personal instruit alimentează o tendinţă naturală spre „acțiuni extraordinare”.

Ţinând cont de aceste împrejurări, trebuie să acceptăm faptul că respectarea anumitor reguli specifice procedurii de legiferare în atare condiţii, poate contribui enorm nu doar la recunoaşterea legilor, ci, de asemenea, la sporirea eficienţei aplicării lor şi la legitimitatea puterii însăşi.

1. Legiuitorul nu trebuie nici să coincidă cu organul executiv suprem, nici să nu i se subordoneze. Regulamentul organizării ocârmuirii Basarabiei prevedea crearea a două autorităţi distincte: Sfatul Ţării (căruia i se încredinţa „puterea înaltă”, incluzând şi cea de legiferare) – cel mai înalt aşezământ de ocârmuire până la chemarea adunării poporane basarabene şi organul împlinitor (executiv) al Sfatului Ţării – Sfatul Directorilor generali, care era „răspunzător pentru treburile şi măsurile sale” în faţa Sfatului Ţării[67].

În istorica Declaraţie din 2 decembrie 1917, Sfatul Ţării, format din „împuterniciţii tuturor organizaţiilor democraţiei revoluţionare ale deosebitelor noroade şi din împuterniciţii zemstvelor şi târgurilor”, era recunoscut drept „cea mai înaltă ocârmuire a Republicii Democratice Moldoveneşti”[68].

În ceea ce priveşte componenţa numerică a Sfatului Ţării, constatăm că acesta într-adevăr nu era numeros. Rezoluţia Congresului I ostăşesc moldovenesc privitor la Sfatul Ţării stabilea că în componenţa acestuia urmau să intre 120 de deputaţi, din care 84 de moldoveni şi 36 din partea „celorlalte neamuri din Basarabia”[69]. În cadrul şedinţei Biroului Organizatoric al Sfatului Ţării din patru

[67] Proiectul organizării ocârmuirii Basarabiei. Cuvânt moldovenesc, nr. 109 din 3 decembrie 1917. Apud *Unirea Basarabiei cu România 1917–1918. Documente, op. cit*., p. 116–117.

[68] Declaraţia Sfatului Ţării din 2 decembrie, 2017. Cuvânt moldovenesc, nr. 110, din 6 decembrie 2017. Apud *Unirea Basarabiei cu România 1917–1918. Documente, op. cit*., p. 117–119.

[69] *Unirea Basarabiei cu România 1917–1918. Documente, op. cit*., p. 57.

noiembrie 1917, a fost luată decizia ca numărul membrilor Sfatului să nu fie mai mare de 150, din care 70% – moldoveni şi 30% – reprezentanţi ai altor naţionalităţi[70]. Ulterior, Biroul a adoptat o schemă-model de repartizare a mandatelor în Sfatul Ţării, urmând ca Sfatul să se decidă definitiv asupra acestei scheme[71].

În moţiunea adoptată de adunarea populară pe 27 octombrie 1918 la Cernăuţi, se evidenţia că „Reprezentanţii poporului din Bucovina … se declară, în puterea suveranităţii naţionale, constituantă a acestei ţări româneşti”. Hotărând unirea Bucovinei integrate cu celelalte ţări româneşti într-un stat naţional independent, Constituanta instituia un Consiliu naţional din 50 de membri. Ulterior, în şedinţa Consiliului din 25 noiembrie 1918, se hotărî completarea acestui organ reprezentativ cu membrii comitetului refugiaţilor[72].

Membrii Constituantei nu recunoşteau, în afară de Consiliu „nimănui dreptul de a hotărî sau trata asupra poporului român din Bucovina”. Legea fundamentală provizorie asupra puterilor ţării Bucovina din 12 noiembrie 1918 prevedea că puterea legislativă este exercitată de Consiliul naţional „singur, în calitate de corp legiuitor (cameră) (art. II), puterea executivă fiind încredinţată funcţionarilor (secretari de stat) numiţi de Consiliul naţional” (art. VI). Consiliul secretarilor de stat, în frunte cu un preşedinte, formau Guvernul ţării[73].

Declaraţia, prezentată de dr. Al. Vaida Voevod în Parlamentul ungar la 18 octombrie 1918, dispunea că toate hotărârile „în treburi cari se refer la situaţia politică a naţiunii române”, pot fi luate doar de organele delegate de „adunarea naţională sau alese din mijlocul său”.

În manifestul Consiliului Naţional Român din 3 noiembrie 1918, lansat la Dej către organizaţiile judeţene, se menţiona că „Toate acţiunile şi declaraţiunile … vor trebui făcute strict în minuţioasă conformitate cu acea declaraţie (Declaraţia Vaida din 18 octombrie - *n.n. I.G.*) obligatorie pentru toţi”[74]. În textul documentului se

---

[70] Протокол № 6 Экстренногозаседания Организационного Бюро Сфатул Цэрий, от 4 ноября 1917 г. În: I. Ţurcanu, Unirea Basarabiei cu România. Preludii, premise, realizări. „Tipografia Centrală”, Chişinău, 1998, p. 90.

[71] Протокол № 7 Заседания Организационного Бюро Сфатул Цэрий, от 6 ноября 1917 г. În: I. Ţurcanu, *Unirea Basarabiei cu România. Preludii, premise, realizări, op. cit*., p. 90–92.

[72] Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei. 28 noiembrie 1918. Studii şi documente*, Cartea Românească, Bucureşti, 1928, p. 54.

[73] Legea fundamentală provizorie din 12 noiembrie 1918, asupra puterilor ţării Bucovina. Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei. 28 noiembrie 1918. Studii şi documente*, Cartea Românească, Bucureşti, 1928, p. 113–114.

[74] Ion Clopoţel, *Revoluţia din 1918 şi unirea Ardealului cu România*, Editura revistei Societatea de mâine, Cluj, 1926, p. 65–66.

accentua: Consiliul Naţional nu este „subordonat consiliului naţional maghiar”, ci este „organizaţia echivalentă românească a acestuia”. Manifestul sugera constituirea în fiecare comitat, a câte un consiliu naţional român, afiliat Consiliului Naţional Român Central. Membrii acestor consiliiu rmau să întreprindă toate acţiunile necesare pentru asigurarea ordinii publice, siguranţei vieţii şi averii publice.

2. În mod ideal, conţinutul noilor legi trebuie să fie în conformitate cu izvoarele internaţionale şi principiile fundamentale ale dreptului, şi să nu infirme normele Constituţiei (acolo unde aceasta există) şi alte legi (cu excepţia celor realmente nepotrivite noului regim). În cazul în care aceste legi subminează drepturile şi libertăţile unor anumitor grupuri de populaţie, trebuie să fie enunţat explicit caracterul temporar al acestor norme (prin specificarea unei date de expirare) şi prezentată o justificare suficientă.

Chiar în cadrul primei şedinţe, I. Inculeţ, preşedintele Sfatului Ţării, pe lângă alte sarcini, considera necesar ca autoritatea reprezentativă să garanteze „drepturile naţiunilor mai mici din Basarabia”[75]. În aceeaşi şedinţă, P. N. Halippa menţiona intenţia de a lucra în Sfatul Ţării pentru „procopsirea tuturor naţiunilor din Basarabia cari şi ele au dreptul să trăiască în cuprinsul ei primitor”[76]. Ulterior, Declaraţia Sfatului Ţării din 2 decembrie 2017 dispunea Sfatului Ţării să asigure „pe deplin drepturi deopotrivă pentru toate noroadele, ce trăiesc pe teritoriul Republicii Moldoveneşti”.

În Protestul către popoarele lumii, emis de Consiliul Naţional Român, era declarat că,naţiunea română din Ungaria şi Ardeal nu doreşte să stăpânească asupra altor neamuri”, fiind gata să asigure „fiecărui popor deplină libertate naţională”, iar organizarea sa în stat liber şi independent se va realiza „pe temeiurile democraţiei, care va asigura tuturor indivizilor aflători pe teritoriul său egalitatea condiţiunilor de viaţă…”[77].

Chiar în primele rânduri aleRezoluţiei de la Alba-Iulia, era proclamată deplina „libertate naţională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra şi judeca în limba sa proprie prin indivizi din sânul său şi fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare şi la guvernarea ţării în proporţie cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc”.

3. În teoria parlamentarismului, organele reprezentative, înzestrate cu atribuţii legislative, sunt colegiale şi iau decizii numai în cadrul unor şedinţe cu participarea

[75] *Unirea Basarabiei cu România 1917–1918. Documente*, *op. cit*., p. 78.

[76] *Ibidem*, p. 78.

[77] Ion Clopoţel, *Revoluţia din 1918 şi unirea Ardealului cu România*, Editura revistei Societatea de mâine, Cluj, 1926, p. 101.

tuturor ori a majorităţii prestabilite de membri. În scopul unei bune asigurări a activităţii acestui organ reprezentativ, a fost necesar ca în cadrul lui să fie create nişte organisme mai restrânse, constituite din membrii parlamentului, reprezentând organizarea internă a parlamentului, care presupune „existenţa unor organisme colegiale, care, având aceeaşi concepţie politică sau orientări înrudite, se reunesc voluntar pentru eficienţa acţiunii politice”[78].

O structură internă specifică parlamentarismului în perioada respectivă au avut Sfatul Ţării din Basarabia, Consiliul naţional din Bucovina..., fapt care le-au permis să respecte normele tehnicii legislative în procesul de elaborare şi adoptare a actelor.

Astfel, chiar a doua zi după deschiderea lucrărilor sale, Sfatul Ţării îşi constituie Biroul provizoriu. În conformitate cu Proiectul organizării ocârmuirii Basarabiei, Biroul era format din: un preşedinte, doi vicepreşedinţi şi cinci secretari[79].

În aceeaşi şedinţă este discutat şi subiectul referitor la comisiile de lucru ale Sfatului Ţării. Drept rezultat al dezbaterilor, plenul hotărâşte că, la lucrările comisiilor, în afară de membrii aleşi, pot participa şi alţi deputaţi cu drept de vot consultativ. La fel, comisiilor li se acordă dreptul de a implica experţi[80]. Din conţinutul proceselor-verbale ale Sfatului Ţării, constatăm că alegerea comisiilor avea loc treptat. De exemplu, Comisia militară şi cea de alimentare au fost formate în şedinţa din 23 noiembrie 1917[81].

Treptat, are loc şi cristalizarea grupurilor (fracţiunilor) parlamentare: două grupuri principale rivale – grupul moldovenesc şi fracţiunea ţărănească, pe lângă care existau şi fracţiunile reprezentanţilor minoritari (ucraineni, evrei, bulgari, găgăuzi, greci, polonezi, armeni)[82]. Suntem convinşi că fracţiunile parlamentare participau nemijlocit la procesul legislativ prin examinarea tuturor proiectelor supuse dezbaterilor în şedinţele plenare ale Sfatului.

În conformitate cu Legea fundamentală provizorie (art. III), Consiliul naţional din Bucovina era constituit din preşedinte (Iancu Flondor), trei

---

[78] M. Bădescu, *Drept constituţional şi instituţii politice*, Bucureşti, Lumina Lex, 2001, p. 282.

[79] Проект Положения обадминистративном управлении Бессарабии. *Sfatul Ţării: Documente*, vol. I, *op. cit.*, p. 143–146.

[80] *Протокол заседания Сфатул Цэрийот 22-гоноября 1917 года №2. Sfatul Ţării: Documente*, vol. I, Chişinău, Ştiinţa, 2016, p. 124–126.

[81] *Протокол заседания Сфатул Цэрийот 23-гоноября 1917 года №3. Sfatul Ţării: Documente*, vol. I, Chişinău, Ştiinţa, 2016, p. 127–137.

[82] A. Chiriac, *Membrii Sfatului Ţării. 1917–1918. Dicţionar*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 2001, p. 21.

vicepreşedinţi şi un director al biroului prezidial. Dezbaterile în cadrul Consiliului naţional erau organizate în conformitate cu un regulament aplicat de dieta provincială a Bucovinei, şi după cum relatează martorii ocular ai acelor timpuri, „chiar în spiritul acestei diete”[83].

Spre deosebire de Basarabia şi Bucovina, în Transilvania,funcţiile de organism statal centralau fost preluate de Consiliul Naţional Român Central, care, fiind un organ politic al românilor din Transilvania, a desfăşurat o dublă activitate, politică şi administrativă. Din punct de vedere structural, Consiliul era format din secţii: organizatorică, care era înputernicită cu „organizarea statistică şi rezolvarea afacerilor curente”; secţia juridică, în competenţa căreia, printre altele intra şi cercetarea „jafurilor şi transgresiunilor săvârşite”, şi alte secţii de a căror competenţă ţineau diferite domenii ale activităţii politico-administrative: cultura, economia, comerţul, transporturile, ordinea internă, relaţiile externe etc[84].

4. În procesul de formare, subordonare şi asigurare a răspunderii autorităţii de supraveghere a aplicării legii, trebuie să se asigure ca acesta să respecte cu stricteţe litera şi spiritul legii. Acest fapt semnifică, pe de o parte, un anumit grad de autonomie în ceea ce priveşte organul executiv suprem, pe de altă parte, subordonarea organului legislativ provizoriu (în viitor – parlamentul ales), precum şi responsabilitatea pentru legalitatea acţiunilor acestuia în faţa instanţelor judecătoreşti.

În conformitate cu Regulamentul organizării ocârmuirii Basarabiei, Sfatul Directorilor generali era „răspunzător pentru treburile şi măsurile sale numai înaintea Sfatului ţării”. Acesta dispunea de toată puterea executivă şi îşi desfăşura activitatea în „temeiul zacoanelor şi poveţelor date şi întărite de Sfatul ţării”. La fel şi Declaraţia Sfatului Ţării din 2 decembrie încredinţa puterea executivă Sfatului Directorilor generali, ai cărui membri erau responsabili doar în faţa Sfatului Ţării.

Legea fundamentală provizorie a Bucovinei (art. VIII) dispunea că secretarii de stat sunt responsabili, fiecare în parte şi toţi împreună, Consiliului naţional pentru aplicarea exactă a hotărârilor lui şi pentru legalitatea tuturor măsurilor luate de ei. Legea stabilea că, la „responsabilitatea şi urmărirea” Guvernului, se va aplica, prin analogie, legea corespunzătoare a regatului României, dacă, „până la un caz dat, nu se va promulga o lege specială”.

În declaraţia prezentată de dr. Al. Vaida Voevod la 18 0ctombrie 1918, se menţiona că toate deciziunile şi acordurile cari s-ar lua şi s-ar face” fără aprobarea

---

[83] Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei. 28 noiembrie 1918. Studii şi documente*, Cartea Românească, Bucureşti, 1928, p. 50.

[84] Gh. Unc, M. Badea, I, Iacoş, *Revoluţia burghezo-democratică din Transilvania (1918). În: Unirea Transilvaniei cu România*, Bucureşti, 1972, p. 507.

organele delegate de Adunarea Naţională sau alese din mijlocul său, vor fi declarate „nule şi fără valoare, care nu leagă întru nimic naţiunea română”.

În Manifestul de la Dej (3 noiembrie 1918), cetăţenii erau atenţionaţi să nu săvârşească jafuri, omoruri, brutalităţi „în contra neromânilor”, iar toate duşmăniile de natură personală şi locală să fie „sistate”.

În situaţia în care frontierele dintre diferitele provincii româneşti dispăruse, era momentul potrivit pentru întregirea Rămâniei Mari. În aceste condiţii, în sânul clasei politice din aceste provincii fusese lansat apelul ca fiecare provincie românească „să aducă noului stat român tot prinosul său de putere”[85].

În şedinţa Consiliului naţional din Bucovina, reprezentantul comitetului refugiaţilor, Gheorghe Tofan, declara în numele acestui comitet că refugiaţii şi voluntarii bucovineni sunt „aderenţi intransigenţi ai unirii necondiţionate şi desăvârşite a tuturor ţărilor româneşti în hotarele lor etnice şi istorice într-un stat naţional unitar…”[86]. În aceeaşi şedinţă, Consiliul Naţional a decis convocarea unui congres al poporului bucovinean pe 28 noiembrie cu ordinea de zi: stabilirea raportului politic între ţara Bucovinei şi România[87].

Convocat pe 15/28 noiembrie, Congresul a întrunit membrii Consiliului naţional (74 de membri), delegaţii polonezilor (6 persoane), delegaţii germanilor (7 persoane); reprezentanţii comunelor rutene de peste Prut (12 persoane). La lucrările congresului au fost prezenţi o delegaţie din Basarabia (Halippa Pantelimon, vicepreşedintele Sfatului Ţării, Ion Pelivan – directorul justiţiei din Basarabia, Ion Buzdugan şi Grigore Cazacliu – deputaţi în Sfatul Ţării), iar din partea Ardealului şi Ungariei – Gheorghe Crişan, Victor Deleu, Vasile Osvada[88].

În moţiunea adoptată cu unanimitate de voturi, Congresul, „întrupând suprema putere a ţării” şi fiind singura autoritate învestită cu puterea legiuitoare hotărăşte „Unirea necondiţionată şi pentru vecie a Bucovinei, în vechie ei hotare până la Ceremuş, Colacin şi Nistru, cu Regatul României”[89].

---

[85] Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei. 28 noiembrie 1918. Studii şi documente*, Cartea Românească, Bucureşti, 1928, p. 51.

[86] Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei. 28 noiembrie 1918. Studii şi documente*, Cartea Românească, Bucureşti, 1928, p. 154–157.

[87] Şedinţa a patra a Consiliului naţional ţinut luni în 25 noiembrie, 1918. Apud Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei. 28 noiembrie 1918. Studii şi documente*, Cartea Românească, Bucureşti, 1928, p. 152–168.

[88] Proces-verbal asupra Congresului general al Bucovinei. Apud Apud Ion I. Nistor, *Unirea Bucovinei. 28 noiembrie 1918. Studii şi documente*, Cartea Românească, Bucureşti, 1928, p.168–180.

[89] *Moţiunea Adunării Constituante a Bucovinei. Crestomaţie la istoria românilor, 1917–1992*. Chişinău, Universitas, 1993, p. 259–260.

Pe 1 decembrie 1918, la Alba-Iulia, devenită pentru moment o „Mecă a românismului”, a fost convocată Adunarea Naţională. Pentru fixarea programului Adunării şi stabilirea principiilor ce urmau să fie puse la baza edificiului statului au avut loc dezbateri preliminare la care au participat toţi „fruntaşii politici, capii bisericeşti şi multă lume ţărănească”[90]. Drept rezultat, Adunarea Naţională a adoptat istorica hotărâre prin care românii din Transilvania, Banat şi Ţara Ungurească, „adunaţi prin reprezentanţii lor”, au decretat unirea cu România. Adunarea Naţională a proclamat îndeosebi „dreptul inalienabil al naţiunii române la întreg Banatul cuprins între râurile Mureş, Tisa şi Dunăre”[91]. Rezoluţia a fost semnată de către vicepreşedintele Adunării Naţionale, Ştefan C. Pop, şi autentificat de notarul Adunării, doctorul Laurenţiu Oanca.

Sfatul Ţării, întrunit în şedinţă solemnă la 27 martie 1918, a votat actul Unirii Basarabiei cu Regatul României[92]. iar mai apoi, influenţat de unirea necondiţionată a românilor din Bucovina, Ardeal şi Banat cu Regatul Român, la 27 noiembrie 1918, Sfatul declară Unirea necondiţionată a Basarabiei cu România[93].

În definitiv, în baza argumentelor invocate, putem afirma cu certitudine că Sfatul Ţării din Basarabia, Consiliul Naţional din Bucovina, Consiliul Naţional Român Central din Transilvania, în perioada lor de activitate, au dirijat provinciile româneşti prin dispoziţii incluse în declaraţii, legi şi alte acte esenţiale pentru organizarea societăţii şi realizarea Unirii.

Principalele particularităţi ale actelor premergătoare şi de autodeterminare ale provinciilor româneşti sunt: caracterul oganizat al organelor reprezentative şi ale adunărilor populare, în cadrul cărora au fost adoptate acestea; caracterul voluntar al deciziilor exprimate de aceste autorităţi; recunoaşterea legalităţii aflării la putere a membrilor Sfatului Ţării, delegaţilor Adunării Naţionale de la Alba-Iulia, bazată pe corespunderea instrumentelor de preluare/obţinere a puterii, principiilor juridice, spiritului valorilor naţionale şi izvoarelor fundamentale ale dreptului internaţional; structura şi organizarea internă proprie cu competenţa specifică acestor entităţi;

---

[90] Ion Clopoţel, *Revoluţia din 1918 şi unirea Ardealului cu România*, Editura revistei Societatea de mâine, Cluj, 1926, p. 111–118..

[91] *Rezoluţia privind unirea Transilvaniei cu România, adoptată de Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia. Crestomaţie la istoria românilor, 1917-1992*. Chişinău, Universitas, 1993, p. 44–45.

[92] Declaraţia Sfatului Ţării de unire a Basarabiei cu România, 27 martie, 1918. Unirea Basarabiei şi a Bucovinei cu România. 1917–1918. Documente. Chişinău, Hyperion, 1991, p. 215–216.

[93] Actul Unirii Basarabiei cu România. *Crestomaţie la istoria românilor, 1917–1992*. Chişinău, Universitas, 1993, p. 39.

fixarea unor obiective specifice politice, economice, sociale, militare, sau de altă natură, prin perspectiva unirii.

„Piatra de temelie" a oricărui fenomen soial-politic îşi are fundamentul său juridic specific. Fundamentul juridic al Marii Uniri implică totalitatea actelor normative naţionale şi internaţionale, care au reglementat, într-o măsură sau alta, procesul de unificare a Basarabiei, Bucovinei şi Transilvaniei.

Luarea în considerare a procesului de unificare a României prin prisma declaraţiilor politice reprezintă o viziune mai extinsă a problemei, pentru că acestea nu conţin norme juridice, ci aprecierea împrejurărilor şi faptelor, scopurilor şi principiilor de activitate, reclamă idei şi obiective, prognozarea proceselor, proiectarea mecanismelor eficiente de reglementare juridică pentru obţinerea obiectivelor politice, sociale, economice sau de altă natură în procesul de unificare, constiuind un punct de plecare pentru elaborarea şi adoptarea unor astfel de norme în viitor.

Inexistenţa legitimităţii, cel puţin minime, a oricărui guvernământ indiscutabil îl blochează, acesta fiind în incapacitatea exerciţiului, lucru valabil şi pentru actele adoptate de guvernarea respectivă. Organele reprezentative şi adunările populare, prin al căror concurs au fost elaborate şi adoptate actele de autodeterminare ale provinciilor româneşti, s-au bucurat de o veritabilă legitimitate *de facto* şi *de jure*, fapt demonstrat de gradul înalt de respectare a principiilor generale ale dreptului în procesul de instituire, inclusiv a principiului suveranităţii naţionale.

În acest context, este incontestabilă importanţa actelor adoptate de: Sfatul Ţării, Adunarea Naţională din Bucovina, Consiliul Naţional Român, Adunarea Naţională de la Alba-Iulia asupra vieţii social-politice şi economice din Basarabia, Bucovina şi Transilvania

Astfel, populaţia din Basarabia obţine recunoaşterea drepturilor naţionale neglijate de ţarism şi, drept confirmare, reuşeşte să-şi edifice un stat democratic – Republica Democratică Moldovenească. Pentru asigurarea unei vieţi cu adevărat democratice, Declaraţia din 2 decembrie 1917 obliga Sfatul Ţării să garanteze toate libertăţile precum: libertatea cuvântului, libertatea presei, libertatea conştiinţei, libertatea opiniei, libertatea asocierii, libertatea întrunirilor şi a grevelor, inviolabilitatea persoanei şi a domiciliului şi dreptul la o justiţie echitabilă. Declaraţia prevedea un angajament al Sfatului Ţării, foarte curajos pentru acel moment istoric – anularea pedepsei capitale „pentru totdeauna pe teritoriul Republicii Moldoveneşti". Atenţionăm: în plan internaţional, abolirea pedepsei capitale a fost posibilă doar la sfârşitul secolului al XX-lea[94].

[94] Al doilea Protocol facultativ la Pactul Internaţional cu privire la drepturile civile şi politice, vizând abolirea pedepsei cu moartea. *Tratate internaţionale nr. 1* din 30.12.1998.

Rezoluţia de la Alba-Iulia declara „Egală îndreptăţire şi deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile din Stat”. La fel era prevăzută înfăptuirea desăvârşită a unui regim „curat democratic pe toate tărâmurile vieţii publice”. Votul obştesc, direct, egal, secret, pe comune, în mod proporţional, pentru ambele sexe, în vârstă de 21 de ani la reprezentarea în comune, judeţe ori parlament. Documentul mai proclama desăvârşita „libertate de presă, asociere şi întrunire, libera propagandă a tuturor gândurilor omeneşti”. Muncitorimii industriale i se asigură aceleaşi drepturi şi avantaje, care sunt legiferate în cele mai avansate state industriale din Apus.

Un loc distinct în documentele de politici adoptate în provinciile româneşti era rezervat problemei agrare. Astfel, în Declaraţia din 24 ianuarie 1918, prin care se proclama independenţa Republicii Moldoveneşti, Sfatul Ţării, deopotrivă cu „sfatul miniştrilor”, era obligat să hotărască „în cel mai scurt timp treaba pământului”, care urma să treacă „în mâinile plugarilor fără plată, pe temeiul împărţirii drepte ...”. În şedinţa Sfatului Ţării din 7 februarie 1918, Sfatul supune dezbaterii proiectul legii agrare[95].

Înfăptuirea reformei agrare „după nevoile şi cererile norodului” ţine de competenţa Sfatului Ţării şi după adoptarea Declaraţiei din 27 martie 1918[96].

Rezoluţia de la Alba-Iulia prevedea realizarea în perspectivă a reformei agrare radicale. Urma să se facă „conscrierea tuturor proprietăţilor, în special a proprietăţilor mari”. Se urmărea desfiinţarea „fidei-comiselor şi în temeiul dreptului de a micşora după trebuinţă latifundiile”, ţăranul avea „să-şi creeze o proprietate (arător, păşune, pădure) cel puţin atât cât să poată munci el şi familia lui”. Principiul conducător al acestei politici agrare era „pe de o parte, promovarea nivelării sociale, pe de altă parte, potenţarea producţiunii”.

Ţinând cont de exigenţele ideologice ale momentului istoric, în care au fost adoptate actele de autodeterminare ale provinciilor româneşti, emise de organe reprezentative sau de către adunări populare, acestea constituie un subiect care trebuie să devină unul dintre obiectivele cercetării juridice fundamentale ale Academiilor noastre, întrucât doar împreună vom izbuti să facem lumină asupra procesului de unificare a vieţii juridice în cadrul României Mari.

În acelaşi timp, atenţionăm că faptele istorice, instituţiile publice, partidele politice şi organizaţiile obşteşti trebue să fie evaluate, ţinând cont de rezultatele

---

[95] *Протокол заседания Сфатул Цэрийот7-гофевраля 1918 года №43. Sfatul Ţării: Documente*, vol. I, Chişinău, Ştiinţa, 2016, p. 385–393.

[96] Declaraţia Sfatului Ţării de unire a Basarabiei cu România. „Cuvânt moldovenesc”, nr. 30, din 1 aprilie 1918. Apud *Unirea Basarabiei cu România, 1917–1918. Documente, op. cit.*, p. 215–216.

reale ale activităţilor lor, adică ceea de ce au fost apţi să facă pentru propriul popor, şi nu de ceea ce nu au reuşit.

Este inadmisibilă extrapolarea evenimentelor anterioare la cele curente, precum şi conceperi, simpatii politice sau personale moderne, antipatii sau chiar intenţii. Oportună ar fi abordarea acestor evenimente, acţiuni şi acte în contextul condiţiilor istorice concrete, ţinând cont de întreaga gamă a factorilor procesului istoric.

UNIFICAREA LEGISLATIVĂ ȘI PROGRESUL JURIDIC DUPĂ MAREA UNIRE DIN ANUL 1918. ROLUL CONSILIULUI LEGISLATIV*

Sorin POPESCU, preşedinte de secţie
Cătălin CIORA, şef de sector
Consiliul Legislativ

Abstract: *The legislative unification has been a complex process, with many steps covering the whole inter-war period; it has consolidated the national unity, by continuing the political and state unity completed on December 1st, 1918. The extension of the legislation of the "Old Kingdom" on to the adjoining territories has been the dominating method used, being finalized in 1928 for Bessarabia, 1938 for Bukovina, and ultimately in 1943 for Transylvania. At the same time, the process of elaborating of new codes has started, under the leadership of the Legislative Council, having been adopted and entering into force the Criminal and Criminal Proceedings codes (January 1st, 1937), and the entering into force of the private codes (Civil, Civil Proceedings, Commercial), adopted in 1938-1939, has been postponed sine die.*

Key-words: *legislative unification; Legislative Council; extension of legislation; recodification; "Carol II" Criminal Code; judiciary unification.*

Marea Unire a fost încununarea unui val naţional care nu s-a oprit până nu a îndeplinit un vis vechi de veacuri: reîntregirea într-un singur stat a tuturor românilor, vis realizat pentru prima dată de Mihai Viteazul, cel care a înfăptuit unirea tuturor celor de o limbă și de o lege, într-un singur și nedespărțit stat românesc. Chiar dacă unirea realizată de Mihai Viteazul nu a durat mult timp, speranța și aspirațiile pentru un stat unitar român au fost în permanență în conștiința și voința celor care au simțit românește.

Însă, după euforia prilejuită de momentul Marii Uniri, au fost relevate adevăratele provocări la care trebuia să facă față statul unitar român. Astfel, diferențele de orice natură care se regăseau între provinciile care se uniseră cu România au generat numeroase probleme în ceea ce privește adoptarea unor soluții unitare, care să fie aplicabile pentru tot teritoriul românesc.

---

* Comunicare prezentată în cadrul Conferinței naționale consacrate Centenarului Marii Uniri *Un secol de stat național, unitar și indivizibil,* 27 noiembrie 2018.

Poate una dintre primele probleme, de o importanță deosebită, a fost reprezentată de unificarea legislațiilor pe întreg teritoriul României, având în vedere faptul că provinciile nou unite au avut sisteme de drept diferite unele față de altele.

Procesul de unificare legislativă, care a stat la baza unificării instituţionale, administrative, politice, economice, culturale etc. s-a produs printr-o împletire a principiilor şi modalităţilor de înfăptuire. Menţinerea pentru un timp a unor legiuiri specifice doar unor provincii s-a interferat cu extinderea, tacită sau explicită, a unor legi din Vechiul Regat, cu promulgarea legilor şi codurilor de unificare, fără a se putea face o periodizare cronologică distinctă între aceste înfăptuiri. Pe de altă parte, trebuie precizat că unificarea legislativă a fost un proces de durată la care au contribuit atât românii din Vechiul Regat, cât şi cei din provincii.

Întregirea Statului român în granițele sale istorice, înfăptuită în urma Primului Război Mondial la care România a participat în perioada 1916–1918, a avut ca urmare o ștergere a granițelor provinciilor care trăiau sub regimuri juridice diferite. Basarabia, care a fost și prima provincie care s-a unit cu Vechiul Regat a adus regimul legilor rusești și în bună parte încă, vechile legi și obiceiuri moldovenești, rămase în vigoare acolo[1]. Bucovina a integrat în viața Vechiului Regat legislația austriacă, iar Transilvania dreptul maghiar, care se deosebea ca principii și ca spirit de legislația Vechiului Regat.

Unul dintre primele aspecte care au făcut obiectul aplicării unitare pe tot teritoriul României unite a fost reprezentat de necesitatea unificării stilului calendaristic, prin introducerea stilului nou, gregorian. La 1/14 februarie 1919 s-a introdus, mai întâi, stilul gregorian, în armată, pentru ca la 6/19 martie să fie extins la nivelul întregii ţări. Ziua de 1 aprilie devenea 14 aprilie 1919. Trecerea la noul stil răspundea unor necesităţi interne şi externe, reprezenta o condiţie a modernizării în plan naţional şi european. Introducerea lui nu s-a produs imediat pe întreg teritoriul României şi în toate păturile societăţii. Greutăţi s-au manifestat în acest sens, mai ales în Basarabia, unde o parte însemnată a populaţiei a refuzat să admită „calendarul îndreptat”.

Cel mai important pas pe calea unificării statului l-a constituit adoptarea Constituţiei din martie 1923[2]. Aceasta a stabilit principiile moderne de organizare a

[1] Pentru detalii referitoare la situația Basarabiei și a modului în care s-a realizat unificarea legislativă în această provincie, a se vedea Mircea Duțu, *Contribuția basarabeană la unificarea legislativă și dezvoltarea științei juridice românești interbelice*, în Revista „Studii și cercetări juridice a Academiei Române”, nr. 2, aprilie–iunie 2018, p. 109–134.

[2] Textul Constituției din 1923 este disponibil la adresa http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=1517.

statului care vor sta la baza unificării legislative a României Mari. Legea fundamentală prevedea, între altele: „Se vor revizui toate codurile şi legile existente în diferite părţi ale statului român spre a se pune în armonie cu Constituţiunea de faţă şi asigura unitatea legislativă. Până atunci ele rămân în vigoare" (art. 137).

Însă, momentul care a marcat în mod semnificativ opera de unificare a legislației pe teritoriile românești reîntregite a fost reprezentat de înființarea efectivă, în anul 1925, prin legea Mârzescu, a Consiliului Legislativ, ale cărui atribuții îi fuseseră fixate prin Constituția din anul 1923, unde la art. 76 se stabilea că „Se înființează un Consiliu Legislativ, a cărui menire este să ajute în mod consultativ la facerea și coordonarea legilor, emanând fie de la puterea executivă, fie din inițiativa parlamentară, cât și la întocmirea regulamentelor generale de aplicare a legilor.

Consultarea Consiliului Legislativ este obligatorie pentru toate proiectele de legi, afară de cele cari privesc creditele bugetare; dacă însă, într-un termen fixat de lege, Consiliul Legislativ nu-și dă avizul său, Adunările pot proceda la discutarea și aprobarea proiectelor".

Una din marile îndatoriri puse în sarcina Consiliului Legislativ în afara obligației constituționale de a ajuta la pregătirea legilor, a fost și aceea de a elabora proiectele de unificare a tuturor codurilor legislative prin revizuirea legiuirilor existente, spre a le pune în armonie cu Constituția și a asigura unitatea legislativă[3].

S-a considerat că, deoarece niciunul dintre codurile care existau nu era adaptat la noile realități ale vremurilor de după unificare, a fost necesară adoptarea unora noi, în locul extinderii aplicării unuia dintre cele existente.

Referitor la această sarcină a Consiliului Legislativ, Alexandru N. Gane, prim-președinte al Consiliului Legislativ, cu ocazia prezentării raportului de zece ani de activitate al instituției, preciza: „cu cât dar apărea mai anevoioasă și mai delicată, sarcina Consiliului Legislativ redus la un număr restrâns de membri, și ținut să revizuiască nu un singur cod, dar toate cele 5 coduri existente a celor patru frânturi din țara românească reunite în urma unui război fericit, pentru a le topi pe toate într-o unică legiuire, care trebuia să țină seama de exigențele lor contrarii, de progresele științei dreptului, fără a nesocoti nici respectul datorat tradiției juridice,

[3] Pentru detalii în ceea ce privește unificarea legislativă ca parte a unității naționale, precum și rolul Consiliului Legislativ pe care acesta și l-a asumat în vederea desăvârșirii unificării legislației prin recodificarea celor trei coduri principale (civil, penal și comercial), împreună cu cele două coduri de procedură aferente (procedura civilă și procedura penală), a se vedea, pe larg, Mircea Duțu, *Un secol de stat unitar și drept național (1918–2018). Perspective istorice cultural-științifice*, Editura Academiei Române și Universul Juridic, București, 2018, p. 39 și urm.

pentru că aceste coduri să fie înainte de toate, coduri românești, ieșite din datinele, nevoile și frământările poporului însuși”[4].

Consiliul Legislativ al României, ajutat de consilieri temporari proveniți din Înalta magistratură și din somități ale baroului, a realizat după o muncă asiduă anteproiectele noii legislații referitoare la Codul civil, penal, comercial, și cele de procedură pe care le-a depus la birourile Camerei Deputaților, unde Comisiuni mixte compuse din parlamentari, membri ai Consiliului Legislativ, magistrați și avocați, au lucrat cu asiduitate la punerea lor la punct, pentru ca – în forma definitivă – să poată fi admise de Parlament fără amendamente, care ar putea strica unitatea și armonia lor[5].

Secțiunea I-a de drept public a Consiliului Legislativ a primit misiunea redactării *Codului penal* și a *Codului de procedură penală*[6], care au fost terminate după o muncă de 10 ani, au fost votate de Parlament și transformate în legi care au intrat în vigoare la 1 ianuarie 1937. Redactorii cei mai activi și mai importanți ai acestor două coduri au fost președintele Secțiunii I-a a Consiliului Legislativ, mai târziu prim-președinte, Ioan Ionescu-Dolj, și referentul titular, mai apoi consilier, George Vrăbiescu. O contribuție importantă la redactarea acestor două coduri și-au adus-o și consilierii permanenți George D. Nedelcu, Cezar Vârgolici, C. D. Anghel și D. P. Ispasiu, precum și referenții Ion Rădulescu și Constantin G. Vasiliu, ce au ajuns la rândul lor consilieri. Meritul realizării acestor două coduri, ce reprezintă o veritabilă operă monumentală, a revenit și consilierilor temporari Constantin G. Rătescu, președinte la Înalta Curte de Casație și Justiție, Corneliu Chiseliță, consilier la Înalta Curte de Casație și Justiție, Camil Demetrescu, consilier la Curtea de Apel, Vintilă Dongoroz, I. Gr. Periețeanu, H. Osnavorian, Mihail I. Papadopol, N. Pavelescu, precum și profesorilor universitari Iulian Teodorescu, Vespasian V. Pella și Traian Pop.

În perioada interbelică, unificarea dreptului, în general, și a dreptului penal, în special, era – conform părerii profesorului universitar Traian Pop, o somitate în domeniul dreptului – „simbolul juridic cel mai expresiv al unității noastre naționale, elementul de fortificare a solidarității sociale, mijlocul de intensificare a

---

[4] *Consiliul Legislativ. Zece ani de activitate 1926–1936*, Institutul de arte grafice „Luceafărul” S.A., București, 1936, p. 12.

[5] Despre detalii referitoare la biografiile figurilor de marcă din lumea juridică a respectivei perioade care au lucrat la Consiliul Legislativ, a se vedea ciclul de șase lucrări dedicate *Personalităților Consiliului Legislativ de-a lungul timpului* apărute în perioada 2006–2014, autori fiind dl Sorin Popescu, actual președinte de secție la Consiliul Legislativ, și dl Tudor Prelipceanu, fost angajat la această instituție.

[6] Pentru detalii referitoare la contribuția de seamă a juriștilor de marcă ai Consiliului Legislativ la redactarea Codului penal și de procedură penală, a se vedea, pe larg, Sorin Popescu, Tudor Prelipceanu, *A doua carte cu Personalități ale Consiliului Legislativ de-a lungul timpului*, Editura Lumina Lex, București, 2009, p. 186–219.

apărării ordinii sociale și instrumentul de unificare a învățământului juridic și de dezvoltare a științei penale române”[7]. El a constatat că juriștii români au sesizat unanim necesitatea creării unui nou Cod penal, căci o revizuire a vechiului Cod penal român sau menținerea unei părți din Codul penal transilvănean sau al altei provincii ar fi fost o lucrare sub nivelul cerințelor și al necesităților timpului nostru, fiindcă aceste coduri „sunt roase de dintele vremii și sunt depășite de cerințele științei și de realitățile vieții”[8].

D. I. Suchianu, consilier la Biroul de studii istorice al Consiliului Legislativ, a remarcat că „autorii principali ai Codului nostru [penal], acei care au muncit, zi de zi, timp de mai bine de zece ani, sunt domnii Ioan Ionescu-Dolj, George Vrăbiescu și Traian Pop. De numele acestor juriști trebuie să legăm mai cu seamă al nostru monument de știință penală”[9]. La rândul său, reputatul jurist Vespasian V. Pella considera proiectul noului Cod penal drept „un monument legislativ care așează țara noastră pe primul plan al mișcării contemporane de codificare a dreptului penal”[10].

Unificarea *Codului civil, Codului de procedură civilă*[11] și *Codului comercial*[12] s-a aflat în atribuția Secțiunii a II-a a Consiliului Legislativ.

La elaborarea și redactarea *Codului civil* s-a lucrat din 1926 până în 1940, când a fost transformat în lege și promulgat în ziua de 30 august 1940. *Codul civil* trebuia să se pună în aplicare la 1 ianuarie 1941, dar din cauza nefericitelor evenimente care au avut loc în țara noastră s-a amânat de câteva ori, până când amânarea a devenit *sine die.* Printre redactorii principali ai acestei lucrări s-au aflat reputați președinți de secție, consilieri și referenți, precum: Mihail Eliescu, Ștefan Laday, Mihai Măgureanu, Petre Paul Anca, Octavian Ionescu, Salvator Brădeanu, Grigore Ștefănescu, Virgil Economu și Raul Teodorescu. De asemenea, în decursul anilor, la lucrările de elaborare a noului *Cod civil* au participat eminenți juriști-civili, consilieri temporari din afara Consiliului Legislativ, cum a fost cazul lui A. Alexiu, Al. Cerban și G. Plastara.

---

[7] Traian Pop, *Proiectul de Cod penal,* în „Parlamentul românesc”, nr. 121–123, 12 iulie 1933, p. 27.

[8] *Ibidem*.

[9] D. I. Suchianu, *Noul Cod penal,* în „Parlamentul românesc”, nr. 145, 24 mai 1934, p. 6.

[10] Vespasian V. Pella, *Proiectul Codului penal în fața Parlamentului,* în „Parlamentul”, nr. 23, 15 iulie 1928, p. 1.

[11] Pentru detalii referitoare la biografiile celor care au lucrat la elaborarea Codurilor civil și de procedură civilă, a se vedea, pe larg, Sorin Popescu, Tudor Prelipceanu, *A doua carte cu Personalități ale Consiliului Legislativ de-a lungul timpului*, Editura Lumina Lex, București, 2009, p. 115–141.

[12] Pentru detalii referitoare la biografiile celor care au lucrat la elaborarea Codului comercial, a se vedea, pe larg, Sorin Popescu, Tudor Prelipceanu, *A doua carte cu Personalități ale Consiliului Legislativ de-a lungul timpului*, Editura Lumina Lex, București, 2009, p. 142–151.

La aproape două decenii de la realizarea Unirii, într-o perioadă în care lucrările de întocmire a unui nou Cod civil nu erau încă finalizate, unul dintre participanții la efortul de elaborare a acestui cod, Mihail Eliescu, atrăgea atenția declarând: „dacă marii codificatori din Apus nu aveau să unifice decât legiuiri locale, organic create de geniul aceluiași popor, noul Cod civil al României urma să reducă la unitate legiuirea neofranceză din Vechiul Regat, legile de inspirație germană de peste munți, dreptul consuetudinar maghiar din provinciile apusene ale țării, dreptul civil slav din Basarabia, adică legiuiri civile de geniu complet deosebit”[13].

La *Codul de procedură civilă* din Consiliul Legislativ au lucrat, în special, consilierii permanenți Alexandru Varzar și Grigore Ștefănescu, referenții Nicolae Solomon, Eliza Maria Mateescu și Ștefan S. Popp, ce au devenit cu timpul consilieri, și referenții Alfons Furtună și Titu D. Hâncu. La redactarea acestui *Cod*, care nu era decât un capitol desprins din dreptul civil și al cărui scop era de a stabili și apăra dreptul cetățenilor înaintea justiției, și-au adus contribuția și consilierii temporari Emil Dan, avocat, A. Alexiu, precum și Corneliu Botez, Temistocle Bocancea și C. Al. Viforeanu, consilieri la Înalta Curte de Casație și Justiție (ultimul din cei trei consilieri ajungând procuror general al Înaltei Curți de Casație și Justiție).

Ședințele de „codificare”, mai ales pentru dreptul civil, erau uneori prezidate de ministrul justiției sau de către subsecretarul de stat al Ministerului Justiției.

La elaborarea noului *Cod comercial* (denumit Codul comercial Carol al II-lea), o lucrare impozantă și deosebit de prețioasă dacă se ține cont de faptul că se afla la baza întregii activități economice a țării, au lucrat specialiști de excepție din domeniul juridic, precum consilierul permanent Ion Corjescu și referenții titulari, care au ajuns apoi consilieri permanenți, Paul I. Demetrescu și Ion L. Georgescu. Ultimii doi juriști au devenit profesori de renume de drept comercial. La aceste lucrări de elaborare a proiectului noului *Cod comercial* și-au adus contribuția și importanți juriști-comercialiști din afara Consiliului Legislativ, în calitate de consilieri temporari, cum a fost cazul profesorilor universitari Vasile Dimitriu, P. Dragomirescu, M. Pașcanu, I. Fințescu, C. A. Stoeanovici și Iosef Cohen. S-a cerut sprijin și avocaților Em. Pantazi și S. Rosenthal.

Anteproiectul Codului comercial a acordat o atenție deosebită organizării societăților comerciale, reglementate pe baze noi, autorii având în vedere modele moderne. S-a propus introducerea unui bilanț tip, care să permită cunoașterea

[13] *Consiliul Legislativ. Zece ani de activitate 1926–1936*, Institutul de arte grafice „Luceafărul” S.A., București, 1936, p. 167–168.

ușoară a situației adevărate a întreprinderilor și care să facă imposibilă ascunderea beneficiilor și, în consecință, eludarea fiscului.

În 1928, comisia nu a precupețit nici un efort pentru a finaliza anteproiectul acestui cod. La realizarea lui s-a ținut cont nu numai de legile ce aveau efect în diferitele părți ale țării întregite, dar mai ales de Codul comercial german pus în aplicare în 1900 și de proiectele Codului de comerț italian din 1922 și 1925, precum și de criticile ce li s-au adus, tocmai pentru ca noul Cod comercial român să aibă un conținut cât mai modern[14].

Elaborarea noului *Cod comercial* român a fost terminată în 1936, după zece ani de muncă susținută, fiind promulgat prin *Decretul nr. 3884 din 9 noiembrie 1938* și publicat în „Monitorul Oficial" nr. 262 din 10 noiembrie 1938. Data punerii lui în aplicare a fost amânată până la 1 martie 1940. *Codul comercial* a fost însă din nou modificat și republicat în „Monitorul Oficial" nr. 194 din 23 august 1940, iar data pentru punerea lui în aplicare a fost fixată pentru ziua de 15 septembrie 1940. Ulterior, însă, punerea lui în aplicare a fost amânată *sine die.*

Activitatea desfășurată în vederea unificării legilor economice și financiare în cadrul Secțiunii a III-a a fost condusă de I. N. Angelescu[15].

După ce proiectele codurilor au fost elaborate de specialiștii Consiliului Legislativ, acestea au fost înaintate spre dezbatere și adoptare celor 5 Comisiuni constituite la Senat în acest scop[16].

Dnul Gane, prim-președinte al Consiliului Legislativ, mai precizează că „Am arătat în nenumărate ocaziuni, că instituția noastră fiind organul legal de tehnică legislativă, el nu trebuie să fie mărginit la rolul de a formula numai avize care de cele mai multe ori nu ajung să îndrepte o construcție greșită a legii sau să repare viciile de formă și lipsurile de care adesea e plin proiectul.

Pregătirea proiectelor în diferitele Comisiuni organizate în afară de Consiliu este întotdeauna defectuoasă, căci Comisiunile fiind efemere nu au la îndemână materialul indispensabil care nu-l poate poseda decât o instituție organizată, nu au nici experiența necesară și fiind anonime, nu au nici răspundere"[17].

---

[14] Sorin Popescu, Tudor Prelipceanu, *Personalități ale Consiliului Legislativ de-a lungul timpului,* Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Lumina Lex, București, 2006, p. 198.

[15] Pentru detalii suplimentare, a se vedea V. Dorneanu, S. Popescu, I. Mrejeru, V. Țăndăreanu, T. Prelipceanu, *Consiliul Legislativ. Tradiție și modernitate – 1926–2001* –, Editura Lumina Lex, 2000, p. 94–99.

[16] Pentru componența completă a acestor comisiuni, a se vedea Revista „Parlamentul românesc", nr. 121–123 din 12 iulie 1933 dedicată Unificării Codurilor României, p. 43–44.

[17] Pentru materialul în întregime, a se vedea Revista „Parlamentul românesc", nr. 121–123 din 12 iulie 1933 dedicată Unificării Codurilor României, p. 4–5.

Însă, deși unificarea codurilor a fost poate cea mai importantă atribuție a Consiliului Legislativ înființat în anul 1925, aceasta a avut un caracter temporar, în paralel desfășurându-se și atribuția de a ajuta în mod consultativ puterea legiuitoare și cea executivă la elaborarea legilor.

Astfel, cu titlu de exemplu, în primii 10 ani de activitate, Consiliul Legislativ a emis un număr de 2675 de avize la proiecte de legi și regulamente generale.

Referitor la situația legislației din perioada de după unificare, prim-președintele Consiliului Legislativ, în raportul prilejuit cu ocazia aniversării a 10 ani de activitate a instituției, reținea: „Avizele Consiliului, ori cât ar îndeplini rolul de corector al proiectelor de legi, pentru a le stabili o construcție logică și a le pune în armonie cu legile existente … totuși cine poate afirma că și astăzi nu sunt încă multe legi imperfecte și ca tehnică legislativă și ca unitate de vedere și ca principii de drept.

Chiar legile asupra cărora Consiliul Legislativ și-a exercitat influența și pe care le-am socotit în calculul nostru statistic, încă nu putem afirma că nu sunt scutite de defecte.

Motivele sunt numeroase:

În primul loc, nu toate observațiile Consiliului au fost luate în considerare, așa că rămân întotdeauna destule erori necorectate în legi.

Pe de altă parte, urgența cu care îndeobște se reclamă avizele la proiectele cele mai importante, dar trimise Consiliului în ajunul chiar al închiderii Corpurilor legiuitoare, este încă o cauză care împiedică Consiliul de a le putea cerceta cu toată atenția cuvenită, căci un studiu conștiincios nu se face nici în grabă și nici sub zbârnâitura telefonului ce le reclamă neîndurător”[18]. În asemenea situații, cum ar fi de exemplu cazul proiectului de lege sanitară și de ocrotire, în cadrul avizelor Consiliului Legislativ a fost relevată graba cu care s-a solicitat punctul de vedere, precizându-se: „Consiliul față de timpul scurt ce i s-a rezervat pentru examinarea proiectului cuprinzând 614 articole, se mărginește la următoarele observațiuni cu caracter mai mult de ordin general. […]

Dar chiar de s-ar ține în seamă toate observațiile critice, și s-ar lăsa Consiliului timpul material de studii, încă susțin că un aviz oricât ar fi el de complet, nu poate face minunea să transforme un proiect greșit din atâtea puncte de vedere, într-unul corect ca tehnică și ca principii, dacă îndreptările ulterioare sunt făcute de altă mână, de alte organe, ce nu cunosc nici legile nici nu au competența tehnică trebuitoare. […]

[18] *Consiliul Legislativ. Zece ani de activitate 1926–1936*, Institutul de arte grafice „Luceafărul” S.A., București, 1936, p. 34–-35.

Un simplu aviz însă nu poate îndeplini condițiile cerute unei adevărate colaborări, căci avizele alăturate proiectelor de legi nu pot îndrepta prin ele însele toate erorile strecurate, când nu sunt și nu pot fi obligatorii.

De aceea e necesar ca colaborarea noastră cu factorii care au inițiativa legilor, să nu fie redusă la formularea de simple avize" continua domnul Gane.

De asemenea, după cum s-a mai menționat, pe lângă atribuția de avizare, în sarcina Consiliului Legislativ din acea perioadă a revenit și elaborarea directă a unor proiecte de lege, pentru care, în mod evident, fiind opera internă a instituției, nu s-a mai emis aviz. Printre acestea, menționăm cu titlu de exemplu Proiectul de lege a actelor de stare civilă, devenit Legea din 25 februarie 1928, proiectul de Regulament al legii actelor de stare civilă (Regulamentul din 14 octombrie 1928), proiectul de Lege privind reglementarea cambiei, proiectul de Lege pentru reglementarea cecului, proiectul de Lege referitor la titlurile de credit, proiectul referitor la organizarea Curții de Conturi și a controlului preventiv și altele. Precizăm că reglementările ce vizează cambia și cecul, deși au fost adoptate în anul 1934 sunt încă în vigoare, ceea ce demonstrează temeinicia cu care acestea au fost concepute de specialiștii Consiliului Legislativ din acea perioadă.

În acest context, al marilor schimbări pe toate planurile societății românești de după Marea Unire din 1918, putem afirma cu certitudine că opera de unificare legislativă a României întregite a constituit o misiune permanentă a primului Consiliu Legislativ pe timpul întregii sale existențe: 1 ianuarie 1926 – 22 aprilie 1948.

Codurile elaborate de Consiliul Legislativ prezentau marele avantaj că „sunt opera juriștilor din toate provinciile alipite și ele formează o adevărată operă de unificare în spiritul art. 137 din Constituție, pentru că s-au luat toate instituțiunile bune și progresate din legiuirile existente, satisfăcându-se astfel dorințele și aspirațiunile juridice ale provinciilor alipite, cât și spiritul Constituției"[19].

Ca o concluzie, ne raliem opiniilor conform cărora istoria adoptării de noi coduri în România reîntregită nu s-a realizat în mod deplin[20], deoarece nu toate textele noilor coduri au intrat în vigoare. Cu toate acestea, munca asiduă și valoroasă depusă în vederea întocmirii acestor coduri a fost în mod unitar apreciată, fiind un izvor de inspirație și model pentru viitor.

---

[19] C. Rădulescu, *Unificarea legislativă. Combaterea proiectului de lege pentru extinderea în toată țara a legiuirilor din Vechiul Regat alcătuit de ministrul justiției C. Hamangiu, Discurs rostit la 8 septembrie 1931 în Congresul general al avocaților din România la Iași,* Extras din „Buletinul Uniunii Avocaților din România" nr. 3–4, 1932, p. 8.

[20] A se vedea în acest sens Dan Constantin Mâță, *Unificarea legislativă. Teze, proiecte și acțiuni din România Reîntregită*, în Revista „Dreptul", nr. 9/2018.

De asemenea, elaborarea unei legislații care să se aplice pe întreg teritoriul țării era văzută de juriștii și oamenii politici din perioada interbelică ca o dovadă a faptului că noul stat român și-a desăvârșit unificarea națională și că și-a găsit calea de urmat.

Pentru a semnala pericolele pe care le presupunea neadoptarea unei legislații unitare pe întreg teritoriul statului român, reputatul jurist Andrei Rădulescu, la aproape un deceniu de la Marea Unire din anul 1918, preciza: „El (*n.n., S.P., C.C., statul român*) nu trebuie să lase a dăinui multă vreme impresia că nu are o formă definitivă, nu trebuie să lase pe neprieteni să creadă și să spună că nici noi nu socotim că este făcut pentru totdeauna ceea ce s-a înfăptuit”[21].

Astfel, deși acțiunea de codificare și unificare legislativă interbelică, în cadrul căreia un rol deosebit a revenit Consiliului Legislativ, a avut doar în parte finalul așteptat, din pricina evenimentelor istorice de la mijlocul secolului XX, ea se înscrie totuși în traiectoria progresului juridic național, reprezentând o acțiune de anvergură de modernizare a legislației României, un exercițiu util și necesar de alăturare a acesteia, în mod determinant, dreptului european.

[21] A. Rădulescu, *Unificarea legislativă.* Cultura Națională, București, 1927, p. 5.

UNIFICAREA ORGANIZĂRII AVOCATURII PRIN CREAREA BAROULUI ROMÂNIEI MARI. REPERE ISTORICE ȘI GÂNDURI DE VIITOR PRIVIND EVOLUȚIA PROFESIEI DE AVOCAT ÎN ROMÂNIA*

Avocat dr. Gheorghe FLOREA
Președintele Uniunii Naționale a Barourilor din România

Abstract: *The unification of the legal regime of legal professions, starting with the one concerning the attorney profession, has been a priority of the process of completing national unity, after its political and state realization of December 1st, 1918. By several regulations in this field – 1921, 1923 – the uniformization of the legal regime of the attorney profession has been succeeded by overcoming the major existing differences between the situation in the "Old Kingdom" and the one in Transylvania, Banat, Bukovina and Bessarabia, thus creating the national corresponding structures (starting with the Union of Attorneys and, eventually, the Union of Bar Associations). The creation of the Bar Associations of Greater Romania has, therefore, been a major and complex process, contributing to the unification of national juridical life, and to the consolidation of Romanian cohesion. After 100 years since the major event of 1918, the Romanian Bar Association finds itself facing the challenges rising from European and global integration of the profession.*

Key-words: *Romanian Bar Association; attorney profession; juridical unification; juridical globalization; legal unification.*

1. Crearea Baroului României Mari: repere istorice. După 1918, noua Românie (devenită Mare) a trebuit să-și revizuiască, din temelii, vechea legislație privind profesia de avocat și să o așeze pe baze noi , care să permită modernizarea ei.

Factorii care au configurat particularități ale procesului de organizare unitară a profesiei de avocat, după aderarea statală a provinciilor istorice românești (Basarabia, Bucovina și Transilvania) la patria mamă (Regatul României) sunt: nivelul diferit de dezvoltare a profesiei de avocat, tipurile de relații economice care influențează, totdeauna, în mod particular, evoluția profesiei, structura socială și viața politică în flecare dintre provinciile nou integrate și în vechea Românie, structura națională (etnică) a avocaților și a populației, care apela la serviciile profesionale ale acestora.

---

* Comunicare prezentată în cadrul Conferinței naționale consacrate Centenarului Marii Uniri *Un secol de stat național, unitar și indivizibil,* 27 noiembrie 2018.

Unificarea instituționala a profesiei de avocat a fost îngreunată de existența unor mentalități, deprinderi, obiceiuri, partizanat local sau regional, orgolii personale, simpatii politice etc.

Și evoluția instituției fundamentale a profesiei – Baroul - a fost puternic influențată de aceeași factori.

Acestora li se adaugă sistemul juridic al României, incluzând legislația și parlamentul, administrația și justiția, esențialmente diferit de cele din provinciile ulterior reunite: Regatul României avea o legislație privind profesia de avocat de influență franceză, în vreme ce Transilvania suporta efectele dreptului maghiar și parțial, limitat, ale dreptului austriac; partea nordica a Bucovinei, devenită austriacă, era sub influența legislației din Austria, iar în Basarabia era în vigoare legislația rusească, țaristă. Diferențele juridice au avut o existență de durată diferită.

În plus, relațiile sociale dezvoltate pe baze etnice au influențat și au îngreunat formarea unor tradiții naționale specifice, reflectate în mentalul colectiv al comunității profesionale a avocaților.

Avocații au dovedit un pragmatism aparte. S-au implicat în opera de unificare instituțională a profesiei și au sprijinit efectiv autoritățile să întreprindă măsuri agreate de comunitatea profesională.

Inițial, s-a optat pentru modalitatea tehnică a extinderii exprese a legislației românești, în vigoare la acea dată în patria mamă, în noile provincii, concomitent cu abrogarea expresă a vechilor reglementări locale.

Ulterior, avocații au elaborat și au propus forurilor legiuitoare adoptarea unor noi reglementări, perfecționate succesiv, cuprinzând și norme cu caracter abrogativ pentru legislația românească anterioară.

În consecință, într-un timp relativ scurt, s-a realizat o noua organizare a profesiei și, implicit, s-a finalizat construirea și perfecționarea Baroului național.

Integrarea legislativă nu a fost simplă.

Avocații din Transilvania, Banat, Bucovina, Basarabia au dorit să prezerve tradițiile juridice din spațiile din care proveneau, diferite de cele din Vechiul Regat. S-a constatat o viziune diferită de cea din Vechiul Regat privind profesia de avocat, asupra formării și profilului intelectual al avocatului, asupra modului de organizare a baroului.

Semnificativ pentru dezvoltarea unui astfel de Proiect este Congresul Național al avocaților români din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, desfășurat la Sibiu în 19–20 ianuarie/ 1–2 februarie 1919, cu participarea avocaților membri ai Consiliului Dirigent: Iuliu Maniu (președinte) și Aurel Lazăr (ministru al justiției).

Congresul a promovat organizarea profesiei pe criterii regionale, prin constituirea Uniunii avocaților români din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. Propunerea

era corespunzătoare inițiativei de a se înființa o secție ardelenească a Înaltei Curți de Casație și Justiție. Pentru a se proteja, avocații reuniți în Congresul de la Sibiu au hotărât ca oricare avocat care dorește să profeseze în teritoriile nou-unite să aibă pregătirea și „calificarea" cerută pentru accesul în profesia de avocat din aceste teritorii, diferite de cele din Vechiul Regat.

În documentele emise de Consiliul Dirigent s-a folosit denumirea de „barou", după exemplul din Vechiul Regat, ca un prim pas cu valoare simbolică spre unificarea terminologiei în ce privește reglementarea instituțiilor profesiei de avocat, dar s-a hotărât menținerea și reorganizarea Camerelor de avocați (corespunzătoare Barourilor, în viitor – *n.ns., G.F.*) cu reședințele în: Sibiu, Brașov, Deva, Arad, Timișoara, Oradea, Cluj, Bistrița și Miercurea Ciuc (pentru întreg Ținutul Secuiesc), cu condiția ca acestea să își păstreze intactă autonomia.

Limba oficială în profesia de avocat și în evidențele profesionale urma să fie limba română.

Toți avocații din Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș urmau să fie obligați să depună un nou jurământ de fidelitate. Cei care nu au depus jurământul au fost îndepărtați din profesia de avocat.

Resortul de Justiție al Consiliului Dirigent a apelat la avocați pentru a trece în magistratură, pentru a se rezolva problema românizării justiției. Numirea în profesia de magistrat a avocaților români s-a făcut prin „suspendarea din profesie" – instituție nou-introdusă în reglementările privind profesia de avocat. În procesul de reorganizare instituțională s-a integrat și formarea Consiliului suprem disciplinar al avocaților.

În această etapă istorică, în Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș au existat dispoziții comune pentru magistrați și avocați în ceea ce privește accederea în aceste profesii juridice.

Un prim pas legislativ spre unificarea profesiei s-a făcut prin *Legea pentru unificarea funcționării corpului de avocați,* votată în Parlamentul României în ședințele din 10 iunie și 15 iulie 1921.

Legea a avut trei articole și a urmărit să confere avocaților libertatea de a se înscrie în orice barou din țară. Legea stipula:

„art. 1 - orice avocat înscris la unul din barourile din țară va putea pleda în fața oricărei instanțe judecătorești din întreg Regatul și orice avocat înscris la orice barou va putea cere transferarea și înscrierea în alt barou;

art. 2 - orice legi, regulamente, ordonanțe, dispoziții etc. cu caracter local sau regional, moștenite de la imperiul rus și de la cel austro-ungar, relativ la această lege, se abrogă;

art. 3 - Ministerul de Justiție va da instrucțiuni cuvenite pentru executarea acestei legi în termenul de mai sus fixat."

Dispozițiile legii nu s-au aplicat în totalitate în barourile din Banat, Ardeal și Bucovina. Conducerea unor barouri din aceste zone a refuzat să înscrie avocații proveniți din Regat, cu motivarea că sunt slab pregătiți, nu cunosc dreptul locului și constituie o concurență pentru avocații deja existenți. S-au produs incidente la barourile din Cluj, Târgu Mureș și Arad.

Ulterior, s-a adoptat *Legea pentru organizarea corpului de avocați edictată prin Decretul nr. 610 din 19 februarie 1923,* prin care s-a înființat și s-a organizat Uniunea Advocaților din România, „organ general al barourilor din România", al cărui Președinte „reprezintă Corpul advocaților din România".

Legea a preluat reglementări din tradiția avocaturii transilvănene (Legea nr. XXXIV din 1874) referitoare la stagiu și examenul de intrare în barou, precum și tradiții ale avocaturii din Vechiul Regat, astfel cum acestea erau reglementate de Legea pentru organizarea Corpului de avocați din 1 martie 1907.

La scurt timp, prin Decretul-lege din 1925 pentru modificarea art. 120 din Legea din 1923, s-a prevăzut că puteau profesa ca avocați toți absolvenții unei facultăți de drept cu o durată de trei ani. Avocați din Vechiul Regat s-au înscris într-un număr mare în barourile din Transilvania și Banat. S-a ajuns la situația *„ca avocatura să fie profesiunea în care intră cine vrea"* și *„face ce vrea"*!

Confruntarea dintre două tradiții profesionale diferite a accentuat concurența profesională, a marcat unificarea profesională reală.

Existau veritabile butade: *„regățenii îi apostrofează mereu pe „doftorii" ardeleni, iar ardelenii pe regățeni „cu diplome din Paris"!*

În general, barourile au privit cu rezerve creșterea numărului de avocați, din dorința de a se proteja de „inflația" de avocați.

S-a continuat reformarea legislației profesiei de avocat prin crearea de condiții unitare de admitere în Corpul avocaților, iar prin Legea pentru organizarea corpului de avocați din 28 decembrie 1931 s-au introdus în legislația internă norme existente de multă vreme în apusul Europei: stagiul și examenul.

Cadrul legal a permis ca problemele profesionale ale avocaților să se dezbată la nivel local, în cadrul adunărilor generale ale barourilor și la nivel național, în cadrul adunărilor Consiliului general al Uniunii avocaților. Instituția legală „Congresul general al Corpului avocaților" a dobândit o importanță crescândă. Odată cu intrarea în vigoare a Legii din 1931, Congresul avocaților a devenit organul suprem de conducere al Corpului de avocați. Hotărârile Congresului erau, *opelegis,* definitive și executorii și erau obligatorii pentru toate barourile.

Legea din 1931 a marcat consacrarea instituțională a instituției „Baroului național", denumit legal „Corpul avocaților".

Nu mi-am propus să analizez evoluția cadrului legislativ al profesiei, puternic marcat de viața politică a perioadei dintre 1938–1989, când instituția juridică a Baroului național, în accepțiunea sa clasică, bazată pe fundamentul unei democrații profesionale reale, garantată legal, a cunoscut distorsiuni grave.

La 28 februarie 1990, adoptarea Decretului-lege nr. 90/1990 a creat cadrul normativ propice valorificării tradițiilor instituționale democratice ale Baroului național român.

În prezent, profesia de avocat este organizată potrivit Legii nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat, care a fost modificată și completată în mai multe rânduri, adesea necorelat. Reglementările existente trebuie să fie perfecționate, fără a se ignora consacrarea garanțiilor legale ale funcționarii organelor profesiei și ale exercitării profesiei pe bază de lege, ca profesie reglementată, menită a satisface nevoi legitime ale celor care recurg la servicii profesionale calificate, dar și interese generale, fără ca instituțiile să se abată de la constantele profesiei – valori și principii sacrosante: independența profesiei, garantarea secretului profesional, loialitatea, responsabilitatea.

2. Gânduri privind viitorul profesiei de avocat. Fiind în An centenar, în care sărbătorim un eveniment istoric, Marea Unire de la 1918, suntem tentați să evocăm doar istoria la manifestările legate de acest eveniment. Cred însă că scopul sărbătoririi acestor evenimente nu este numai să ne gândim la trecut, ci să folosim învățămintele istoriei cu un gând orientat spre viitor.

Într-un fel, în avocatură, istoria se repetă. Și de modul în care vom gestiona evenimentele actuale depinde viitorul profesiei, *pentru că suntem din nou într-un punct cheie al istoriei.*

După Marea Unire de la 1918, una dintre principalele provocări a fost unificarea reglementărilor cu privire la avocatură și depășirea specificităților juridice din provinciile reunite, de sorginte franceză, maghiară, austriacă și rusă. Până la urmă, acestea au fost depășite. Profesia a trebuit să treacă însă prin furcile caudine ale dezbinărilor și chiar ale „purificărilor” etnice și sociale, ale fenomenului pauperizării avocaților, care revine istoric în condițiile unei supraproducții de „titrați în drept”, ale avocaturii clandestine.

Profesia de avocat a dat dovadă de o rezistență uimitoare. S-a adaptat continuu schimbărilor care au avut loc în succesiunea vremurilor: au fost războaie, au fost dictaturi, a fost comunism, au fost epurări „înainte” și „după”, a fost momentul ’89. Toate acestea au afectat totdeauna moderat practicarea concretă a profesiei, tipologia îndatoririlor avocatului, percepția avocaților și a publicului asupra avocaturii.

Am străbătut un secol care constituie o perioadă de reală schimbare și modernizare pentru profesia de avocat, permanent supusă reformării.

Pentru profesia de avocat reforma este continuă!

Multe probleme cu care ne-am confruntat în istorie au revenit, ca o boală incurabilă. Niciodată această profesie nu a avut liniște, dar a avut avantajul că, după Marea Unire, a fost permanent o profesie reglementată prin lege, cu reguli identice pentru toate zonele României, fundamentate pe instituția „baroului autonom in limitele legii".

Astăzi, însă, provocarea este mult mai mare, fiind vorba de unificare la nivel european și chiar global, într-o lume tot mai interconectată.

Inclusiv dreptul pare să fi devenit marfă: „Dreptul a devenit materie de schimb. El depășește frontierele ca un produs de export. Se infiltrează, uneori fără viză, dintr-o sferă națională în alta. Din ce în ce mai mult, regulile care organizează viața noastră comună vor fi concepute în altă parte, iar cele concepute aici vor servi, la rândul lor, celor concepute în alte țări. Opinia publică ignoră cel mai adesea acest lucru, dar este deja cazul a numeroase domenii. Bunul nostru comun național a priori cel mai specific – modul în care decidem în mod colectiv reglarea relațiilor între oameni și delimitarea a ceea ce este permis de ceea ce este interzis – a devenit permeabil la influențele străine."

Unificarea aproape forțată, în lipsa timpului de asimilare, a unor specificități ale dreptului continental cu cel anglo-saxon în avocatură este de natură să genereze confuzii și, implicit, haos în organizarea profesiei. Ne confruntăm cu „unificarea" unor sisteme juridice și de reglementare a profesiei de avocat, în care diferențele sunt mult mai adânci, cu implicații extrem de profunde în dislocarea tradițiilor.

Însă dreptul poate fi înțeles și respectat abia când intră în tradiție. E un proces care durează, ani și ani, până când legile întră în conștiința publică prin cunoașterea lor aprofundată și validarea lor prin practica judiciară. Altfel apare confuzia, neînțelegerea normelor și implicit anarhia.

Statul de drept are de suferit. Așa cum se întâmplă deja.

Globalizarea atinge toate sferele vieții juridice, profesiile juridice și sistemele de justiție în sine. Ceea ce va ieși din aceste hibride vedem deja: echivalentul unor mutații genetice care se manifestă în sfera socială. De aici, și criza de identitate a avocaturii, care se va amplifica în condițiile dereglementării.

De aceea, este foarte important să ne amintim de tradiții, pentru a ști cine suntem.

Nu spun că normele europene nu sunt bune, dar cred cu tărie că trebuie adaptate tradițiilor fiecărui stat. Or, timpul e prea scurt în aceste zile dominate de instantaneitate. Ritmul accelerat în care sunt implementate nu lasă timp pentru asimilare și aici apare problema. Iată că, în Anul Centenarului, am intrat în blocaj pe toate tronsoanele legislației penale, civile sau administrative. De mai bine de un

an, nicio lege importantă nu mai ajunge la un consens politic și social. Nici măcar deciziile Curții Constituționale nu mai ajung să fie implementate, iar aplicarea lor este blocată în acest cerc vicios.

Avocatura e vizată de aceste transformări, mai ales din postura sa de „partener indispensabil al justiției". Modificările din domeniul organizării şi funcționării justiției vizează direct sau indirect și avocatul. Orice efort de întărire a principiilor fundamentale ale profesiei – independența avocatului sau secretul profesional – întâmpină o rezistență similară cu cea din anii comunismului, însă mult mai perversă, pentru că nu știm exact cine e adversarul.

Polarizarea extremă a societății se reflectă și în avocatură. În plus avocatura se află sub impactul dreptului anglo-saxon, care, spre deosebire de cel continental, urmărește logica pieței.

Prin reformele legislative la nivel european, logica pieței a fost introdusă și în profesia de avocat, însă nu în întregime. Avocații, de facto, s-au divizat. O parte din avocați, mai mică, numită și „comercianții juridici" sau „contractori ai serviciilor juridice", dar mai puternică financiar, a preferat să urmeze modelul anglo-saxon, iar o altă parte, „juriștii puri", avocați ostili față de introducerea logicii pieței în drept – majoritatea avocaților – să-l continue pe cel continental.

În 2015, avocatura europeană de drept continental a fost surprinsă de o hotărâre a Curții de Justiție a Uniunii Europene (cauza *C 537/13, Birutė Šiba împotriva Arūnas Devėnas),* care a validat, practic, o schimbare de viziune majoră asupra profesiei, considerând că avocatul este un „furnizor" de servicii către clientul „consumator".

Dar introducerea logicii pieței în avocatură a avut ca efect nu numai divizarea avocaților. O altă consecință constă în *tendințele de dereglementare a profesiei.* Acestea au fost amplificate și de marile scandaluri mondiale, în special *Panama Papers,* în care unii avocați, care n-au înțeles prea bine esența secretului profesional, l-au folosit, ca umbrelă, pentru a deveni complici ai clienților. Așa cum se arată în Raportul Parlamentului European referitor la ancheta privind spălarea de bani, evitarea sarcinilor fiscale și evaziunea fiscală, din decembrie 2017, în acest caz, „consultanții juridici s-au sustras de la îndeplinirea obligațiilor legale prin invocarea „secretului profesional", pentru a evita efectuarea CDD *(n.n., G.F., obligațiile de raportare în temeiul măsurilor de precauție privind clientela),*„chiar dacă nu acționează în calitate de avocați, ci ca prestatori de servicii financiare".

Mecanismele pieței privind cererea de servicii integrate determină tendințele de interprofesionalitate, care, de asemenea, produc hibride profesionale, care, dacă nu sunt asimilate într-un interval de timp corespunzător, produc polarizare și confuzie. Astfel, în dorința de a se adapta pieței, de a-și extinde domeniul de activitate și de a

face față concurenței, avocatura pierde din specificitatea ei, se îndepărtează de activitățile tradiționale ale avocatului.

Profesia se dispersează.

Apar confuziile, care determină slăbirea valorilor unei profesii liberale, iar misiunea avocatului începe să fie uitată. Sunt afectate valorile fundamentale ale profesiei, precum independența, prevenirea conflictelor de interese și secretul profesional, dar și autoreglementarea.

De fapt, primele semne ale unor tendințe de dereglementare a profesiei de avocat au apărut în urma crizei financiare din anii 2008–2012. În acest context, „Banca Centrală Europeană, Comisia Europeană și Fondul Monetar Internațional („Troica") au oferit Greciei, Irlandei și Portugaliei, victime ale crizei, ajutor financiar, cu condiția de a se angaja, pe termen mediu, pe calea unor reforme economice drastice, care privesc, printre altele, profesia de avocat și justiția. Aceste reforme prevăzute în țările aflate sub tutelă, enunțate mai sus, anvizajate și pentru alte țări aflate în dificultăți, cum ar fi Italia, se sprijină pe o abordare pur economică, fără a avea în vedere rolul avocaților în societate și în administrarea justiției.

Între timp, a intervenit Brexit-ul, însă aceasta nu înseamnă neapărat că avocații de drept continental vor reveni la tradiții. Parcursul a fost deja stabilit de evoluția normelor europene. Avocatura franceză, care ne-a inspirat legislația națională, se confruntă cu schimbări esențiale pe principii de drept anglo-saxon. Legea nr. 2015–990 din 6 august 2015, privind creșterea, activitatea și egalitatea de șanse economice (zisă Legea „Macron") permite inserția capitalului provenit de la nonavocați, inclusiv societăți comerciale, în societățile de avocatură. Adică un fel de societăți hibrid, în care se asociază scopul pur intelectual al unei profesii liberale – apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor și a statului de drept – cu scopul principal al profitului, caracteristic societăților comerciale.

Acceptarea prin lege a „capitalului străin" în societățile de avocatură, în sensul că acesta provine de la nonavocat, în țări de drept continental precum Italia sau Franța, face ca avocatura să nu mai fie așa cum o știm, iar avocatul să-și piardă prestigiul de intelectual pe care l-a avut de-a lungul secolelor.

Cum poate un avocat să-și exercite misiunea într-un asemenea context, în care are de ales între realizarea profitului și independența sa?

Suntem într-o epocă în care postmodernitatea își spune cuvântul și valorile fundamentale ale unei profesii liberale se atenuează sub impactul legii pieței, al goanei după profit. Așa ceva ar părea inacceptabil pentru un avocat „pur", de drept continental, pentru că se opune tradiției sale.

Tot sub puterea „legii pieței", a cererii de servicii integrate, au apărut societățile interprofesionale, care, de asemenea, hibridizează profesia de avocat într-un concept liberal-comercial.

Este evident că s-a produs modificarea scopului acestor profesii.

Ce urmărim, de fapt, când practicăm profesia de avocat? Să obținem profit sau să apărăm drepturile și libertățile fundamentale, statul de drept? Scopul este foarte important în atingerea obiectivelor! Când nu știm clar care e scopul, nu avem cum să ne atingem obiectivele.

De aici toate confuziile care au dus la scandalurile mondiale, precum *Panama Papers,* și au determinat trenduri legislative la nivel european nefavorabile profesiei de avocat.

Actualmente, în România, avocatul are un rol bine definit legal, ca „partener indispensabil al justiției", prevăzut în mod expres în art. 39 alin. (l) din Legea nr. 51/1995 privind organizarea și exercitarea profesiei de avocat. Își va putea păstra avocatul această calitate în condițiile în care este supus legilor comerciale?

În ceea ce privește viitorul profesiei, dereglementarea e aproape sigură. Spun „aproape sigură" deoarece totul a devenit imprevizibil, sub impactul interconectării. În consecință, trebuie să ne exprimăm cu rezerve.

Este posibil ca blocajul legislativ în care au intrat sistemele de justiție, în mai multe țări europene, să determine o reevaluare a parcursului acestora, o reîntoarcere la tradițiile care și-au dovedit eficacitatea.

Dar este doar o supoziție optimistă, fără argumente puternice, deocamdată, dacă ne gândim la pachetul european privind serviciile, care arată că vin vremuri tulburi pentru avocatura din continentul european. Avizul Comitetului European al Regiunilor în privința pachetului privind serviciile dă undă verde dereglementării și pentru politici de impunere a controlului autorităților statului asupra profesiilor reglementate. Se prevede chiar un set de „Orientări pentru reformarea și reducerea numărului de profesii reglementate" prin care se „salută orientările pentru reformele naționale de dereglementare a profesiilor, deosebit de utile în demersul de a ajuta statele membre să își adapteze cadrele de reglementare pentru profesiile cu un potențial ridicat de creștere și de ocupare a forței de muncă, inclusiv pentru arhitecți, contabili, avocați, agenți de brevetare, agenți imobiliari și ghizi turistici". Așadar, se pune semnul egalității de tratament pentru avocați, ca parteneri ai justiției, și ghizii turistici, de exemplu, deși misiunile lor în societate sunt foarte diferite. Mai multe parlamente naționale au emis avize motivate, atrăgând atenția asupra aspectelor legate de subsidiaritate și proporționalitate, exprimându-și îngrijorarea cu privire la posibilele interferențe în procedurile legislative naționale.

Cu toate acestea, una dintre primele directive adoptate în acest pachet a fost Directiva (UE) 2018/958 din 28 iunie 2018 privind efectuarea unui test de proporționalitate înainte de adoptarea unor noi reglementări referitoare la profesii sau modificarea acestora. Termenul de transpunere al acesteia este 30 iulie 2020.

Această directivă deschide larg porțile profesiei de avocat, minimizând rolul organismelor de autoreglementare, sub motivarea principiilor pieței.

Aș vrea să închei amintind că tema recomandată în acest an de Consiliul Barourilor Europene (CCBE), pentru a marca Ziua Europeană a Avocaților a fost *„De ce sunt importanți avocații? Apărând apărătorii statului de drept”*.

S-a pus problema, la nivel european, a necesității abordării publice a problematicii apărării avocaților, deoarece, în prezent, presiunile asupra avocaților sunt fără precedent. Avocații sunt atacați constant de autoritățile care luptă împotriva corupției și a crimei organizate, ca și când avocații ar fi complicii infractorilor. De ce?

Cred că datorită confuziilor generate de globalizare privind rolul avocatului în statul de drept.

Avocatul este gardianul statului de drept, poate apăra numai drepturi și interese legitime, nicidecum infracțiunea.

Mi se pare că acest lucru nu mai este înțeles astăzi, datorită confuziilor care generează dispersarea profesiei, prin lipsa de clarviziune a valorilor ei fundamentale.

Pentru a înțelege rolul avocaților într-un stat de drept, să ne imaginăm o lume fără avocați. Domnul Antonín Mokrý, președintele CCBE a transmis întregii Europe un mesaj public: „în prezent, unii visează să substituie alte modele justiției, pentru a reglementa raporturile noastre sociale: supravegherea și represiunea, religia, economia, comunicațiile (îndoctrinare, denigrare, demagogie, *fakenews* ...)”.

Am mai spus-o și repet: lupta împotriva terorismului și a crimei organizate, care a inclus și o componentă de propagandă prin justiția televizată, a indus frică. Și e o reacție normală ca oamenii să se teamă și să ajungă să-și sacrifice drepturi fundamentale, cum ar fi cel la viață privată, pentru siguranță. Pe aceasta mizează și populiștii, care tind să instaureze autoritarismul, încercând să inducă frica, să controleze justiția și să reducă la tăcere avocații.

Iată de ce viitorul nu poate fi imaginat decât cu avocați, cu aceeași putere de a insufla unificarea mentalităților și a concepțiilor despre valorile statului bazat pe reguli de drept, cu forța de a menține și a dezvolta instituția Baroului național, cu convingerea că numai astfel construim încrederea în forța legii și în avocatul care profesează pe baza legii!

ASPECTE PRIVIND APLICAREA REGULAMENTULUI NR. 679 DIN 2016 PRIVIND PROTECȚIA DATELOR CU CARACTER PERSONAL ÎN ROMÂNIA

Prof. univ. dr. Daniel-Mihail Şandru[1]

Abstract: *The General Data Protection Regulation (GDPR) is the normative act that determines the publication of books and articles and the realization of scientific events. The present material is a state of the art in the field of personal data protection in Romania, an evaluation conducted in order to continue and open some researches elaborated both from the perspective of their purpose and the implication of the fundamental research.*

Keywords: *Regulation 2016/679/EU; data protection; fundamental research; case law; Romania.*

Partea I. Metodologia cercetării.

Introducere.

Cercetarea științifică anuală din cadrul Institutului de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu" al Academiei Române este dedicată în 2019 domeniului vieții private, mai precis, sau poate în tangentă cu acesta, domeniului protecției datelor cu caracter personal. Subiectul este de actualitate practică, dar și științifică, fiind în România într-un stadiu incipient, cu perspective favorabile dezvoltării. „*Aspecte privind aplicarea Regulamentului nr. 679 din 2016 privind protecția datelor cu caracter personal*"[2] reprezintă nu doar o activitate de conjunctură, ci și una de

[1] Daniel-Mihail Şandru, cercetător științific gr. I, a fondat şi coordonează Centrul de Studii de Drept European al Institutului de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu" al Academiei Române. Profesor universitar la Universitatea Creştină Dimitrie Cantemir şi Universitatea din Bucureşti. Judecător ad hoc la Curtea Europeană a Drepturilor Omului şi arbitru la Curtea de Arbitraj Comercial Internaţional de pe lângă Camera de Comerţ şi Industrie a României. Preşedinte al Societăţii de Ştiinţe Juridice şi al Asociaţiei Române de Drept şi Afaceri Europene. Redactor-şef al „Revistei române de drept european" (Wolters Kluwer). Poate fi contactat la adresa mihai.sandru@csde.ro Pagina web: www.mihaisandru.ro Materialul a fost pregătit pentru Sesiunea de comunicări ştiintifice a Institutului de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Radulescu" al Academiei Române „Rolul jurisprudenței în dezvoltarea noului drept român", 10 mai 2019. Trimiterile la adresele de internet au fost verificate la data de 15 februarie 2019, dată la care materialul a fost finalizat.

[2] Regulamentul (UE) 2016/679 al Parlamentului European şi al Consiliului din 27 aprilie 2016 *privind protecţia persoanelor fizice în ceea ce priveşte prelucrarea datelor cu caracter personal şi privind libera circulaţie a acestor date şi de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecţia datelor)* a fost publicat în „Jurnalul Oficial" L 119, 4.5.2016, p. 1–88.

fundamentare teoretică, de cercetare fundamentală a domeniului protecției datelor în Uniunea Europeană și statele membre. Deschiderea menționată în temă, aceea care se referă la „aspecte" nu are darul de a promova nelămurirea ca misiune a cercetării, ci de a lăsa tema deschisă unor cercetări viitoare[3]. Nu vom detalia „aspectele", menționând aici mai curând cuvintele cheie, care implică direcții de cercetare: Comisia Europeană (propunere; monitorizare aplicare), Comitetul european pentru protecția datelor (CEPD / EPBD – fostul Grup de lucru pentru articolul 29) și Autoritatea Europeană pentru Protecția Datelor, autoritățile naționale de protecția datelor, în particular Autoritatea Națională de Supraveghere a Prelucrării Datelor cu Caracter Personal, organisme de certificare (art. 43), operatorul și împuternicitul, raportul dintre aceștia,[4] responsabilul cu protecția datelor (DPO)[5], persoanele vizate, Curtea de Justiție a Uniunii Europene, instanțe naționale.

Metoda de cercetare

Paradigmele de cercetare utilizate vor porni de la modelul de cercetare cantitativ și modelul de cercetare calitativ. Ambele sunt aspecte ale redării realității sociale, ale implicațiilor ipotezelor de lucru, precum și elemente importante pentru determinarea „*aplicării*", un termen esențial conținut de titlul proiectului. Aplicarea este pozitivistă, ceea ce determină în planurile, axiologic, ontologic și gnoseologic accentul pus pe cunoaștere, pe realitatea așa cum este ea, aplicată în practică. Practica este un element subiectiv al realității, face parte din sistemul senzorial de cunoaștere imediată a realității, iar conceptualizarea se realizează în scopul organizării cercetării și a cunoștințelor relevante. În materia protecției datelor, pot fi avute în vedere instrumente metodologice dezvoltate în dreptul concurenței (inclusiv din punct de vedere instituțional) și chiar în analiza clauzelor abuzive, domenii cu care se și intersectează[6].

Structura cercetării

Structura cercetării este dihotomică:

---

[3] Dintre temele anterioare care și-au păstrat actualitatea în cercetare, amintesc aici proiectul referitor la *trimiterile preliminare*, proiect care beneficiază de un site web cu toate întrebările preliminare formulate de instanțe din România, iaduer.ro și o revistă on-line – *Afaceri juridice europene*. De asemenea, proiectelor de cercetare dedicate arbitrajului internaţional în contextul dreptului european, precum și libertății de stabilire a societăților în Uniunea Europeană le sunt dedicate câte un site cu ample trimiteri bibliografice: romanianarbitration.ro, respectiv pactesocietare.ro

[4] Irina Alexe, *Relația dintre operator și persoana împuternicită, în domeniul protecției datelor personale*, Revista „Pandectele Române", nr. 2/2018, p. 71–79.

[5] Irina Alexe, *Principalele noutăți privind responsabilul cu protecția datelor, incluse în GDPR*, Revista „Pandectele Române" nr. 1/2018, p. 34–45.

[6] A se vedea și: Inge Graef, Damian Clifford, Peggy Valcke, *Fairness and enforcement: bridging competition, data protection, and consumer law*, „International Data Privacy Law", Volume 8, Issue 3, 1 August 2018, p. 200–223. Nu doar că se intersectează prin asemănarea unor instituții, dar și determină aplicarea și interpretarea reglementărilor dintr-un anumit domeniu, cum ar fi acela al dreptului concurenței: Massimiliano Kadar, Mateusz Bogdan, *'Big Data' and EU Merger Control – A Case Review*, „Journal of European Competition Law & Practice", Volume 8, Issue 8, 17 October 2017, p. 479–491,

I. principiile protecției datelor, din perspectiva persoanei vizate;

II. aplicarea de către entități: autoritățile de protecția datelor, respectiv, operator/ împuternicit.

Pentru cercetarea aplicării noului regulament, în primul rând în România, dar și în alte state membre ale Uniunii Europene vom avea în vedere practica administrativă și jurisprudența instanțelor[7]. Acestea sunt elemente care pot forma obiectul unor cercetări cantitative, dar și posibile forme pentru constituirea unor instrumente de cercetare în sine, cum ar fi culegeri de jurisprudență și culegeri de cazuri (nu neapărat soluționate de instanțe judecătorești, ci decizii ale autorităților sau cazuri de încălcare a securității datelor cu caracter personalastfel cum acestea sunt disponibile în mediul on-line sau pe site-urile autorităților naționale[8]). Un al doilea punct se referă la autoritățile naționale de protecția datelor care joacă un rol important în aplicarea Regulamentului în fiecare stat membru al Uniunii Europene, aspect relevat de Curtea de Justiție a Uniunii Europene[9]. Uniunea Europeană, prin instituțiile sale, Comisia în primul rând, a realizat prima punere în aplicare a noilor

[7] Vom porni în această analiză de la aplicarea principiilor GDPR. Pentru materiale anterioare în care am abordat aplicarea GDPR în România, a se vedea: Irina Alexe, Daniel-Mihail Șandru**,** *Reglementări naționale ce vizează aplicarea, în România, a Regulamentului general privind protecția datelor*, în volumul Irina Alexe, Daniel-Mihail Șandru (editori), *Legislația privind protecția datelor în România*, Ed. Rosetti International, 2018, p. 7–25 și Daniel-Mihail Șandru, Irina Alexe, *Punerea în aplicare a Regulamentului General privind Protecția Datelor 2016/679. Experiențe din România*, în volumul Daniel-Mihail Șandru, Irina Alexe (editori), *Legislația Uniunii Europene privind protecția datelor personale*, Editura Universitară, 2018, p. 7–24.

[8] După cum se poate observa încă aplicarea administrativă este diferită de la stat la stat, astfel că unele autorități de protecția datelor oferă mai multe opinii și ghiduri, orientări privind aplicarea noului regulament (Franța, Marea Britanie, Irlanda, Spania) iar altele sunt mai reticente în comunicarea publică. De exemplu ICO din Marea Britanie a dezbătut public și va institui un mecanism pentru punerea în aplicare a art. 25 pentru a ajuta operatorii care „elaborează, proiectează, selectează și utilizează aplicații, servicii și produse care se bazează pe prelucrarea datelor cu caracter personal sau care prelucrează date cu caracter personal" iar pentru a-și îndeplini rolul, „producătorii acestor produse și furnizorii acestor servicii și aplicații ar trebui să fie încurajați să aibă în vedere dreptul la protecția datelor la momentul elaborării și proiectării unor astfel de produse, servicii și aplicații și, ținând cont de stadiul actual al dezvoltării, să se asigure că operatorii și persoanele împuternicite de operatori sunt în măsură să își îndeplinească obligațiile referitoare la protecția datelor." Pe larg: ICO regulatory sandbox - discussion paper and intention to apply survey disponibil la adresa https://ico.org.uk/about-the-ico/news-and-events/blog-ico-regulatory-sandbox/

[9] C-518/07, hotărârea din 9 martie 2010, *Comisia / Germania*, ECR 2010 p. I–1885, EU:C:2010:125; C-288/12, hotărârea din 8 aprilie 2014, *Comisia / Ungaria*,EU:C:2014:237 precum și analiza efectuată în Daniel-Mihail Șandru, *Regimul juridic al protecţiei datelor cu caracter personal este in proces de regândire*, „Revista română de dreptul afacerilor", nr. 3/2015, p. 40–45 articol disponibil în SSRN https://ssrn.com/abstract=2884478; pentru discuția referitoare la distincția viață privată – dreptul la protecția datelor ca drept autonom reglementat în cartea Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, a se vedea, pe larg: Adriana Maria Șandru, *Privire critică asupra jurisprudenţei Curţii de Justiţie a UE referitor la interpretarea art. 8 privind protecţia datelor cu caracter personal din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (CDFUE)*, „Pandectele Române", nr. 1/2018, p. 26–33.

modificări, prin instituirea unui nou regulament[10], nou atât în forma legislativă, și nou în multe aspecte concrete de aplicare[11]. Într-un studiu dedicat reglementării anterioare regulamentului, Directiva 95/46, am analizat peste 200 de hotărâri judecătorești din România[12], așadar protecția datelor cu caracter personal nu este un subiect nou din perspectiva jurisprudenței interne. Norma juridică nu este cu totul nouă, iar exercițiul autorității naționale române este semnificativ, astfel relevat prin rapoartele anuale și hotărârile judecătorești rămase definitive în favoarea sa[13]. În al treilea rând, trebuie observate dezvoltările realizate la nivelul organizațiilor cărora regulamentul li se aplică – operatori și împuterniciți – din perspectiva desemnării DPO (responsabilului cu protecția datelor), evidențele activității de prelucrare, evaluarea impactului asupra protecției datelor precum și realizarea unor coduri de conduită.

Scopul și întrebările cercetării

Pornind de la premisa că o întrebare reprezintă o cercetare a mai multor ipoteze, suntem în situația de a formula unele întrebări privind aplicarea Regulamentului general privind protecția datelor în România. Întrebarea fundamentală, care este de altfel, un factor de stres pentru actorii implicați este chiar aceasta: cum se va aplica regulamentul în România. Nu este nici vreo metaforă, și nici o metodă nouă de a termina o cercetare înainte de a o începe. Dar pentru a putea răspunde acestei întrebări trebuie să observăm mai întâi următoarele aspecte:

– ce sunt datele cu caracter personal și care sunt situațiile în care nu se aplică GDPR;

– care este rolul principiilor protecției datelor cu caracter personal;

– cum va putea fi creată o masă critică de buni cunoscători ai domeniului, în special persoane desemnate/ numite în funcția de responsabil cu protecția datelor;

---

[10] Irina Alexe, Constantin-Mihai Banu, *De la directivă la regulament în reglementarea protecţiei datelor cu caracter personal la nivelul Uniunii Europene*, în volumul Irina Alexe, Nicolae-Dragoş Ploeşteanu, Daniel-Mihail Şandru (coordonatori), *Protecţia datelor cu caracter personal. Impactul protecţiei datelor personale asupra mediului de afaceri. Evaluări ale experienţelor româneşti şi noile provocări ale Regulamentului (UE) 2016/679*, Editura Universitară, 2017, p. 14–40.

[11] Daniel-Mihail Şandru, *La vremuri noi, principii vechi. Observaţii critice privind două expresii nou-introduse în art. 5 al Regulamentului General privind Protecţia Datelor*, RRDA, nr. 1/2018.

[12] Daniel-Mihail Şandru, Dragoş-Alin Călin, Constantin-Mihai Banu, *Aplicarea şi interpretarea Directivei 95/46 de către instanţe române. Tipologii şi consecinţe juridice* în Irina Alexe, Nicolae-Dragoş Ploeşteanu, Daniel-Mihail Şandru (editori), *Protecţia datelor cu caracter personal. Impactul protecţiei datelor personale asupra mediului de afaceri. Evaluări ale experienţelor româneşti şi noile provocări ale Regulamentului (UE) 2016/679*, Editura Universitară, 2017, p. 41–76.

[13] Pentru o comunicare recentă în acest sens, a se vedea: Hotărâri definitive de menţinere a sancţiunilor aplicate de Autoritatea de supraveghere, comunicat disponibil la adresa https://www.dataprotection.ro/?page=Hotarari_definitive_de_mentinere_a_sanctiunilor_aplicate_de_Autoritatea_de_supraveghere&lang=ro

– care sunt temele fundamentele în abordările teoretice și practice privind comportamentul actorilor esențiali implicați: autoritate, operator, persoană vizată;
– care sunt temeiurile juridice și operaționale pentru o abordare pozitivistă serioasă împotriva încălcărilor protecției datelor de „micii" operatori, în special întreprinderile mici și mijlocii;
– care sunt aspectele pe care instituțiile publice trebuie să le ia în considerare, fie proactiv, fie reactiv;
– de ce, deși activitatea autorităților de protecția datelor se aseamănă, uneori până la detaliu, cu acțiunile și activitățile autorităților de concurență, nu există aceeași modalitate de abordare a subiectelor – cel puțin în România;
– care sunt riscurile semnificative pe care operatorii trebuie să le cunoască, să le depășească ori să le diminueze în aplicarea regulamentului;
– care sunt modalitățile de a face cunoscut regulamentul în privința elementelor esențiale, nu doar a părților juridic emotive (sancțiunile mari);
– care sunt avantajele și dezavantajele protecției datelor cu caracter personal;
- analiza comparativă a deciziilor autorităților naționale de protecția datelor[14];
- analiza comparativă a hotărârilor instanțelor naționale;
- rolul și forța juridică a orientărilor și ghidurilor Comitetului european pentru protecția datelor[15].

Stadiul cercetării

Protecția datelor cu caracter personal este un domeniu activ în România de ani buni, fie în cercetarea fundamentală, fie prin acțiuni concrete ale unor instituții[16] sau organizații non-profit[17]. Rolul organizațiilor non-profit, mai ales acelora dedicate activității responsabilului cu protecția datelor vor crește. Pe lângă rolul de activism în

[14] Aceleași diferențe pe care le observam în privința implicării autorităților naționale, pot fi observate în privința publicării deciziilor acestora, decizii de punere în aplicare a actului normativ european, de sancționare a comportamentelor prin care se încalcă GDPR, unde anumite state publică deciziile: Austria (pentru o sinteză, a se vedea, Gernot Fritz, *Decisions, decisions, decisions: The Austrian Data Protection Authority maintains a good pace in interpreting the GDPR*, 13.12.2018, disponibil la adresa https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g= f2b36cd4-8ce5-4fdf-9b74-b7102f2bbb6c) sau Franța (decizii de sancționare disponibile la adresa https://www.cnil. fr/fr/tag/ sanctions și https://www.cnil.fr/fr/deliberations) iar altele nu.

[15] A se vedea, Daniel-Mihail Șandru, *Protecția datelor personale: surse legislative, jurisprudențiale și soft law*, „Pandectele române", nr. 2/2018, p. 80–90.

[16] În acest sens, se poate aminti rolul autorității naționale care an de an a organizat un eveniment dedicat protecției datelor, eveniment care a prins interes către public recent, după intrarea în vigoare a Regulamentului. De asemenea, în cadrul unor universități s-au constitut centre ce cercetare, cum ar fi Centrul pentru Protecția Datelor din cadrul Universității de Medicină, Farmacie, Științe și Tehnologie din Târgu Mureș.

[17] Avem în vedere Societatea de Științe Juridice (SSJ), prin conferințele organizate de juridice.ro, Asociația pentru Tehnologie și Internet – APTI (apti.ro) și Asociația Română de Drept și Afaceri Europene (ardae.ro).

domeniu, acestea vor avea și datoria să realizeze și studii de impact, cercetări de bază privind aplicarea Regulamentului. Am început cu acest cadru, instituțional, întrucât, indiferent cât de mari vor fi eforturile individuale, totuși, cercetările organizate sunt cheia dezvoltării domeniului. Am observat în seminariile și cursurile practice la care am participat în calitate de lector / conferențiar o falie între cunoașterea științifică provenită din cercetările fundamentale și interesul cursanților mai degrabă pentru „cum să", respectiv cum să funcționeze un mecanism, cum să arate un formular, și lipsa de interes pentru „de ce" să fie inclusă în formular solicitarea de a furniza anumite date, de exemplu[18]. Cursurile practice au proliferat în România până la limita asemănării acestora cu mai vechile cursuri pentru mediatori, cu lectori având experiențe și cunoștințe diferite. Însuși standardul ocupațional al responsabilului cu protecția datelor cuprinde elemente care ar trebui studiate cu atenție, din perspectiva finalității, de exemplu, principiul obiectivității. Conferințele, fie științifice, fie afișând un pragmatism necesar actualei dezvoltări a domeniului, sunt elemente de cercetare, însă puține din acestea s-au finalizat cu publicarea articolelor în volume[19] sau ca dosare consistente în cadrul unor reviste de specialitate[20].

Dintre materiale publicate până acum avem în vedere culegeri de legislație, instrumente fundamentale pentru cunoașterea domeniului[21]. Culegerile de jurisprudență sunt de asemenea de impact[22] și probabil se vor dezvolta pe domenii

[18] În acest sens au fost publicate lucrări utile: Nicolae-Dragoș Ploeșteanu (coord.), Laurențiu Bucur, Dumitru Cazac, Carina Patricia Csiszar, Augustin Vasile Farcaș, Darius Farcaș, Laurențiu Ricu, Cristina-Maria Sângeorzan, Hilda Monica Șumălan, Cornelia Șuș, *Ghid practic pentru conformare cu Regulamentul General privind Protecţia Datelor. Instrument de audit*, Ed. Universul Juridic, 2019.

[19] Primul volum dedicat Regulamentului general privind protecția datelor în România Irina Alexe, Nicolae-Dragoș Ploeșteanu, Daniel-Mihail Şandru (editori), *Protecţia datelor cu caracter personal. Impactul protecţiei datelor personale asupra mediului de afaceri. Evaluări ale experienţelor româneşti şi noile provocări ale Regulamentului (UE) 679/2016*, Editura Universitară, 2017, cu multe cercetări de impact și actuale și astăzi, volum publicat ca urmare a desfășurării conferinței *Conferinţa naţională Impactul protecţiei datelor personale asupra mediului de afaceri. Evaluări ale experienţelor româneşti şi noile provocări ale Regulamentului (UE) 2016/679*, organizată de Universitatea Petru-Maior, Târgu-Mureș, 17–18 martie 2017; de asemenea, Andrei Săvescu (ed.), *Regulamentul general privind protecţia datelor cu caracter personal. Comentarii şi explicaţii*, Editura Hamangiu, 2018, volum publicat ca urmare a conferinței organizate de Societatea de Științe Juridice.

[20] „Pandectele române" a publicat, în nr. 1/2018, lucrări din cadrul Conferinţei naţionale *Comunităţi virtuale în epoca Regulamentului General privind Protecţia Datelor*, organizată de Universitatea Danubius. Din 2018 s-a adăugat peisajului publicistic o revistă realizată pentru practicienii domeniului – „Revista română de protecția datelor".

[21] Irina Alexe, Daniel-Mihail Şandru (editori), *Legislaţia privind protecţia datelor în România*, Ed. Rosetti International, 2018, ISBN 978-606-8794-90-7, 216 p.; Daniel-Mihail Şandru, Irina Alexe (editori), *Legislaţia Uniunii Europene privind protecţia datelor personale*, Editura Universitară, 2018, 600 p. Cu privire la activitatea în domeniul protecției datelor a se vedea http://iaduer.ro/?p=5699 (Daniel-Mihail Şandru), http://iaduer.ro/?p=6074 (Irina Alexe), http://iaduer.ro/?p=6512 (Silviu-Dorin Schiopu), Călina Jugastru (http://iaduer.ro/?p=6979) dar și site-urile elaborate de Andrei Săvescu dataprotectionromania.ro și dataprotectionexperts.ro, respectiv juridice.ro pentru informarea permanentă.

[22] Nicolae-Dragoș Ploeșteanu, Vlad Lăcătușu, Darius Farcaș, *Protectia datelor cu caracter personal și viața privată – jurisprudența CEDO și CJUE*, Ed. Universul Juridic, 2018.

distincte ale GDPR (drepturile persoanelor vizate, sancțiuni etc). Până în prezent acestui subiect i-au fost dedicate trei teze de doctorat, două dintre ele fiind publicate, de Simona Șandru și de Gabriela Zanfir[23].

Partea a II-a. Impactul legislativ în România

Sub aspect legislativ, Regulamentul a intrat în vigoare la 25 mai 2018. În aplicarea regulamentului legile în directă legătură s-au modificat[24]:

– Legea nr. 102 din 3 mai 2005 privind înfiinţarea, organizarea şi funcţionarea Autorităţii Naţionale de Supraveghere a Prelucrării Datelor cu Caracter Personal (republicată ca urmare a adoptării Legii nr. 129/2018)[25].

– Legea nr. 190 din 18 iulie 2018 privind măsuri de punere în aplicare a Regulamentului (UE) 2016/679 al Parlamentului European şi al Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecţia persoanelor fizice în ceea ce priveşte prelucrarea datelor cu caracter personal şi privind libera circulaţie a acestor date şi de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecţia datelor)[26].

De asemenea, în completarea cadrului general de reglementare a protecției datelor, în 2018 au fost adoptate mai multe legi:

– Legea nr. 284 din 26 noiembrie 2018 privind utilizarea datelor din registrul cu numele pasagerilor din transportul aerian pentru prevenirea, depistarea, investigarea şi urmărirea penală a infracţiunilor de terorism şi a infracţiunilor grave, precum şi pentru prevenirea şi înlăturarea ameninţărilor la adresa securităţii naţionale[27].

– Legea nr. 363 din 28 decembrie 2018 privind protecţia persoanelor fizice referitor la prelucrarea datelor cu caracter personal de către autorităţile competente în scopul prevenirii, descoperirii, cercetării, urmăririi penale şi combaterii infracţiunilor sau al executării pedepselor, măsurilor educative şi de siguranţă, precum şi privind libera circulaţie a acestor date[28].

---

[23] Simona Șandru, *Protecția datelor personale și viața privată*, Ed. Hamangiu, 2016; Gabriela Zanfir, *Protecția datelor personale. Drepturile persoanei vizate*, Ed. C. H. Beck, 2015. Cu caracter general, cercetările realizate de Mihaela Vrabie (*Protecția judiciară a Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene*, Ed. Universul Juridic, 2017) și Mihaela Mazilu-Babel (*Protecția jurisdicțională a drepturilor fundamentale la nivel național*, 2015, disponibilă aici https:// www.juridice.ro/455491/text-integral-teza-de-doctorat-protectia-jurisdictionala-a-drepturilor-fundamentale-la-nivel-national.html), respectiv ale lui Dan Cimpoeru (*Dreptul internetului*, ed. a II-a, 2013, Ed. C. H. Beck). A treia teză de doctorat a fost realizată de Andra Giurgiu, *Protecția datelor cu caracter personal din perspectiva dreptului european*, susținută în 2013.

[24] Pe larg, Irina Alexe, Daniel-Mihail Șandru, Reglementări naționale ce vizează aplicarea, în România, a Regulamentului general privind protecția datelor, în Irina Alexe, Daniel-Mihail Șandru (editori), *Legislația privind protecția datelor în România*, Ed. Rosetti International, 2018, p. 7–25.

[25] „Monitorul Oficial", nr. 947/9 noiembrie 2018.

[26] „Monitorul Oficial", nr. 651/26 iulie 2018.

[27] „Monitorul Oficial", nr. 1013/29 noiembrie 2018.

[28] „Monitorul Oficial", nr. 13/7 ianuarie 2019.

– Legea nr. 362 din 28 decembrie 2018 privind asigurarea unui nivel comun ridicat de securitate a reţelelor şi sistemelor informatice[29].

Partea a III-a. Practici administrative

În primul rând avem în vedere practica autorității naționale, Autoritatea Națională de Supraveghere a Prelucrării Datelor cu Caracter Personal (ANSPDCP). În primul rând, așa cum am arătat, autoritatea publică doar deciziile cu caracter normativ, iar nu și deciziile individuale (de sancționare sau mai bine spus de aplicare a Regulamentului). Publicarea acestora din urmă ar putea fi un indicator de realizare a obligațiilor prevăzute în Regulament pentru ceilalți operatori. Până în acest moment cele mai importante sunt decizii ale autorității.

Din comunicările[30] autorității putem extrage unele direcții de acțiune ale acesteia:

– comunicări referitoare la intrarea în vigoare, respectiv aplicarea unor sancțiuni;[31]

– informări privind activitatea în cadrul Comitetului European pentru Protectia Datelor;

– comunicate care au surprins activitatea autorității privind una dintre sesizări (în cauza Rise Project) care a ajuns de notoritate europeană, fiind discutată și în cadrul conferințelor internaționale din străinătate[32];

Statisticile ne arată că drepturile personelor vizate nu sunt încă utilizate la adevăartul potențial. Astfel, anul 2018 au fost efectuate 725 de investigații, iar cuantumul total al sancțiunilor contravenționale cu amenda aplicate a fost de 631 500 lei. S-au primit 5 020 de plângeri și sesizări dintre care 3 064 după data aplicării GDPR

[29] „Monitorul Oficial”, nr. 21/9 ianuarie 2019.

[30] https://www.dataprotection.ro/?page=allnews

[31] Eliminarea obligaţiei operatorilor de a notifica prelucrările de date efectuate, 17.05.2019 (https://www.dataprotection.ro/?page=Eliminarea_obigatiei_operatorilor_de_a_notifica_prelucrarile_de_date&lang=ro); Actualizare pagină Intrebări Frecvente, 02.10.2018 (https://www.dataprotection.ro/?page=Comunicat_modificare_pagina_Intrebari_si_raspunsuri&lang=ro); Hotărâri definitive de menţinere a sancţiunilor aplicate de Autoritatea de supraveghere, 10.12.2018 (https://www.dataprotection.ro/?page=Hotarari_definitive_de_mentinere_a_sanctiunilor_aplicate_de_Autoritatea_de_supraveghere&lang=ro); Obiectivele Regulamentului General privind Protecţia Datelor, 09.02.2018 (https://www.dataprotection.ro/?page=Obiective_RGPD&lang=ro), în care s-a subliniat că ”Autoritatea de Supraveghere se delimitează și respinge publicitatea agresivă a unor terțe părți în încercarea de monetizare a prevederilor Regulamentului General privind Protecția Datelor, prin mediatizarea „perspectivei de a se aplica amenda maximă de 4% din cifra de afaceri” și acreditarea ideii false că aplicarea amenzii maxime ar fi principalul obiectiv al Regulamentului”.

[32] Precizări suplimentare privind cazul Rise Project, 13.11.2018, (https://www.dataprotection.ro/?page=Precizari_ suplimentare_privind_cazul_Rise_Project&lang=ro); Clarificări referitoare la sesizarea primită de ANSPDCP în cazul Rise Project, 09.11.2018 ()

(25 mai 2018)[33]. Dupa 25 mai 2018, operatorii au notificat ANSPDCP în 309 situații încălcarea securității datelor[34]. Spre deosebire de aceste date, la nivel european infograficul arată o creștere exponențială[35]: 95 180 plângeri și sesizări; 41 502 notificări ale încălcărilor; 255 investigații cu caracter transnațional. Dintre sancțiunile aplicate de către autoritățile naționale, amenda de 50 de milioane de euro care sancționează comportamentul *Google* de către CNIL este cea mai importantă[36].

Cele mai importante decizii ale autorității române sunt:

– Decizia nr. 128 din 22 iunie 2018 privind aprobarea formularului tipizat al notificării de încălcare a securităţii datelor cu caracter personal în conformitate cu Regulamentul (UE) 2016/679 privind protecţia persoanelor fizice în ceea ce priveşte prelucrarea datelor cu caracter personal şi privind libera circulaţie a acestor date şi de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecţia datelor)[37] ;

– Decizia nr. 133 din 3 iulie 2018 privind aprobarea Procedurii de primire şi soluţionare a plângerilor[38];

– Decizia nr. 161 din 9 octombrie 2018 privind aprobarea Procedurii de efectuare a investigaţiilor[39];

– Decizia nr. 174 din 18 octombrie 2018 privind lista operaţiunilor pentru care este obligatorie realizarea evaluării impactului asupra protecţiei datelor cu caracter personal[40];

– Decizia nr. 99/2018 privind încetarea aplicabilității unor acte normative cu caracter administrativ emise în aplicarea Legii nr. 677/2001 pentru protecția

[33] Numărul de plângeri din ultimii ani: 2017: 3543 plângeri; 2016: 2202 plângeri; 2015: 1249 plângeri.

[34] Nu sunt disponibile decizii referitoare la soluționarea acestor notificări. Sunt disponibile pe unele site-uri ale operatorilor informări privind încăcarea securității datelor. A se vedea: *Comunicat – incident de securitate vizand prelucrarea datelor cu caracter personal*, disponibil la http://www.piraeusbank.ro/Noutati/433/Comunicat_%E2%80%93_incident_de_securitate_vizand_prelucrarea_datelor_cu_caracter_personal.html; sau Comunicat privind un incident de securitate a protecției datelor cu caracter personal, 15.01.2019 disponibil la adresahttps://www.rompetrol.ro/companie/presa/articol/comunicat-privind-un-incident-de-securitate-a-protectiei-datelor-cu-caracter-personal-id-267-cmsid-108 A se vedea, de asemenea, Adrian Vasilache, *Aplicarea Regulamentului UE privind protecția datelor: BCR, ING și Alpha Bank sunt primele bănci care au notificat incidente de încălcare a securității datelor cu caracter personal*, HotNews.ro, 5 iulie 2018.

[35] https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/190125_gdpr_infographics_v4.pdf

[36] Textul deciziei de sancționare este disponibil la adresa *La formation restreinte de la CNIL prononce une sanction de 50 millions d'euros à l'encontre de la société GOOGLE LLC*, 21.01.2019, https://www.cnil.fr/fr/la-formation-restreinte-de-la-cnil-prononce-une-sanction-de-50-millions-deuros-lencontre-de-la

[37] „Monitorul Oficial", nr. 557/3 iulie 2018.

[38] „Monitorul Oficial", nr. 600/13 iulie 2018.

[39] „Monitorul Oficial", nr. 892/23 octombrie 2018.

[40] „Monitorul Oficial", nr. 919/31 octombrie 2018.

persoanelor cu privire la prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date[41].

Partea a IV-a. Jurisprudență relevantă

I. Interpretarea și aplicarea GDPR de instanțele române

I.1. Aplicarea legii în timp

Cu privire la aplicarea noii reglementări, desigur nu sunt îndoieli că aceasta se aplică din 25 mai 2019. Cu toate acestea putem întâlni următoarele tipologii, pe care le-am analizat în detaliu în două articole publicate:

1. GDPR este invocat pentru autoritate sau comparație, dar a fost invocat și aplicat; în cauza „RL", privind dreptul la ștergere, GDPR a produs efecte juridice[42], respectiv a fost aplicat anterior datei de 25 mai 2018 (aplicarea jurisprudenței Curții de Justiție ar fi dus la același rezultat pe fond[43]).

Cu privire la aplicarea pentru încălcări care au avut loc în ambele regimuri juridice, s-a arătat „cu titlu prealabil, având în vedere prevederile art. 6 alin. (1), (2) și (5) C.civ. și având în vedere că prelucrarea datelor cu caracter personal a avut loc atât înainte cât și după data de 25.05.2018, data intrării în vigoare a Regulamentului (UE) 2016/679, pentru perioada anterioară datei de 25.05.2018 este aplicabilă Legea nr. 677/2001 pentru protecția persoanelor cu privire la prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date, iar pentru perioada ulterioară acestei date este aplicabil Regulamentul nr. 679/2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date (Regulamentul general privind protecția datelor)[44]." Trebuie subliniat că

[41] „Monitorul Oficial", nr. 432/22 mai 2018.

[42] „Punând în balanță dreptul la viața privată și la protecția datelor reclamantului și dreptul la libertatea de exprimare, în speță, libertatea presei, instanța consideră că primează primul drept la care s-a făcut referire. Astfel, având în vedere că articolul publicat la data de 27.09.2006, în care se face referire la numele reclamantului, nu mai este de actualitate și nici nu prezintă informații care să fi fost de interes național și care să fi prezentat o problemă îndelung mediatizată la acea dată, instanța consideră că nu se mai impune menținerea acestuia pe pagina de internet a publicației «România Liberă». Menținerea în continuare a articolului în spațiul on-line ar reprezenta o ingerință în dreptul reclamantului la protecția datelor ce nu mai este proporțională cu scopul urmărit. Mai mult, instanța va avea în vedere și faptul că pârâta a achiesat pretențiilor reclamantului, recunoscând că respectivul articol prezintă informații care, cu trecerea timpului (peste 10 ani) au dobândit caracter nesemnificativ. Pentru toate aceste considerente, instanța urmează să admită cererea de chemare în judecată formulată de reclamant […] în contradictoriu cu pârâta și va obliga pârâta […] să șteargă datele cu caracter personal care îl privesc pe reclamant și care au fost prelucrate de aceasta prin intermediul paginii de internet a publicației «România Liberă», în cadrul articolului publicat la data de 27.09.2006". Jud. Sect. 3 București, sentința civilă nr. 3731/2017, nepublicată, disponibilă în *rolii.ro*. Cu detalii:Daniel-Mihail Şandru, *Principiile protecției datelor – de la teorie la practică*, „Curierul judiciar", nr. 6/2018, p. 364–365.

[43] Doar că soluția pe fond nu este corectă, întrucât dreptul la ștergere nu înseamnă ștergerea unui articol dintr-un ziar, ci dezindexarea din motoarele de căutare.

[44] Judecătoria Sectorului 3 București, Sentința civilă nr. 14916/ 20.12.2018, disponibilă în http://rolii.ro/hotarari/5c5a4c09e490090c21000036; de asemenea, Judecătoria Sectorului 3 București, Sentința civilă nr. 306/2019 disponibilă la adresa http://rolii.ro/hotarari/5c5e3f42e49009381700003d

este puțin probabil ca ambele reglementări, respectiv Regulamentul 2016/679 și Legea nr. 677/2001 să fie în același timp în vigoare. Puțin probabil pe care l-am invocat se referă la perioada 25 mai 2018 – 24 iunie 2018, data de la care Legea nr. 677/2001 a fost abrogată[45]. În același timp, dar cu prioritate, așa cum se numește și principiul aplicabil, se pune problema aplicării art. 288 TFUE care consacră efectul obligatoriu al regulamentului, așadar reglementarea românească ar trebui înlăturată de la aplicare în măsura în care ar contraveni dispozițiilor regulamentului.

I.2. Principiile GDPR

Legalitatea prelucrării datelor este unul dintre principiile cele mai invocate de peneți, mai ales în raport de aplicarea dispozițiilor privind consimțământul. Din analiza jurisprudenței reiese că instanțele încă nu aprofundează temeiul prelucrării și mai ales dispozițiile art. 7 din Regulamentul general privind protecția datelor și nici considerentul 4 din GDPR[46].

Într-o cauză, instanța națională analizează în detaliu viciile de consimțământ din perspectiva dreptului civil, făcând trimitere și la clauzele abuzive, însă doar pentru a delimita obiectul contractului ceea ce este insuficient pentru analiza consimțământului în temeiul GDPR[47]. „Instanța reține că nu sunt îndeplinite condițiile prevăzute de lege [pentru invocarea erorii ca viciu de consimțămât], întrucât acordul reclamantului cu privire la transmiterea, prelucrarea și consultarea informațiilor la Biroul de Credit nu constituie obiectul principal al contractului, acesta reprezentându-l suma de bani împrumutată, clauz a în discuție având un caracter accesoriu în raport cu cele care definesc esența însăși a raportului contractual și nu poate fi circumscris ă noțiunii „obiectul principal al contractului". În acest sens s-a pronunțat și CJUE". În ceea ce privește categoria clauzelor contractuale care se circumscriu noțiunii „obiectul principal al contractului", în sensul articolului 4 alineatul (2) din Directiva 93/13, Curtea a considerat că aceste clauze trebuie înțelese ca fiind cele care stabilesc prestațiile esențiale ale acestui contract și care, ca atare, îl caracterizează. În schimb, clauzele care au un caracter

[45] Legea nr.128/2018, care a intrat în vigoare la 24 iunie 2018, fiind publicată în M. Of. nr. 503 din 19 iunie 2018 dispune în art. V că „La data de 25 mai 2018 se abrogă Legea nr. 677/2001 pentru protecția persoanelor cu privire la prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date, publicată în „Monitorul Oficial" al României, Partea I, nr. 790 din 12 decembrie 2001, cu modificările și completările ulterioare." A se vedea: Irina Alexe, *25 mai 2018: data de la care trebuie aplicat Regulamentul general privind protecția datelor. România este pregătită?*, Juridice.ro, 25 mai 2018, https://www.juridice.ro/583049/25-mai-2018-data-de-la-care-trebuie-aplicatregulamentul-general-privind-protectia-datelor-romania-este-pregatita.html

[46] "În conformitate cu Directiva 93/13/CEE a Consiliului, ar trebui furnizată o declarație de consimțământ formulată în prealabil de către operator, într-o formă inteligibilă și ușor accesibilă, utilizând un limbaj clar și simplu, iar această declarație nu ar trebui să conțină clauze abuzive." (consid. 42)

[47] Judecătoria Arad, Sentința Civilă nr. 4841/2018, disponibilă la adresa http://rolii.ro/hotarari/5c0c8282e49009ac0d00005b

accesoriu în raport cu cele care definesc esența însăși a raportului contractual nu pot fi circumscrise noțiunii „obiectul principal al contractului", în sensul acestei dispoziții (Hotărârea din 20 septembrie 2017, *Andriciuc și alții, C-186/16*, punctul 35, punctul 36)[48]." După ce citează art. 6 GDPR, instanța conchide: „or, în cauză, reclamantul și-a dat consimțământul, iar prelucrarea a fost necesară pentru executarea unui contract în care acesta a fost parte." Dacă nu și-ar fi dat consimțământul, s-ar mai fi încheiat contractul (alin. 4 privind condiționarea)? Persoana vizată poate să-și retragă în orice moment consimțământul (alin. 3 privind retragerea consimțământului)? Consimțământul în această ipostază este o pistă falsă în analiză întrucât consimțământul este pentru contract iar persoana vizată este informată de transferul datelor.

I.3. Obligația de informare în cazul datelor negative transmise Biroului de Credite.

Foarte multe litigii se referă la datele negative transmise Biroului de Credite[49] fie litigii privind diferite drepturi pe care le invocă petenții (dreptul la opoziție, dreptul de acces, dreptul la ștergere) fie în legătură cu dreptul de informare, litigii care se poată în majoritatea situațiilor cu autoritatea de protecția datelor. Într-o soluție a Tribunalului București, într-un litigiu care opunea operatorul (banca) autorității de protecția datelor s-a arătat că banca și-a îndeplinit obligația de informare[50]. Într-un alt litigiu, instanța de fond a respins cererea întrucât nu au fost introduse în cauză băncile participante. Instanța a apreciat asupra necesității introducerii în cauză a terțului [a băncii], având în vedere că motivele de fapt invocate de reclamantă în cuprinsul cererii de chemare în judecată privesc și perioada anterioară intrării în vigoare a GDPR, când intervențiile asupra datelor primite de la participanți se puteau realiza exclusiv în condițiile art. 4 din Decizia 105/2007, adică la cererea participantului, cu acordul participantului sau la cererea ANSPDCP"[51]. Într-o altă cauză s-a solicitat aplicarea art. 17 GDPR, respetiv a dreptului la ștergere, a datelor cu caracter personal furnizate într-un contract de împrumut, date care au fost transmise Biroului de Credite. Instanța a respins

[48] Pe larg, despre impactul protecției datelor în protecția datelor, Daniel-Mihail Şandru, *Elemente privind reglementarea consimțământului în prelucrarea datelor cu caracter personal, potrivit art. 6 din Regulamentul 2016/679*, „Revista română de dreptul afacerilor", nr. 5/2017, p. 133.

[49] Silviu-Dorin Şchiopu, *Obligația de informare în cazul datelor negative transmise Biroului de credit*, „Universul Juridic", nr. 2/2018, p. 61–71, disponibil la adresa http://revista.universuljuridic.ro/obligatia-de-informare-cazul-datelor-negative-transmise-biroului-de-credit/

[50] Tribunalul București, Secția a II-a Contencios Administrativ și Fiscal, Sentința nr. 1100/2018, disponibilă la adresa http://rolii.ro/hotarari/5abafc4be490095c0e00013d Pe larg, cu privire la modalitatea de citare din această hotărâre și utilizarea raționamentelor, a se vedea: Daniel-Mihail Şandru, Principiile protecției datelor – de la teorie la practică, „Curierul Judiciar", nr. 6/2018, p. 364–366.

[51] Judecătoria Sectorului 3 București, Sentința civilă nr. 12794/ 22.11.2018 disponibilă la adresa http://rolii.ro/hotarari/5c3e9be0e49009301b00005a

cererea în principal pentru că momentul încheierii contractului a fost anterior intrării în vigoare a GDPR, fiind considerat ”neaplicabil în cauză”[52]. Ne mai reține atenția în această hotărâre analiza viciilor de consimțământ prin raportare la obligația de informare dar mai ales profilarea realizată printr-un program „FICO Score” despre care instanța precizează că „Acest scor este de natură a oferi o imagine reală asupra bonității persoanei care solicită acordarea unui credit, având în vedere că, la calcularea sa, se ține seamă de următoarele elemente: istoricul de plată, datoria curentă, durata contului/conturilor de credit (numărul mediu de luni de la acordarea creditelor), cererea de noi credite (numărul de interogări și creditele acordate în ultimele 6 luni), mixul de credit (tipuri de credite acordate).” Instanța consideră că profilarea este unul și același lucru cu infromațiile despre client introduse în acest program întrucât „în sine, Scorul FICO nu este altceva decât o cifră, singurele informații care pot fi calificate ca fiind date cu caracter personal fiind doar cele care au stat la baza obținerii lui”. Mai mult se consideră, că Scorul FICO nu este o dată cu caracter personal: „Instanța reține că cifra care reprezintă Scorul FICO nu este aptă a conduce la identificarea unei anumite persoane, ci, trebuie întotdeauna corelată cu alte informații legate de persoana în cauză.” Problematica profilării ar fi trebuit analizată cu atenție în ceea ce privește scopul prelucrării, care ar putea fi altul decât acela al furnizării informațiilor pentru încheierea unui contract de credit[53].

Într-un alt dosar, a cărui hătârâre a rămas definitivă autoritatea de protecția datelor a avut câștig de cauză, fiind respinsă acțiunea de anulare a procesului verbal de sancționare a unei bănci, într-o acțiune ce privea lipsa de informare a persoanei vizate în privința transmiterii datelor acesteia către Biroul de Credit[54]. Instanța a subliniat exact această diferență – informație – profilare, aplicând de altfel Regulamentul pentru fapte anterioare intrării acestuia în vigoare:

„În acest sens au fost respectate și dispozițiile art. 39 al Regulamentului general privind protecția datelor [13] care prevede că orice prelucrare de date cu caracter personal ar trebui să fie legală și echitabilă. Astfel, ar trebui să fie transparent pentru debitorii persoane fizice în ce măsură datele cu caracter personal sunt sau vor fi prelucrate. Principiul transparenței se referă în special la informarea persoanelor vizate privind identitatea operatorului și scopurile prelucrării, precum și la oferirea de

[52] Judecătoria Timișoara, Secția I Civilă, Sentința civilă nr. 1341/2019, disponibilă la adresa http://rolii.ro/hotarari/5c5b9e64e49009d41e000029

[53] A se vedea de exemplu, Raiha Buchanan, *Ultimate Guide: GDPR Impacts on Credit Ratings*, 5/11/18 disponibil la adresa https://blog.instantor.com/ultimate-guide-gdpr-impacts-on-credit-ratings; cu privire la impactul dreptului la ștergere în domeniul bancar, a se vedea Daniel Crow, Georg Kneupner, Lukas Marksteiner, *GDPR deep dive—how to implement the ‘right to be forgotten’. A brief outline of implementation aspects*, 15 November 2017, disponibil la adresa https://www.bankinghub.eu/banking/finance-risk/gdpr-deep-dive-implement-right-forgotten

[54] Tribunalul București, Secția a II-a Contencios Administrativ și Fiscal, Sentința nr. 1100/2018, disponibilă la adresa http://rolii.ro/hotarari/5abafc4be490095c0e00013d

informații suplimentare, pentru a asigura o prelucrare echitabilă și transparentă în ceea ce privește persoanele fizice vizate și dreptul acestora de a li se confirma și comunica datele cu caracter personal care le privesc și care sunt prelucrate. Regulamentul (UE) 2016/679 precizează că luarea de decizii pe baza unei astfel de prelucrări, inclusiv crearea de profiluri a debitorilor persoane fizice, ar trebui permisă în cazul în care este autorizată în mod expres în dreptul Uniunii sau în dreptul intern care se aplică operatorului, inclusiv în scopul monitorizării și prevenirii fraudei și a evaziunii fiscale, desfășurate în conformitate cu reglementările, standardele și recomandările instituțiilor Uniunii sau ale organismelor naționale de supraveghere, și în scopul asigurării securității și fiabilității unui serviciu oferit de operator sau în cazul în care este necesară pentru încheierea sau executarea unui contract între persoana vizată și un operator sau în cazul în care persoana vizată și-a dat în mod explicit consimțământul [14]. În orice caz, o astfel de prelucrare ar trebui să facă obiectul unor garanții corespunzătoare, care ar trebui să includă o informare specifică a persoanei vizate”[55].

În fine, într-o altă hotărâre se reține neaplicarea regulamentului, ceea ce este corect, însă dreptul de informare exista. Și persistă și problematica profilării[56]. Despre acesta o instanță consideră că informarea persoanelor vizate a fost suficientă și că până la 25 mai 2018 nu era necesar acest lucru[57]. O altă isntanță oferă o altă soluție, de altfel rezonabilă, însă trebuie analizat în ce limite: „cererea de credit trebuie să aibă la bază un acord de transmitere/prelucrare/colectare date

[55] Am comentat această hotârâre în articolul: Daniel-Mihail Şandru, *Principiile protecţiei datelor – de la teorie la practică*, „Curierul judiciar”, nr. 6/2018, p. 365–-366.

[56] „În ceea ce privește încălcarea de către pârâtă a dispozițiilor normative în materie de protecție a datelor cu caracter personal - Decizia ANSPDCP nr. 105/2007, Legea nr. 677/2001 și Regulamentul nr. 679/27.04.2016 GDPR, instanța reține cu titlu preliminar, raportat la data semnării ceor două contracte de credit că Regulamentul nr. 679/27.04.2016 GDPR nu este incident cu privire la informarea prealabilă, acest act fiind aplicabil de la data de 25 mai 2018, deci cu mult înainte de încheierea celor două contracte de credit, astfel că obligația de informare prealabilă nu poate fi analizată decât prin prisma dispozițiilor legale în vigoare la data semnării acordului de prelucrare a datelor cu caracter personal, respectiv Decizia ANSPDCP nr. 105/2007 și Legea nr. 677/2001.” Judecătoria Timișoara, Sentința civlilă nr. 542/2019, disponibilă la adresa http://rolii.ro/hotarari/5c5504f8e49009 b00900003a; în privința cererii privind ștergerea datelor, instanța reține că a existat un consimțământ, ceea ce este paradoxal, întrucât dacă ar fi fost un consimțământ acesta ar fi putut fi retras. În realitate, transferul datelor s-a realizat în temeiul contractului și a, subsidiar, al legii. „Reclamantul nu a făcut dovada incidenței niciunei ipoteze enumerate de art. 17 alin. (1) din Regulament, prevalându -se în cuprinsul cererii de chemare în judecată de prelucrarea ilegală a datelor cu caracter personal, or, așa cum s-a reținut, pârâta nu a încălcat legea atunci când a făcut raportările la Biroul de Credit, transmiterea informațiilor fiind efectuată în baza unui consimțământ valabil al reclamantului.”

[57] „De altfel, până în data de 25.05.2018 nicio bancă nu avea obligația informării clienților cu privire la FICO Score. Începând cu această dată, informațiile cu privire la FICO Score au fost introduse în art. 5 din Nota de informare privind prelucrarea datelor cu caracter personal in contextul furnizării serviciilor bancare aferente produselor de credit.” (Judecătoria Sector 1, Sentința Civilă nr. 8203/2018, disponibilă la adresa http://rolii.ro/hotarari/5c56564ce490092c22000046), de altfel o decizie cu caracter repetitiv.

cu caracter personal (din moment ce chiar datele furnizate în cererea de credit sunt supuse prelucrării), iar nu acordul trebuie să fie precedat de o cerere de credit”[58].

I. 4. Dreptul la ștergerea datelor

În afara cauzei privind eliminarea unui articol din versiunea on-line a unui ziar, discutabilă, atât în privința cererei dar mai ales a soluției sunt identificate multe alte solicitări privind aplicarea 17 GDPR. Majoritatea cauzelor privind Biroul de Credite se referă și la acest aspect, dar sunt și situații particulare care pot ridica întrebări.

Astfel, într-o cerere care viza ștergerea datelor unui justițiabil de pe portalul instanțelor de judecată, soluționat favorabil, rămâne întrebarea dacă această procedură este anonimizare sau pseudonimizare. Consecințe răspunsului sunt în practică întrucât este imposibil de anonimizat atât timp cât dosarul rămâne cu toate datele personale ale justițiabilului. În cauza amintită, s-a renunțat la judecată[59], însă pe acest teritoriu nu trebuie admisă cererea de anonimizare (poate doar de pseudonimizare), ci doar de ștergere a datelor din sistemul public informatic, ceea ce este o limită a cererii, dar este soluția rezonabilă.

O situație în care instanțele analizează aplicarea dispozițiilor privind protecția datelor, pe cale de excepție o reprezintă Legea nr. 544/2001 privind liberul acces la informațiile de interes public în care instanțele trebuie să analizeze proporționalitatea dreptului la informare și, poate al dreptului la exprimare, în contrast cu drepturile persoanelor vizate.

II. Nu se aplică sau se interpretează GDPR, dar hotărârile judecătorești implică domeniul protecției datelor.

II.1. Modificarea clauzelor contractuale privind implementarea GDPR. Solicitare de ordonanță prețedințială privind implementarea GDPR

Solicitarea de ordonanță prețedințială privind oferirea unor soluții de implentarea GDPR într-un contract de furnizare de servicii. Instanța a constatat că niciuna din condițiile impuse de art. 997 Cod de proc. civ. nu sunt îndeplinite. Instanța nu a analizat ce presupune în concret securizarea istoricului comenzilor din aplicația „Taxi România” și „*implementarea standardului GDPR privind datele personale*”[60]. Desigur, trecând peste un mic pleonasm între „GDPR și privind datele personale”, se poate pune problema dacă contracte încheiate anterior intrării

[58] Judecătoria Sectorului 1 București.

[59] Tribunalul Suceava, Secția de Contencios Administrativ și Fiscal, Sentința 1084/2018 disponibilă la adresa http://rolii.ro/hotarari/5bef815ee490091823000035.

[60] Judecătoria Pitești, Sentința civilă nr. 5804/2018, disponibilă în http://rolii.ro/hotarari/5bafa00ee49009541d00002b.

în vigoare sau, mai precis a punerii în aplicare a regulamentului, ar trebui modificate prin includerea obligațiilor referitoare la protecția datelor, obligații care sunt nu doar pasive (de păstrarea a confidențialității) ci și active, de exemplu, de elaborare a unor (noi) proceduri, a unor module într-un program informatic și care să se înscrie fie în clauzele generale ale contractului, fie să devină clauze noi, incluse printr-un act adițional. Această din urmă perspectivă, a încheierii unui act adițional cu drepturi și obligații precis determinate, trebuie să fie, depinzând totuși de context, soluția cea mai frecventă și cea rezonabilă.

O altă cerere privind aplicarea procedurii ordonanței prețedințiale a fost respinsă într-o cerere care viza aplicarea articolului 18 – restricționarea prelucrării, însă cererea a fost respinsă fără a intra în fond întrucât nu erau îndeplinite condițiile minime de procedură[61].

II.2. Litigii de dreptul muncii cu privire la desemnarea (forțată) a unui responsabil cu protecția datelor

Într-o cauză referitoare la desemnarea (forțată) a unui responsabil cu protecția datelor[62] instanța nu a validat argumentele invocate de operator prin care acesta tindea să acrediteze legalitatea măsurii prevalându-se de dispozițiile Regulamentului nr. 679/2016, ci, sprijindu-se de dispozițiile din Codul muncii a anulat decizia de desemnare a unui angajat pe funcția de responsabil cu protecția datelor, fără acordul salariatului.

II.3. Ștergerea unui articol defăimător

Solicitarea de ștergere a unui articol dintr-un ziar (exlusiv) on-line, deși are în vedere și drepturi protejate de GDPR, nu este, în situația în care articolul este defăimător, o problemă de protecția datelor[63]. În cauză s-a admis cererea de ștergere

---

[61] Judecătoria Timișoara, Secția I Civilă, Sentința civilă nr. 14262/2018 disponibilă la adresa http://rolii.ro/hotarari/5c15bdb8e49009ec03000064.

[62] Tribunalul București, Secția a VIII-a Conflicte de muncă și asigurări sociale, Sentința Civilă nr. 7415/2018, disponibilă la adresa http://rolii.ro/hotarari/5bcdb83ce49009081b000083: ”Potrivit art. 17 al. 5 din Codul muncii, orice modificare a unuia dintre elementele prevăzute la art. 17 al. 3 din Codul muncii (printre care și fișa postului, cu specificarea atribuțiilor postului) în timpul executării contractului individual de muncă impune încheierea unui act adițional la contract, anterior producerii modificării, cu excepția situațiilor în care o asemenea modificare este prevăzută în mod expres de lege sau în contractul colectiv de muncă aplicabil. În speță, nu ne regăsim în această din urmă ipoteză deoarece modificarea raporturilor de muncă nu a intervenit sub imperiul apariției unor dispoziții legale care să prevadă că un salariat având funcția de expert este desemnat persoană responsabilă cu protecția datelor cu caracter personal, ci doar posibilitatea pentru angajator de a numi responsabil cu protecția datelor a unui membru al personalului operatorului. Câtă vreme au fost stabilite raporturi de muncă, pârâtul ar fi trebuit, anterior emiterii deciziei contestate, să solicite, conform art. 41 din Codul muncii, și acordul reclamantului cu privire la modificarea contractului individual de muncă, întrucât felul muncii constituie un element esențial al contractului de muncă.”

[63] Tribunalul Argeș, Secția civilă, Decizia nr. 1908/2016 disponibilă la adresa http://rolii.ro/hotarari/5886d273e490 09e83e0048c8

și daune morale, avându/se în vedere și limitele libertății de exprimare, prin analiza atentă a art. 10 din Convenția europeană a drepturilor omului.

II.4. Aplicareauneor sancțiuni pentru proprietarul unui autoturism de către poliția locală privind refuzul de a comunica numele persoanei căreia i-l închiriase.

De asemenea, protecția datelor este importantă însă nu reprezintă temeiul soluționării unor cereri, instanța a aplicat RIL-ul Înaltei Curți[64] care a reţinut că legiuitorul nu a stabilit, în mod expres, în competența poliției locale atribuția de a solicita proprietarului sau deținătorului mandatat al unui vehicul comunicarea identității persoanei căreia i-a încredințat vehiculul pentru a fi condus pe drumurile publice, și nici de a aplica sancțiunile contravenționale prevăzute de lege, în cazul necomunicării relațiilor solicitate[65]. În cauză, se pune mai întâi problema competenței, care a fost soluționată cu precădere, dincolo de protecția datelor.

II.5 Alte situații în care sunt implicate date cu caracter personal sunt: consimțământul (medical) informat, mesaje injurioase/defăimătoare în spațiul public virtual (Facebook)[66], publicarea unei fotografii pe o rețea socială pentru publicitatea unei mărci fără acordul persoanei[67].

Concluzii

Din punct de vedere legislativ, România a realizat punerea în aplicare a Regulamentului și a transpus directivele referitoare la protecția datelor în materie penală cât și a protecția datelor pasagerilor. Deciziile autorității au urmărit ca să fie pus în aplicare prin norme de acest ordin detalii privind investigațiile, încălcările de securitate, sesizările și plângerile sau lista operaţiunilor pentru care este obligatorie realizarea evaluării impactului asupra protecţiei datelor cu caracter personal.

Din jurisprudența analizată se poate concluziona că instanțele aplică reglementările pertiente privind protecția datelor; de altfel, pentru acestea nu este un domeniu nou, și sub imperiu legislației anterioare au existat litigii. În prezentul

[64] Decizia nr. 11 din 19 iunie 2017, referitoare la interpretarea şi aplicarea dispoziţiilor art. 39, art. 102 alin. (1) pct. 14 şi art. 105 pct. 10 din Ordonanţa de urgenţă a Guvernului nr. 195/2002 privind circulaţia pe drumurile publice, republicată, cu modificările şi completările ulterioare, prin raportare la dispoziţiile art. 7 lit. h) din Legea poliţiei locale nr. 155/2010, republicată, cu modificările şi completările ulterioare pronunţată de Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie, pentru soluţionarea unui recurs în interesul legii şi publicată în „Monitorul Oficial" nr. 750 din 19 septembrie 2017.

[65] Tribunalul Cluj, Secția Mixtă de Contencios Administrativ și Fiscal, de Conflicte de Muncă și Asigurări Sociale, Decizia civiă nr. 1764/2018, nepublicată.

[66] Judecătoria Timișoara, Sentințacivilă nr. 12486/2018, disponibilă la adresa http://rolii.ro/hotarari/5bf8bc29e490097c1d000040

[67] Tribunalul București, Secția a III-a Civilă, Sentința civilă nr. 313/2018, disponibilă la adresa http://rolii.ro/hotarari/5b00db0de49009001b000043

material am analizat în jur de 50 de sentințe ale instanțelor judecătorești din cele aproape 300 identificate în care au fost invocate și aplicate dispoziții ale Regulamentului general privind protecția datelor.

Cercetarea domeniului protecției datelor cu caracter personal se va ghida după principiile cercetării fundamentale având în vedere elementele concrete din România, abordarea autorităților și instituțiilor publice, în special a acelora cu rol semnificativ în aplicarea regulamentului dar și aplicarea Regulamentului de către instanțele judecătorești, din România și Europa (Curtea de Justiție a Uniunii Europene și Curtea Europeană a Drepturilor Omului). iaduer.ro va fi extins pentru a dezvolta cunoașterea în domeniul protecției datelor cu caracter personal prin publicarea de materiale elaborate dar și de documente.

ROMANITATE – MODERNITATE – ROMÂNITATE
Mircea Duţu, *Ştiinţa dreptului şi cultura juridică în România,* **EAR, Bucureşti, 2018, 469 p.**

„Tradiţia nu se mulţumeşte să fie o culegere de răspunsuri la întrebări, pe care viaţa nu le mai pune. Fiinţa ei adevărată o găsim în orientările permanente care hotărăsc demersurile minţii unui popor, predilecţiunile sale morale": aceste cuvinte ale lui Mihail Eliescu din cele „Câteva cuvinte despre proiectul codului civil" publicate în volumul din 1936 consacrat primului deceniu de activitate al Consiliului Legislativ şi reamintite de Traian Ionaşcu şi Yolanda Eminescu ca expresie a convingerii marelui jurist român că „respectul tradiţiei este una din marile porunci ale dreptului"[1] ar putea sta cu atât mai mult drept *motto* al sintezei profesorului Mircea Duţu consacrate (istoriei) ştiinţei dreptului şi a culturii juridice din România, cu cât multe dintre direcţiile urmărite în voluminoasa lucrare se regăsesc atât poziţionarea autorului faţă de procesul care a condus la adoptarea Noului cod civil român[2], cât şi în demersul reluării şi continuării lucrării din 1979 a lui Traian Ionaşcu consacrate locului pe care îl ocupă „ştiinţele juridice" în istoria ştiinţelor din România[3]. „Prezentarea trecutului şi sublinierea prezentului juridic obligă şi la scrutarea viitorului, care nu poate fi altul decât cel al continuării tradiţiilor şi îmbogăţirii lor", iar aceste tradiţii sunt la rândul lor înţelese ca fiind „pecetea romanităţii ancestrale şi a neolatinităţii asumate acum peste 150 de ani" (p. XIV). Deja în acest punct, profesorul Mircea Duţu îşi revelează intenţia continuării liniei deschise în perioada interbelică prin studiile lui Andrei Rădulescu[4], fapt evidenţiat în introducerea lucrării (p. 1–13) prin încadrarea *romanităţii* considerate ca trăsătură specifică esenţială a vechiului drept românesc şi a *(neo)latinităţii* dreptului român rezultată în urma receptării masive a dreptului francez. În concepţia profesorului Duţu, „problema fundamentală pe care Andrei Rădulescu o ridica juriştilor români ai timpului său era cea a modernizării dreptului

[1] T. Ionaşcu / Y. Eminescu, *Mihail Eliescu. Personalitatea şi opera*, SCJ 3 / 1977, 281–288 (286).
[2] M. Duţu, *Noul Cod civil român: recodificare, reforma, progres juridic*, Universul Juridic, Bucureşti, 2013.
[3] T. Ionaşcu / M. Duţu, *Istoria ştiinţelor juridice în România*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2014, ediţia a doua, revăzută, actualizată şi adăugită.
[4] A. Rădulescu, *Cultura juridică românească în ultimul secol*, Bucureşti, 1923 şi *Romanitatea dreptului nostru*, Academia Română– Memoriile Secţiunii Istorice 21 (1939), p. 1–22.

românesc prin receptarea (sau transplantul) dreptului occidental, cu deosebire francez; fără a ridica vreun semn de întrebare asupra necesităţii unei asemenea dinamici şi localizând problemele acesteia din urmă pe planul realizării concrete a aculturaţiei juridice în funcţie de respectarea datelor particulare ale culturii juridice preexistente, savantul jurist pornea de la asumarea apartenenţei indiscutabile a culturii juridice româneşti la cultura juridică europeană în special datorită perpetuării neîntrerupte a moştenirii romane în dreptul românesc deopotrivă vechi şi modern", astfel că „în condiţiile în care temeliile romane erau comune atât vechiului drept românesc, cât şi dreptului român receptat în secolul al XIX-lea, problema culturală a compatibilităţii dintre culturile juridice română şi apuseană este la Andrei Rădulescu în bună măsură rezolvată". Nu mai puţin însă, adaugă profesorul Duţu, „o asemenea abordare nu mai poate fi acceptată astăzi cu aceeaşi uşurinţă" (p. 7), datorită, pe de o parte, diferenţelor dintre reconstrucţia dreptului roman ca drept savant în Europa Occidentală şi transformărilor intervenite în evoluţia aceluiaşi drept în Europa de Sud-Est aflată sub influenţă bizantină, iar, pe de altă parte, datorită specificului istoric al dreptului modern occidental „receptat în secolul al XIX-lea de o societate românească lipsită de experienţele istorice de durată care l-au făcut posibil ca *law in action* (şi nu doar ca *law in books*), ca şi de baza socială reprezentată de o burghezie deja consolidată" (p. 8).Toate aceste probleme fiind şi astăzi la fel de actuale, istoria ştiinţei şi culturii juridice româneşti se revelează o dată în plus ca dimensiune indispensabilă înţelegerii prezentului şi proiectării viitorului dreptului românesc, al unui viitor în care romanitatea acestui drept să fie în sfârşit corect înţeleasă şi pe deplin valorificată.

I.

Oricum ar sta lucrurile în legătură cu teza potrivit căreia modernitatea românească „debutează sub semnul mitului fondator roman"[5], Andrei Rădulescu avea dreptate atunci când scria că „pentru toţi juriştii, cel puţin până pe la 1850 era indiscutabil că pravilele noastre sunt romane"[6], iar faptul că prelegerea din 1830 a lui Christian Flechtenmacher despre *Istoria dreptului românesc sau a pravilelor româneşti* consacra nouă dintre cele zece pagini ale textului istoriei dreptului roman antic şi bizantin[7] putea constitui un la fel de bun exemplu în acest sens, ca şi „trimiterea de tineri spre a învăţa Dreptul în Italia, când era de aşteptat să fie trimişi spre Viena de unde le veneau profesori, spre Germania, vestită prin învăţătură sau spre strălucirea Franţei"[8]. Pe de altă parte, faptul că acelaşi Flechtenmacher căruia

[5] L. Boia, *Istorie şi mit în conştiinţa românească*, ed. a III-a, Bucureşti, 2011, p. 144; critic Ioan-Aurel Pop, *Istoria, adevărul şi miturile*, ed. a III-a, Cluj 2018, p. 91–97.

[6] A. Rădulescu, *Cultura juridică românească în ultimul secol*, *op. cit*., p. 32.

[7] A. Rădulescu, *Două lecţii de drept ţinute în anii 1830 şi 1836 de Christian Flechtenmacher*, Bucureşti, 1930, p. 7–16.

[8] A. Rădulescu, *Romanitatea dreptului nostru*, *op. cit*, p. 3.

Rădulescu îi atribuie un rol decisiv în elaborarea Codului Calimach din 1817 cât priveşte planul şi metoda legiferării[9] se orientase către Codul civil general austriac (ABGB) din 1811 nu-l împiedicase pe academicianul român să considere rezultatul „un foarte bun cod civil, în unele privinţe superior actualului cod şi mai potrivit poporului nostru”[10], subliniind totodată („am spus-o şi o repet”) că„dacă este un cod care are dreptul să fie calificat «le plus romain de tous les codes», este codul Calimach”[11]. Câţiva ani mai târziu după Calimach, juristul muntean Petru Manega – unul dintre primii străini cu doctorate în drept la Sorbona pariziană– avea să realizeze în 1825 din însărcinarea autorităţilor ţariste un proiect de cod civil pentru Basarabia ocupată de Imperiul Rus din 1812, proiect care trebuia aibă ca obiect dreptul local în vigoare. Pe lângă pravilele bizantine şi obiceiul pământului, Manega se va orienta în elaborarea materialului spre codul civil francez din 1804, justificând această orientare – deloc de la sine înţeleasă în condiţiile politice ale timpului şi locului – prin romanitatea comună dreptului din Basarabia şi codului civil francez, care ar avea în plus avantajul recuperării izvoarelor romane în deplina lor puritate. Faptul că Andrei Rădulescu citează pe larg teza lui Manega, potrivit căreia în Moldova şi Valahia « la source véritable des lois est le droit romain », astfel că « le droit romain este l’héritage le plus précieux de la Bessarabie »[12] nu este surprinzătoare, aşa cum nu este suprinzător nici faptul că un alt istoric al dreptui românesc aprecia proiectul ca « un code civil qui a su concilier les tendances novatrices avec les réalités autochtones » şi *din acest motiv* « supérieur au Code civil roumain élaboré en 1862–1864 »[13].

Chiar şi numai aceste două exemple din perioada anterioară anului 1864 sunt suficiente pentru a desprinde o anumită caracteristică a romanităţii dreptului românesc, pe care autorii români o vor considera pierdută o dată cu intrarea acestui drept în epoca modernizării după model francez. Atunci când Rădulescu împărţea

---

[9] A. Rădulescu, *Pravilistul Flechtenmacher*, Academia Română - Memoriile Secţiunii Istorice 1 (1923), p. 193–254 (204); a se vedea şi C. Bucşan, *Christian Flechtenmacher*, în I. Ceterchi (coord.), Din gândirea politico-juridică din România, Bucureşti, 1974, p. 99–120.

[10] A. Rădulescu, *Cultura juridică românească*, *op. cit*, p. 12; comp. K. E. Zachariae v. Lingenthal, *Geschichte des griechisch-römischen Rechts*, 3. Auflage, Berlin 1892, p. XVII: „chiar şi acum ar trebui ca legiuitorii din Grecia să ia aminte la Codul civil moldovenesc, care s-ar potrivi mult mai bine decât *Code civil* sau oricare alt cod civil apusean”.

[11] A. Rădulescu, *Romanitatea dreptului nostru*, *op. cit*, p. 16 cu trimitere la aprecierea în sensul citat a Codului civil general austriac de către profesorul parizian de drept comparat Henri Levy-Ullman; a se vedea şi C. Alunaru, *Consideraţii privind importanţa Codului civil general austriac pentru evoluţia sistemului de drept civil roman*, în D.A. Popescu / I. F. Popa (coord.), Liber Amicorum Liviu Pop, Bucureşti, 2015, p. 23–48.

[12] *Ibidem*, p. 17–18.

[13] M. D. Bocşan, *L’œuvre de codification - enjeu de la modernisation du droit roumain*, în T. Giaro (Hrsg.), Rechts-kulturen des modernen Osteuropa. Traditionen und Transfer, vol. 1 : Modernisierung durch Transfer im 19. und frühen 20.Jahrhundert, Frankfurt am Main, 2006, p. 33–46 (39).

istoria dreptului românesc modern într-o perioadă care merge de la 1800 la 1864 şi într-o alta, care leagă adoptarea codului Alexandru Ioan I de propriul său timp[14], criteriul de diferenţiere consta tocmai în modul în care s-a realizat de fiecare dată receptarea dreptului străin: de o parte precauţie şi preocupare pentru asigurarea unei legături cu tradiţia juridică românească şi cu societatea românească însăşi, de altă parte, un transplant juridic destinat să asigure o înnoire masivă şi cu orice preţ. Cu toate acestea, atitudinea esenţial diferită a legiuitorului român din cele două perioade, confruntat cu modelele marilor coduri occidentale (în cazul lui Manega cu acelaşi model care va servi la Bucureşti patru decenii mai târziu drept sursă de inspiraţie), nu pare a juca nici un rol în diferenţierea propusă de Rădulescu între „dreptul roman şi greco-roman" de până la 1864 şi „dreptul romanic" datorat receptării Codurilor franceze, problema romanităţii dreptului românesc fiind redusă exclusiv la identificarea corespondenţelor cu dreptul roman pe planul *conţinutului concret* al reglementărilor juridice, fără luarea în considerare a *genezei* acestui conţinut sub aspectul relaţionării dintre jurişti şi societate devine irelevantă.

Cu toate acestea, există cel puţin două argumente care pot fi opuse tezei academicianului român. Mai întâi, în condiţiile în care pornim împreună cu Remi Brague de la premisa că „există un singur domeniu al culturii pe care, după mărturisirea tuturor, romanii l-au inventat şi l-au lăsat posterităţii, iar acesta e dreptul"[15], şi înţelegem acest proces de «inventare a dreptului» în termenii propuşi de Aldo Schiavone – specific dreptului inventat de romani nu a fost conţinutul regulilor de drept ca ordine normativă privită în sine, ci crearea unui corp specializat al juriştilor capabili să confere dreptului prin *iuris prudentia* o existenţă autonomă atât faţă de celelalte sisteme normative ale ordinii sociale, cât şi în raport cu intruziunile politicii[16] – atunci însăşi romanitatea vechiului drept românesc poate fi pusă sub semnul întrebării, câtă vreme înainte de modernizarea inspirată de modelele occidentale extinse nu numai la adoptarea de coduri, ci şi la crearea unui sistem de justiţie şi *last but not least* de învăţământ juridic universitar o dată cu înfiinţarea Facultăţilor de Drept de la Bucureşti şi Iaşi, se putea spune că « les juristes roumains sont les juges et les juges sont des gens qui conaissent et respectent la coutume», aceasta în mod clar denotând « l'absence du clivage entre la population et un corps de spécialistes de la loi »[17] avut în vedere de Aldo Schiavone. Pe de altă parte însă, nici romanitatea noului drept nu este mai bine susţinută, dacă ţinem seama de reproşurile aduse de Friedrich Carl von Savigny în celebra sa scriere despre *Vocaţia timpului nostru pentru legiferare şi ştiinţă*

[14] A. Rădulescu, *Cultura juridică românească*, *op. cit*, p. 9.

[15] R. Brague, *Europa, calea romană* (1992), trad. G. Chindea, Bucureşti, 2002, p. 34.

[16] A. Schiavone, *Ius. L'Invention du droit en Occident* (2005), trad. G. şi J. Bouffartigue, Paris, 2008, p. 14:.

[17] O. Rizescu, *Avant l'Etat - juge. Pratique juridique et construction politique en Valachie au XVIIe siecle*, Bucureşti 2009, p. 73.

juridică din 1814 codului civil francez, căruia îi recunoaşte meritul de a se fi raportat la moştenirea europeană a dreptului roman sub aspectul conţinutului reglementării, criticând însă – dincolo de unele detalii tehnice – modalitatea de impunere a conţinutului normativ printr-o lege a statului, în loc de a lăsa *ştiinţei juridice* sarcina de a desprinde ea însăşi aceste conţinuturi[18], unei ştiinţe juridice pe care Savigny o concepea exact după modelul jurisconsulţilor romani.

Din perspectiva diferenţierii fundamentale intervenite o dată cu începutul secolului al XIX-lea pe planul culturii juridice a Europei continentale între o *science du droit* înţeleasă ca „tehnică de interpretare a dreptului codificat" şi caracterizată de „ataşamentul strict, atât teoretic, cât şi practic, faţă de lege" şi o *Rechts-Wissenschaft* – după Paul Koschaker însuşi termenul ca atare reprezintă„o invenţie a Şcolii Istorice Germane a Dreptului"[19]– fondată de Friedrich Carl von Savigny ca „veritabilă alternativă la dreptul codificat"[20], România modernă era şi din punctul de vedere al culturii juridice „une fille de la France"[21]. Admiţând împreună cu Andrei Rădulescu că „noul sistem legislativ, de inspirație vest-europeană, în primul rând franceză, însemna o rupere fundamentală cu trecutul" şi amintind că „cel mai sever reproş era acela de a se fi rupt brutal firul tradiţiei, prin introducerea de legi şi instituţii noi care ... nu se potriveau la noi şi care erau nişte simple copii ale unor modele străine" profesorul Duţu împărtăşeşte la rândul său teza lui Rădulescu potrivit căreia „nu era altă cale de ales ca opţiune a progresului şi afirmare a unei existenţe europene" (p. 42). Configurată nu numai în urma «controversei în jurul codificării» (*Kodifikationsstreit*) dintre Thibaut şi Savigny, ci într-o măsură cel puţin la fel de însemnată prin nu mai puţin importanta «controversă în jurul receptării» (*Rezeptionsstreit*), Şcoala Istorică a Dreptului avea să justifice nu doar dimensiunea romanistă a dreptului german, ci şi importanţa

[18] F. C. v. Savigny, *Vom Beruf unserer Zeit ür Gesetzgebung und Rechtswissenschaft*, Heidelberg, 1814, pp. 54-82; a se vedea O. Behrends, Das Privatrecht des Bürgerlichen Gesetzbuchs, seine Kodifikationsgeschichte, sein Vrerhältnis zu den Grundrechten und seine Grundlagen im klassisch-republikanischen Verfassungsdenken, în O. Behrends / W. Sellert (Hg.), *Der Kodifikationsgedanke und das Modell des Bürgerlichen Gesetzbuchs (BGB)*, Göttingen, 2000, p. 9–82 (32–33).

[19] P. Koschaker, *Europa und das römische Recht*, C. H. Beck, München, 1947, p. 210.

[20] P. Becchi, *»Rechtswissenschaft«: genealogia di un concetto*, în idem, Giuristi e principi: Alle origini del diritto moderno, Aracne, Napoli 2007, p. 123–136 (123, 124); comp. asupra aceleiaşi separaţii („deux movements bien distincts l'un de l'autre", anume „Şcoala Exegezei" şi „Şcoala Istorică a Dreptului") şi L. Moscati, *Influence européennes et science juridique italienne dans la première moitié du XIX siècle*, în O. Vernier (éd.), Etudes d'histoire du droit privé en souvenir de Maryse Carlin, Paris 2008, p. 645–655 (645). – De regulă, neglijată de către juriştii români care preferă trimiterea la un sistem juridic romano-germanic, această diferenţă este percepută în mod acut în cultura juridică italiană, a cărei modernizare iniţială a fost legată de influenţa franceză, dar care s-a reorientat deja începând din ultima treime a secolului al XIX-lea către spaţiul german dominat la acea vreme de Şcoala Istorică a Dreptului, comp. pe larg P. Grossi, *Scienza giuridica italiana. Un profilo storico 1860–1950*, Giuffrè, Torino, 2000, p. 7 sq.

[21] Astfel L.-J. Constantinesco *cit*. apud X. Blanc-Jouvan, *À l'occasion de l'entrée en vigueur du nouveau Code civil roumain. Hommage au Code civil francais*, SCJ 1 /2012, S. 13–20 (16).

fundamentală a studiului dreptului roman de către juriştii moderni tocmai prin felul în care juriştii Romei antice reuşiseră să edifice dreptul ca dimensiune autonomă a vieţii sociale prin inventarea ştiinţe juridice ca mecanism de formare al unui drept având în centrul său în mod principial libertatea şi egalitatea persoanelor (chiar în condiţiile excepţiilor presupuse de instituţia sclaviei). Pentru Andrei Rădulescu, toate aceste aspecte par a fi mai degrabă irelevante pentru ceea ce el înţelege prin romanitatea dreptului, o romanitate raportată numai la conţinutul reglementărilor. Dacă însă această romanitate putea fi considerată o trăsătură comună tuturor ordinilor din Europa Occidentală, ea nu putea fi afirmată cu aceeaşi certitudine şi pentru slavi şi maghiari, aşadar pentru vecinii de sub a căror stăpânire în Basarabia şi Transilvania românii trebuiau să se elibereze. Dincolo de aspectele ţinând de conştiinţa romanităţii dreptului autohton, invocarea acestei romanităţi de către juriştii români viza şi «susţinerea ştiinţifică a teoriei originii latine a poporului român» ca «unitate a limbii şi sângelui», această teorie oferind „o platformă de afirmare a apartenenţei la o mare tradiţie civilizaţională a Antichităţii, în contrast evident cu oprimarea naţională de atunci" şi care susţinea astfel „apelul la solidaritate adresat «surorilor» occidentale Italia, Franţa şi Belgia"[22]. Concentrată asupra aspectului cultural-politic al unei romanităţi *generice* înţeleasă în termenii latinităţii, cultura juridică românească pare să se fi considerat la adăpost de nevoia unei înţelegeri aprofundate a romanităţii *juridice*.. În acest sens trebuie înţeleasă şi aprecierea profesorului Duţu despre formele dreptului modern, potrivit căreia „societatea românească a timpului nu era pregătită să le primească cum se cuvine, generând acel blestem care avea să urmărească întreaga noastră epocă modernă: formele fără fond" (p. 335).

II.

Aşa cum arăta deja Henric Sanielevici la începutul secolului XX, disputei româneşti dintre modernizatorii paşoptişti şi adversarii lor junimişti îi corespunde opoziţia între „cele două mari concepţiuni sociologice" originare din „Franţa, cunoscută ca ţara revoluţionarilor" şi Germania „cunoscută ca ţara evoluţiunii lente", concepţii dintre care „una, cea *raţionalistă* sau a *contractului social*, priveşte societatea ca o înjghebare a minţii omeneşti, pe când a doua, aceea a *evoluţiunii organice*, consideră societatea ca un organism ce evoluează după legi inerente lui"[23]. Dacă primeia dintre aceste concepţii îi corespunde într-adevăr pe

[22] N. C. Fotino, *Die Entstehung der rumänischen Rechtsschule*, în R. G. Plaschka / K. Mack (Hrsg.), Wegenetz europäischen Geistes. Band. 1: Wissenschaftszentren und geistige Wechselbeziehungen zwischen Mittel- und Südosteuropa vom Ende des 18. Jahrhunderts bis zum Ersten Weltkrieg, Wien 1983, p. 36–53 (38).

[23] H. Sanielevici, *Cincizeci de ani de evoluţie*, în idem, *Studii critice*, Cartea Românească, ed. a II-a, Bucureşti, [1920], pp. 216–254 (238); cu referire la ediţia din 1903 a volumului lui Sanielevici şi B. Kanner, *La société littéraire Junimea de Iassy et son influence sur le mouvement intellectuel en Roumanie*, Bonvalot-Jouve, Paris, 1906, p. 55; E. Lovinescu, *Istoria civilizaţiei române moderne*. *op.. cit*., vol. II, p. 129.

planul dreptului Codul civil din 1864 şi concepţia exprimată astăzi prin formula potrivit căreia „there is no necessary correlation between law and the society in which it operates", astfel că „law transplants easily, even to very different societies"[24], identificarea şi discutarea corespondentului juridic al criticii «formelor fără fond»– a cărei argumentare de către Titu Maiorescu „frapează astăzi prin actualitatea ei"[25]– nu pare să-i fi preocupat în mod deosebit pe juriştii români: „la grande majorité des ouvrages juridiques, notamment ceux d´histoire du droit roumain, ignorent ce problème, en se limitant à y faire une référence indirecte, dans le meilleur de cas"[26]. Şi totuşi, în rarele cazuri în care asemenea referinţe există, ca sursă de inspiraţie a junimiştilor este invocată mai mereu Şcoala Istorică a Dreptului din Germania, de la felul în care Petre Pandrea înţelegea în 1935 „lupta dintre junimişti şi roşii" ca o consecinţă rezultată din „înrâurirea lui Savigny în ţara noastră" exercitată „mai ales asupra junimismului"[27], la punctarea de către Valentin-Al. Georgescu în 1987–1988 a faptului că afirmării dreptului burghez „purtând până la 1866 pecetea lui Cuza şi Kogălniceanu" i-a urmat „opoziţia ideologică prin «hipercritică», o dată cu crearea Junimii"[28], aşadar a grupării formate din „les anti-modernistes nourris de la philosophie organiciste de Herder et de l´historisme conservateur et libéral (sic!) de Savigny"[29]. În condiţiile în care acestor referinţe juridice (mai vechi) li se adaugă faptul că potrivit unor studii (mai recente) din câmpul studiilor culturale „les thèses de Savigny sont l'une des sources principales de la critique junimiste des « formes sans fond »"[30], ajungându-se chiar până la a se afirma că „dintre teoriile istoriciste şi organiciste ale filosofiei romantice germane şi ale gândirii sociale legate de această filosofie, [...] Şcoala Istorică Germană a Dreptului, care promova respectul faţă de tradiţiile juridice şi constituţionale autohtone, elogiind schimbarea evoluţionară ca normă a societăţilor sănătoase şi respingând revoluţiile, a exercitat influenţa cea mai pregnantă"[31], junimismul ar putea fi considerat principalul mediu de receptare a Şcolii Istorice a Dreptului în România după 1864.

---

[24] A. Watson, *Law and Society*, în J. W. Cairns / P. Du Plessis (eds.), Beyond Dogmatics: Law and Society in the Roman World, Edinburgh University Press, 2007, p. 9–35 (9).

[25] L. Boia, *De la Dacia antică la Marea Unire, de la Marea Unire la România de azi*, Humanitas, 2018, p. 82.

[26] M. Guţan, *Le droit comparé contemporain et l'actualité de la théorie des «formes sans fond» en Roumanie*, „Revue de droit international et de droit comparé" 3 (2013), p. 427–454 (428).

[27] P. Pandrea, *Filosofia politico-juridică a lui Simion Bărnuţiu*, Fundaţia pentru Literatură şi Artă «Regele Carol II», Bucureşti, 1935, p. 27–28.

[28] V.-Al. Georgescu, *Trăsăturile stilistice ale dreptului burghez*, în D. Firoiu / L. Marcu (coord.), Istoria dreptului românesc, vol. II/2, Editura Academiei RSR, Bucureşti 1987, p. 54–58 (54).

[29] V.-Al. Georgescu, *Rumänien*, în H. Coing (Hg.), Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte, vol. III/5, C.H. Beck, München, 1988, p. 90–239 (196).

[30] C. Folschweiller, *Les ambiguïtés de la thèse de l'État naturel et du modèle organiciste à Junimea*, „Studia Politica": 10 (2010), S. 245–264 (252).

[31] R. Daskalov / D. Mischkova, *»Forms without Substance«: Debates on the Transfer of Western Models to the Balkans*, în idem (eds.), Entangled Histories of the Balkans, vol. II, Brill, Leiden / Boston 2014, p. 1–97 (38).

În sprijinul unei asemenea ipoteze pledează faptul că aceste afirmaţii sunt sau pot fi susţinute la rândul lor prin evidenţierea unor corespondenţe semnificative între textele junimiste şi cele savigniene[32]. Pe de altă parte însă, rezervele cât priveşte asumarea unei veritabile receptări a ideilor Şcolii Istorice a Dreptului de către junimişti trebuie şi ele la rândul lor remarcate: profesorul Manuel Guţan se referă la „T. Maiorescu's organicist and (presumably Spencerian) evolutionist understanding of the interplay between institutions (including law) and society"[33] fără a face vreo referire la Savigny şi Şcoala Istorică a Dreptului, la fel cum asemenea referinţe nu există nici în importantul studiu din 1927 despre *Romantismul german şi cultura critică română* în care Ştefan Zeletin, sprijinindu-se pe o impunătoare bibliografie asupra subiectului, scria că „ideea de organism şi evoluţie organică este măduva romantismului german"[34], în condiţiile în care frecvenţa cu care este folosit face din termenul «organic» un „cuvânt favorit al lui Savigny"[35], iar filiaţia romantică atribuită acestuia din urmă era şi atunci notorie. Venind din partea unor savanţi cărora nu li s-ar putea atribui ignorarea acestor aspecte, rezerva devine explicabilă de îndată ce este luat în considerare faptul că la Savigny evoluţia organică este de la bun început situată în contextul concepţiei despre dreptul roman „format în mod organic din interior şi dezvoltat de către jurişti"[36] (şi nu de către legiuitorul statal), astfel că „de cette evolution spontanée, la

[32] Pentru o trecere în revistă aproape exhaustivă a se vedea C. Folschweiller, *Philosophie et nation. Les Roumains entre question nationale et pensée occidentale au XIXe siècle,* H. Champion, Paris, 2017, p. 305–-321.

[33] M. Guţan, *Legal Transplant as Socio-Cultural Engineering in Modern Romania*, în M. Stolleis ş.a. (Hg.), Konflikt und Koexistenz. Die Rechts-ordnungen Südosteuropasim 19. und 20. Jahrhundert, vol. 1, Vittorio Klostermann, Frankfurt a. M., 2015, p. 481–530 (506); idem, *The Legal Transplant and the Building of the Romanian Legal Identity in the Second Half of the 19th Century and the Beginning of the 20th century*, „Romanian Journal of Comparative Law" 1 / 2017, p. 62–99: „overall critical approach, underpinned by the [German] romanticism, [English] organicism and evolutionism, by traditionalism and autochtonism" (81); comp. şi T. Vianu, *Influenţa lui Hegel în cultura română*, Academia Română – „Memoriile Secţiunii Literare" 6 (1933), p. 365–435, 402, în condiţiile unei prezentări generoase a influenţei lui Savigny asupra lui Mihail Kogălniceanu (p. 382–385).

[34] Şt. Zeletin, *Romantismul german şi cultura critică română* (1929), în idem, *Neoliberalismul*, ed. a III-a, Scripta, Bucureşti, 1992, p. 57–72 (62).

[35] R. Gmür, *Savigny und die Entwicklung der Rechtswissenschaft*, Aschendorff, Münster, 1962, p. 13; R. Schröder, *Friedrich Carl von Savigny (1779–1861)*, în G. Kleinheyer / R. Schröder (Hg.), Deutsche und Europäische Juristen aus neun Jahrhunderten, 6. Auflage, Mohr Siebeck, Tübingen 2017, p. 380–388 (382). – Pentru preluarea termenului de către Savigny de la Herder argumentează exemplar E. Wolf, *Große Rechtsdenker der deutschen Geistes-geschichte*, ed. a IV-a, Mohr Siebeck, Tübingen, 1963, p. 475, în timp ce A. Dufour, *Rationel et irrationel dans l'Ecole du Droit historique*, în idem, *Droits de l'homme, naturel et histoire*, PUF, Paris, 1991, p. 179–194 (182) asumă ca sursă filosofia lui Schelling; a se vedea aici mai departe I. Buruma / A. Margalit, *Occidentalismul*, trad. A. Bărbulescu, Humanitas, Bucureşti, 2016, p. 107: „ideea organică a lui Schelling ... era antiteza noţiunii liberale de societate compusă din indivizi legaţi printr-un contract".

[36] A. Buschmann, *Mit Brief und Siegel. Kleine Kulturgeschichte des Privatrechts*, C. H. Beck, München, 2014, p. 175.

jurisprudence apparaît comme l'organe essentiel"[37]. Însă din momentul în care Maiorescu proclama contra discipolilor lui Bărnuţiu că „regenerarea noastră nu poate începe decât în spiritul culturii moderne, iar nu prin reacţiune la dreptul roman"[38], fiind urmat în această direcţie de mai toţi membrii Junimii – cu excepţia pe cât de importantă, pe atât de singulară a lui Eminescu: „dreptul nu mai e obicei, ci ştiinţă, şi o ştiinţă foarte complicată"[39]– nu se mai putea vorbi decât cel mult despre receptarea de către junimişti a unor idei *romantice* prezente *şi* în opera lui Savigny, însă în nici un caz despre receptarea laturii specific juridice –şi aceasta înseamnă: a laturii *romaniste*– a acestei opere.

Abordând evoluţia dreptului, Eminescu distinge într-un articol din 1880 cât priveşte gradul de evoluţie a unei societăţi între o fază primitivă şi una evoluată. În prima fază, „din amestecul de regule morale şi de obiceiuri ale pământului, cunoscute de toţi, necontestate de nimeni, admise fără a fi fost vreodată sancţionate de cineva şi neavând altă sancţiune decât aceea a deprinderii seculare, răsare .. acel drept viu al poporului pe care oricine era în stare a-l aplica şi numai în cazuri unde se contesta, nu dreptul, ci exactitatea faptelor, părţile se supuneau hotărârii egalilor lor". Departe de a pleda pentru întoarcerea la *acest* trecut, gânditorul surprinde semnificaţia profundă a însăşi existenţei unui Cod civil – „codificarea e un semn cum că cunoştinţa obiceiurilor pământului şi statornicia aplicării lor au dispărut din conştiinţa poporului, că părţile au început a contesta însăşi esenţa juridică a datinilor" – şi pledează pentru asumarea unui *prezent* în care „dreptul nu mai e cunoscut, nu mai poate fi cunoscut de toată lumea. Raporturile juridice sunt astăzi atât de multiple, atât de deosebite de simplitatea de odinioară a tranzacţiilor între populaţiuni primitive, încât cel ce aplică principiile lui trebuie să fie un om învăţat, trebuie să se fi ros prin şcoli înalte". Încetând să mai fie o cunoaştere comună, într-o societate evoluată „dreptul este *o ştiinţă*" care se studiază la Universitate şi anume astfel încât „Gajus şi Justinian, *Institute* şi *Pandecte* cată să-ţi ia albeaţa de pe ochi, ca să ştii a distinge raporturile în adevăr juridice de restul infinit de alte raporturi ce mai există în lume"[40].

---

[37] Y. Thomas, *La romanistique et la notion de jurisprudence*, „Droits", 4 (1986), p. 149–160 (156); comp. J. Huerta de Soto, *Moneda, creditul bancar şi ciclurile economice*, trad. E. D. Costea / T. G. Smirna, Ed. Univ. «Al. I. Cuza», Iaşi, 2010, p. 60: „Ocupaţia juristului clasic era o adevărată *artă*, al cărei obiectiv constant era acela de a identifica şi de a defini esenţa instituţiilor juridice, care s-au dezvoltat prin procesul evolutiv al societăţii. În plus, juriştii clasici nu au ridicat niciodată pretenţii de a fi fost «originali» sau «inteligenţi», ci mai degrabă erau „supuşii unor anumite *principii fundamentale*, şi tocmai în aceasta constă măreţia lor, după cum sublinia Savigny", cu trimitere la Iglesias, *Derecho romano: Instituciones de derecho privado,* p. 56 şi îndeosebi Rudolf von Ihering, *El espíritu del derecho romano, Clásicos del Pensamiento Jurídico*, Marcial Pons, Madrid, 1997, mai cu seamă p. 196–202 şi 251–253.

[38] T. Maiorescu, *Contra şcoalei Bărnuţiu (1868) op. cit*., p. 220.

[39] Eminescu, în I. Stanomir / L. Vlad (ed.), *A fi conservator, op. cit*.,, p. 147,

[40] Eminescu, în I. Stanomir / L. Vlad (ed.), *A fi conservator, op. cit*., p. 150, 151.

Unui jurist român cititor al ziarului «Timpul» de la acea vreme, consideraţiile lui Eminescu i-ar fi putut apărea ca deopotrivă stranii şi anacronice, câtă vreme la Facultatea de Drept a Universităţii din Bucureşti, înfiinţată în 1866 „după modelul celei din Paris, adică în conformitate cu concepţia napoleoniană, mai mult ca o şcoală practică ... decât ca o adevărată «Facultate», cu scopul de a crea şi împărtăşi ştiinţă juridică”[41], studiile juridice aveau ca principal reper codurile şi comentariile franceze sau de inspiraţie franceză. Cu totul altfel stăteau lucrurile la Universitatea din Viena, acolo unde Eminescu audiase între 1869 şi 1870 cursurile de drept roman şi economie politică ale lui Rudolf von Jhering şi Lorenz von Stein şi unde orientarea spre pandectismul dezvoltat în Germania de către facţiunea romanistă a Şcolii Istorice a Dreptului devenise deja un fapt împlinit[42]. Cu câteva luni înainte de sosirea lui Eminescu, Jhering îşi inaugurase cariera vieneză printr-o prelegere despre calificarea cunoaşterii dreptului ca *ştiinţă*[43], iar insistenţa lui Eminescu asupra acestei calificări şi asupra »raporturilor juridice« în acest context nu lasă nici o îndoială asupra faptului că luarea de poziţie din paginile ziarului «Timpul» exprima perspectiva unui romanist din cadrul Şcolii Istorice a Dreptului, mai mult: prin diferenţierile dintre cele două stadii de evoluţie a dreptului şi dintre dreptul poporului (*Volksrecht*) ca drept viu şi dreptul juriştilor (*Juristenrecht*) ca drept savant, această luare de poziţie relua în liniile esenţiale, cu o remarcabilă fidelitate, poziţia originară a lui Savigny.

Poet şi jurnalist, Mihai Eminescu nu putea dezvolta sistematic această concepţie, chiar şi numai formularea ei individualizându-l însă printre gânditorii români, inclusiv din domeniul dreptului, până în zilele noastre. Trimiterea la „genialul Montesquieu însuşi, întemeietorul cercetării naturaliste în materie de viaţă publică”, potrivit căruia „înainte de-a exista legi, existau raporturi de echitate şi de justiţie”[44]. Prin această trimitere la filosoful despre care se poate spune că a reprezentat nu numai referinţa centrală şi permanentă a lui Savigny, ci şi sursa nemijlocită a „raportului juridic” (*Rechtsverhältnis*) ca punct central al dogmaticii juridice savig-niene[45] şi totodată garanţia ancorării acestei dogmatici în ordinea socială concretă, Eminescu evidenţia o dată în plus deosebirea dintre ştiinţa juridică de factură savigniană şi concepţiile moderne care văd în stat sursa dreptului

[41] M. Djuvara, *Filosofia dreptului şi învăţământul nostru juridic*, în idem, Eseuri de filosofie a dreptului, ed. N. Culic, Trei, Bucureşti, 1997, p. 135–140 (135).

[42] G. Wesener, *Zu den Anfängen der Historischen Rechtsschule romanistischer Richtung in Österreich*, în T. Olechowski (Hg.), Grundlagen der österreichischen Rechtskultur: Festschrift für Werner Ogris zum 75. Geburtstag, Böhlau, Wien etc., 2010, p. 577–599; A. Bürge, *Der spezifische Stil der österreichischen Privatrechtswissenschaft*, AcP 212 (2012), p. 63–79.

[43] Jhering, *Ist die Jurisprudenz eine Wissenschaft? Jherings Wiener Antrittsvorlesung vom 16. Oktober 1868*. 2., durchgesehene und um ein Nachwort erweiterte Auflage, hrsg. v. O. Behrends, Wallstein, Göttingen, 2009.

[44] Eminescu, în I. Stanomir / L. Vlad (ed.), *A fi conservator, op. cit*., p. 234.

[45] C. Bumke, *Rechtsdogmatik. Eine Disziplin und ihre Arbeitsweise. Zugleich eine Studie über das rechtsdogmatische Arbeiten Friedrich Carl von Savignys*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2017, p. 190–193.

identificat cu legea şi impus societăţii «de sus», astfel fiind evidenţiată totodată legătura intimă dintre organicitate şi libertate. Tocmai această legătură este evidenţiată de Nicolae Iorga, marele teoretician al opoziţiei dintre „ideile abstracte şi statul organic”[46], legat astfel de Eugen Ehrlich şi concepţia acestuia *Despre dreptul viu* (*lebendes Recht*) ca ordine concretă a societăţii izvorâtă în mod spontan din ea însăşi[47]. Faptul că tezele lui Iorga despre ştiinţa dreptului şi despre dreptul roman ar necesita o revizuire din partea juriştilor[48] nu impietează asupra faptului că organicismul său îndatorat deopotrivă lui Burke, Şcolii Istorice a Dreptului şi lui Eminescu[49] reflectă „conceptul originar politic roman al legii” preluat de Savigny de la Montesquieu, opus radical conceptului legii statului modern şi redescoperit de Hannah Arendt în lucrarea sa *Despre revoluţie*[50].

Potrivit profesorului Mircea Duţu, în măsura în care considera Constituţia din 1866 „o haină împrumutată străinătății... făcută altfel de un excelent croitor, dar deprins să fabrice haine pentru alte corpuri” şi pe care, „fără a se fi luat măsura corpului nostru, am primit-o așa cum ni s-a trimis, și am trăit cu corpul nostru deoparte și cu haina străină fâlfâind deasupra lui, fără nici un efect aproape asupra vieții noastre politice decât acela de a introduce o ipocrizie mai mult”[51], Iorga „impunea definitiv o anatemă nedreaptă, aruncată încă de la începuturi și care mai persistă și astăzi, asupra primei noastre legi fundamentale” (p. 33). Specifică şi ea Şcolii Istorice, comparaţia dreptului cu o haină care (nu) poate fi îmbrăcată şi dezbrăcată de un popor după bunul său plac urma să îşi reveleze însă întreaga amplitudine în contextul marilor dezbateri din perioada interbelică având în centru unificarea legislativă a dreptului din toate provinciile româneşti, iar faptul că profesorul Duţu tratează acest proces pe larg și sub toate aspectele sale este cum nu sepoate mai bine exemplificat de reamintirea invocării Şcolii Istorice de către Dem I. Dobrescu care arăta în 1928 cum acest proces se realiza cu „ignorarea totală a „științei juridice și sociale a lui Savigny”, conform căreia o lege nu este o operă arbitrară, ci un fenomen social real, o plantă care trebuie să aibă rădăcini adânci în spiritul poporului pentru care se legiferează, iar o codificare nu trebuia să fie o

[46] N. Iorga, *Ideile abstracte şi statul organic*, în I. Stanomir / L. Vlad (ed.), *A fi conservator, op cit*., p. 269–274; pe larg I. Stanomir, *Preliminarii la o analiză a curentului reacţionar*, Polis 2/1998, p. 23–47 (30 sq.).

[47] E. Ehrlich, *Despre «dreptul viu»*, «Neamul Românesc» decembrie 1920 / ianuarie 1921, republicat în „Revista Română de Sociologie”, 8 / 5–6 (1997), p. 599–607. – A se vedea pe larg V.-Al. Georgescu, N. Iorga și istoria dreptului românesc, „Studii” 18 (1965), p. 1339–1356 (1352–1355, 1354).

[48] V.-Al. Georgescu, *Unele probleme istorice ale dreptului roman în gândirea lui Nicolae Iorga*, „Studii Clasice” 8 (1966), p. 297–305 (298, 305).

[49] A se vedea pe larg D. Hurezeanu, *Viziune organică la N. Iorga*, în idem, Scrieri, Expert, Bucureşti, 2002, p. 89–147, 93, 119–120.

[50] O. Behrends, *Das staatliche Gesetz in biblischer und römischer Tradition*, în idem, Zur römischen Verfassung. Ausgewählte Schriften p. 381–492 (382); pe larg despre înrudirea spirituală între Iorga şi Hannah Arendt sub acest aspect M. Czobor, *Cultură, istorie şi politică în viziunea lui Nicolae Iorga*, Polis 2 / 1998, p. 65–75 (71–74).

[51] N. Iorga, *Istoria Constituţiei Românești*, în Institutul Social Român, Noua Constituție a României, Bucureşti, 1923, p. 5.

operă pripită" (p. 106). Din nou în acord cu Andrei Rădulescu, profesorul Duțu justifică extinderea legislaţiei din Vechiul Regat asupra noilor provincii prin consideraţii legate de rolul politic al statului în configurarea dreptului, situându-se astfel pe poziţiile unei modernităţi juridice inspirate de ideile Revoluţiei Franceze. Însă aşa cum pentru Arendt dintre „revoluţiile epocii moderne" înţelese ca „încercări gigantice" de a repara „fundamentele tipic romane" ale domeniului politic „numai una, Revoluţia Americană, a fost încununată de succes"[52], la fel şi pentru Iorga, faptul că „suntem azi vasalii Americii" se datorează faptului că, altfel decât revoluţia franceză, „revoluţia americană s-a făcut cu organisme"[53], iar dacă profesorul Ioan Stanomir consideră astăzi, alături de Iorga şi pe bună dreptate, că „pasiunea pentru linii drepte şi rigoare a radicalilor francezi, remarcată profetic de Edmund Burke, trece la bolşevici spre a modela Europa comunizată"[54], nu mai puţin pentru Eugen Lovinescu, raportat de asemenea la Revoluţia franceză „bolşevismul reprezintă [...] cel puţin teoretic, un principiu de viitor, dacă nu chiar de progres; oricât de tiranic ar fi în realitate, oricât ar contrazice practicile cele mai elementare ale democraţiilor moderne"[55]. Invers, astăzi ştim că atunci când Abraham Lincoln reafirma în discursul de la Gettysburg din 1863 fundamentele naţiunii americane aşa cum fuseseră ele cristalizate în Declaraţia de Independenţă din 1776, renumita formulă potrivit căreia „the nation shall, under God, have a new birth of freedom and the government of the people, by the people and for the people shall not perish from the earth" nu este numai asemănătoare, ci *se datorează*[56] receptării unui pasaj din *Sistemul dreptului roman de astăzi* unde

[52] H. Arendt, *Ce este autoritatea*, în idem, Între trecut şi viitor. Opt exerciţii de gândire politică, Antet, Bucureşti, 1997, p. 97–150 (149).

[53] N. Iorga, *Evoluţia ideii de libertate*, Meridiane, Bucureşti, 1987, p. 290 – A se vedea pe larg I. Stanomir, *Spiritul conservator op. cit*., p. 294–301, cu evidenţierea corelaţiei dintre Iorga şi Eminescu cât priveşte opoziţia dintre „patima legiferării în gol" şi realitatea dreptului viu (p. 296–297). În legătură cu organicismul „preluat de Kogălniceanu şi Iorga din reflecţia istoricului german Ranke" (p. 296) trebuie menţionat că Iorga însuşi, referindu-se la diferenţa dintre „liberalismul concepţiei abstracte, inovatoare şi doritoare de schimbări bruşte" inspirate de Revoluţia Franceză şi „felul de concepţie organic al societăţii româneşti pe care l-am moştenit de la Kogălniceanu" (N. Iorga, *Doctrina naţionalistă*, în Institutul Social Român – Doctrinele partidelor politice, Bucureşti, 1923, p. 31–46, 43, 45) trimite în mod direct la Savigny (idem, *Despre Mihail Kogălniceanu*, Analele Academiei Române, Seria II, Tom. XLI (1920–1921), p. 219–231, 224).

[54] I. Stanomir, *La Centenar. Recitind secolul României Mari*, Humanitas, Bucureşti, 2018, p. 109; comp. N. Iorga, *Istoria, marea judecată, în sens moral, a statelor şi naţiunilor*, în idem, Generalităţi cu privire la studiile istorice, *op. cit*., p. 318–326: „noi înţelegem Revoluţia Franceză mai bine prin aceea ce a ieşit din caricatura aceasta rusească" (325).

[55] E. Lovinescu, *Istoria civilizaţiei române moderne, op. cit*., vol. III, p. 68.

[56] Documentarea acestei legături („până astăzi trecute cu vederea") pornind deopotrivă de la formaţia culturală a cercurilor apropiate lui Lincoln şi de la receptarea Şcolii Istorice a Dreptului în Statele Unite a fost realizată cu toată acribia de O. Behrends, *Mommsens Glaube – Zur Genealogie von Recht und Staat in der Historischen Rechtsschule und zu den geistigen Grundlagen der verschiedenen eigenrömischen Systementwürfen* ,în idem, *Zur römischen Verfassung, op. cit*., p. 311–380 (324 sq., 341 sq.).

Savigny arăta că „împotriva acestei viziuni [care aşează la baza statului „conceptul nediferenţiat al unei mulţimi" şi care este criticată de Savigny ca specifică Revoluţiei Franceze, T. A.] trebuie să reafirmăm că statul apare în mod originar şi potrivit naturii într-un popor, prin popor şi pentru popor"[57]. Nerezolvată până astăzi, problema statalităţii româneşti aşa cum o înţelegea, pe bună dreptate Nicolae Iorga, era şi este în continuare cea a raportului dintre o statalitate înţeleasă ca moştenire romană şi o alta, profund diferită, pe care Iorga – şi profesorul Duţu în repetate rânduri – o subliniază în egală măsură atunci când consideră statul român „un stat de interes european" aşezat la gurile Dunării (p. 323).

III.

După cel de-al Doiea Război Mondial, semnificaţia situării bolşevismului în continuarea modernizării juridice de tip francez avea să fie evidenţiată cum nu se poate mai bine prin reinventarea *sui generis* a criticii formelor fără fond (p. 190), locul lui Titu Maiorescu fiind luat de această dată de Petru Groza, aşa cum reiese cât se poate de limpede din consideraţiile redate de profesorul Duţu pornind de la recente cercetări în arhive. Încă şi mai limpede reiese însă progresul teoretic rezultat din programul aşa-numitelor constante ale dreptului ca „program (oficial) de cercetare ştiinţifică" (p. 215), pe care profesorul Duţu le prezintă de o manieră succintă, însă de la care poate fi conturată situarea lor în continuarea programului Şcolii Istorice a Dreptului. Pornind de la „exemplul *raportului juridic* cu implicaţiile sau, mai exact, cu premisele lui în privinţa *subiectului de drepturi* ori a *dreptului subiectiv* şi, de asemenea, a dreptului raportat la o obligaţie corespunzătoare", Traian Ionaşcu şi Eugen A. Barasch se întrebau astfel retoric dacă „conceptele la care ne referim (şi multe altele) sunt doar *utile*, sau sunt *necesare*", pentru a propune remarcabila definiţie a dreptului „nu numai ca un ansamblu de norme, ci şi ca un ansamblu de concepte ... într-un fel specific, ca o *construcţie logică*", în condiţiile în care „conceptelor – datorită situării lor pe planul tehnicii – li se poate atribui „o aplicaţie acoperind mai multe orânduiri" sociale, adică *sans égard au régime politique et social*[58].

Mai ales în condiţiile în care „o problemă delicată a primului deceniu şi jumătate de regim comunist, puternic marcat de dominaţia sovietică, a fost aceea a romanităţii dreptului român" (p. 195), programul constantelor dreptului devenea şi un program al romanităţii dreptului românesc din moment ce „categoriile şi conceptele juridice romane n-au dispărut; multe din ele se prezintă sub aspectul lor formal, asemenea celor romane", însă numai sub acest aspect: „conceptele şi categoriile juridice romane sunt folosite numai sub aspect formal, conţinutul lor, determinat de structura socialistă, fiind cu totul diferit de cel al instituţiilor

[57] Savigny, *System des heutigen römischen Rechts, op. cit.*, vol. I, p. 29.

[58] T. Ionaşcu / E. Barasch, *Les constantes du droit: Droit et logique*, RRSS SJ 2/1964, p. 129–143, 142.

romane”[59].Această calificare era expusă cu toată claritatea de către romanistul maghiar Imre Zajtay – activ la vremea respectivă în Franţa şi în Germania Federală, aşadar neexpus cenzurii ideologice comuniste – în acelaşi context şi aproape în acelaşi timp cuvinte ca şi Ionaşcu şi Barasch. «Un sistem de drept»– astfel Zajtay în anul 1965, aproape în cuvintele folosite cu un an în urmă de autorii români –«nu constă numai în norme juridice, ci are şi alte părţi componente – pe care le-am numi chiar primare – precum conceptele, categoriile, clasificările, principiile, într-un cuvânt: ceea ce fondează complexul normelor juridice şi formează un sistem»; la fel de importantă este însă *explicaţia istorică* a acestei stări de lucruri, o explicaţie care lipseşte cu desăvârşire din câmpul investigaţiilor juriştilor români, fiind însă identificată precis de Zajtay în *receptarea ştiinţifică a dreptului roman*: «Acestei receptări ştiinţifice i se datorează faptul că în toate ţările de pe continent întâlnim peste tot acelaşi sistem, aceleaşi concepte, categorii şi clasificări, precum şi aceeaşi metodă şi aceeaşi gândire ştiinţifică a dreptului»[60], pe scurt: « *l´unité de la famille des droits romano-germaniques, fondée sur la reception scientifique du droit romain* »[61].

Privită de Zajtay în opoziţie cu receptarea conţinutului dreptului roman, receptarea ştiinţifică este legată până astăzi de numele marelui romanist german Franz Wieacker, care «pornind, de bună seamă, de la scrierea lui Koschaker despre *Criza dreptului roman şi ştiinţa juridică romanistă* (München 1938)»[62] dezvoltase începând încă din anii celui de-al Doilea Război Mondial ideea potrivit căreia receptarea dreptului roman nu trebuie înţeleasă ca preluare a conţinutului regulilor juridice din dreptul roman antic, ci ca «ştiinţificizare a vieţii juridice (*Verwissenschaftlichung des Rechtslebens*)»[63], aşadar ca dezvoltare a dreptului autohton din Europa medievală prin adoptarea de către jurişti a modului roman de gândire juridică. Faptul că nici cei mai buni cunoscători ai materiei din România nu menţionează la vremea respectivă în nici un fel această teză[64],deşi aceasta a devenit rapid dominantă în literatura juridică romanistă[65], este explicabil din perspectiva

[59] V. Hanga, *Drept roman şi drept actual*, SCJ 3/ 1977, p. 271–280, 275, 279.

[60] I. Zajtay, *Begriff, System und Präjudiz in den kontinentalen Rechten und im Common Law*, AcP 165 (1965), p. 97–114, 107–108.

[61] I. Zajtay, *La permanence des concepts du droit romain dans les systèmes juridiques continentaux*, R. I. D. C. 1966, p. 353–363, 359.

[62] H. Thieme, *Savigny und das Deutsche Recht*, ZRG GA) 80 (1963), p. 1–26, 9 cu nota 28.

[63] F. Wieacker, *Privatrechtsgeschichte der Neuzeit*, 2. Auflage, Göttingen 1967, p. 225.

[64] T. Ionaşcu / V.-Al. Georgescu, *Unité et diversité des formes de la réception du droit romain en Occident et du droit byzantin en Orient*, «Revue des Etudes Sud-Est Européennes 2 (1964) p. 153–186 ; V.-Al. Georgescu, *Renaissance, réception du droit romain et humanisme juridique*, „Revue Roumaine d`Histoire”» 3 (1969), p. 515–529. Este important de reţinut că în aceste studii scrierile lui Franz Wieacker sunt menţionate relativ des şi aduse la zi, astfel încât necunoaşterea de către juriştii români a teoriei receptării ştiinţifice a dreptului roman nu poate fi o ipoteză plauzibilă.

[65] U.Wolter, *La réception du droit romain dans les pays germaniques à la fin du Moyen Age et ses répercussions sur la pensée juridique européenne*, „Revue d'Histoire du droit des facultés de droit”» (RHFD) 13 (1992), p. 91–113; din literatura mai veche W. Kunkel, *Das Wesen der Rezeption des*

constrângerilor ideologice ţinând de necesitatea afirmării independenţei totale a dreptului socialist ca tip nou de drept[66]: a fi legat «constantele dreptului» pe atunci de «receptarea ştiinţifică a dreptului roman» ar fi fost suficientă pentru a compromite din start întregul demers. Cum însă o analiză ştiinţifică care să unească *forma juridică datorată receptării dreptului roman* înţeleasă ca *inventare a dreptului*[67] cu *fondul cultural şi social-economic* al societăţii ca loc în care juriştii trebuie de asemenea să *inventeze* dreptul ca descoperire[68] ar fi fost posibilă numai în condiţii de libertate politică, şi cum la scurtă vreme de la apariţie, programul constantelor dreptului a luat sfârşit la fel de brusc precum a început.

În concluzie, destinul receptării concepţiei Şcolii Istorice a Dreptului în România a fost şi este în continuare grevat de absolutizarea uneia dintre cele două laturi care alcătuiesc împreună „sufletul dual, atât romantic, cât şi romanist, al lui Savigny"[69], anume a celei romantice, evidentă în prezentările consacrate Şcolii Istorice a Dreptului de mai toate manualele româneşti de teorie, istorie şi filosofie juridică[70] şi căreia îi corespunde ocultarea completă a laturii romaniste, anume tocmai aceea care a condus la configurarea ştiinţei juridice ca alternativă la codificare.Din acest punct de vedere, faptul că profesorul Duţu recurge la „înţelegerea receptării dreptului roman nu atât ca preluare a unor dispoziţii de fond (precum încă la Andrei Rădulescu), ci ca transformare prin ştiinţa dreptului a vieţii juridice" cu o trimitere evidentă la teza lui Wieacker evidenţiază totodată semnificaţia profundă a lucrării: înţelegându-şi propriul demers în raport cu perspectiva lui Andrei Rădulescu ca „actualizarea problemei ridicate de marele

---

römischen Rechts, Heidelberger Jahrbücher 1 (1957), p. 1–12; M. Avenarius, *Verwissenschaftlichung als sinnhafter Kern der Rezeption: eine Konsequenzaus Wieackersrechtshistorischer Hermeneutik*, în O. Behrends / E. Schumann (Hg.), Franz Wieacker Historiker des modernen Privatrechts, p. 119–180.

[66] O. S. Ioffe, *Soviet Law and Roman Law*, „Boston University Law Review" 62 (1982), p. 701–728.

[67] A. Schiavone, *Ius. L'invenzione del diritto in Occidente, nuova edizione*, Torino 2017.

[68] P. Grossi, *L'invenzione del diritto*, terza ed., Roma 2018.

[69] H. Mitteis, *Die Rechtsgeschichte und das Problem der historischen Kontinuität*, Akademie-Verlag, Berlin, 1947, p. 9, citat de H. Thieme, *Kontinuität – Diskontinuität in der Sicht der Rechtsgeschichte*, în idem, Ideengeschichte und Rechtsgeschichte. Gesammelte Schriften, vol. 1, Böhlau, Köln-Wien, 1986, p. 63–79 (66); M. Avenarius, *»Sie treiben gewissermaßen ein Missionsgeschäft ... «. Religiöse Grundlagen von Savignys Rechtstheorie und das Privatrecht des Zarenreichs zwischen Kodifikation und wissenschaftlicher Kolonisation*, în C. Peterson (Hrsg.), Rechtswissenschaft als juristische Doktrin, Institutet för rättshistorisk forskning, Stockholm 2011, p. 17–82 (76).

[70] Exemplar Al. Vălimărescu, *Teoria dreptului natural în lumina istoriei şi a doctrinelor filosofice*, Doicescu, Bucureşti, 1930, p. 95–101; M. Djuvara, *Teoria generală a dreptului* (1930), ed. a II-a, All Beck, Bucureşti, 1995, p. 334–337; I. Ceterchi / I. Demeter, *Introducere în studiul dreptului*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1962, p. 71–72; I. Ceterchi / M. Luburici, *Teoria generală a statului şi dreptului*, Tipografia Universităţii din Bucureşti, 1989, p. 111–112; N. Popa / I. Dogaru / Gh. Dănişor / D. C. Dănişor, *Filosofia dreptului: marile curente*, All Beck, Bucureşti, 2002, p. 322–326; N. Popa, *Teoria generală a dreptului*, ed. 5, Bucureşti, 2014, p. 75–76; I. Craiovan, *Tratat de teoria generală a dreptului*, ed. a III-a, Universul Juridic, Bucureşti, 2015, p. 116–117.

jurist român în urmă cu exact 80 de ani", în condiţiile în care „criza profundă a (ştiinţei) dreptului românesc de astăzi reprezintă una dintre manifestările crizei care afectează astăzi însăşi identitatea românească", profesorul Duţu face din receptarea *dreptului roman* ca bază a unei *ştiinţe juridice naţionale*[71], o alternativă realistă şi astăzi în condiţiile în care ştiinţa juridică românească, „pentru a ieşi din criza aproape letală produsă de pozitivismul juridic, are nevoie astăzi .. de o refondare, de un nou aşezământ teoretic conceptual, analitic şi programatic"[72]. De aceea se poate spune în sfârşit, împreună cu profesorul Mircea Duţu, că „după un secol și jumătate marcat de blestemul formelor fără fond", o perioadă în care juriștii români au fost nevoiți prea adesea să alerge în urma legislațiilor și doctrinelor străine pentru a transpune în propriile forme norme și idei gândite și realizate în altă parte, credem că astăzi a sosit timpul revizuirii principiale a acestei maniere de a concepe efortul de creație juridică din România (p. 462).

Tudor Avrigeanu

[71] H. Steinke, *Die Begründung der Rechtswissenschaft seit 1810*, în H.-E. Tenorth (Hg.), Geschichte der Universität Unter den Linden 1810-2010, vol. 4, Akademie-Verlag, Berlin 2010 p. 95–122; R. Kawakami, *Die Begründung des «neuen» gelehrten Rechts durch Savigny: Das Entstehen einer nationalen Rechtswissenschaft*, ZRG RA 98 (1981), p. 303–337.

[72] M. Nicolae, *Drept civil. Teoria generală, vol. I. Teoria dreptului civil*, Solomon, Bucureşti, 2017, p. XLV.

UN Environment. *Environmental Rule of Law. First Global Report*
(Primatul dreptului mediului: o primă evaluare mondială),
United Nations Environment Program, 2019

Pentru ca societatea umană să nu depășească pragurile ecologice critice trebuie, în mod imperios, ca legile de mediu să fie bine făcute, cunoscute, respectate și aplicate cât mai deplin posibil și ca de binefacerile care decurg din protecția mediului să profite ansamblul ființelor umane ale planetei. Pornind de la această axiomă, sub egida Programului Națiunilor Unite pentru Mediu (UNEP) s-a realizat și publicat, sub titlul *Environmental Rule of Law. First Global Report* prima evaluare mondială din istorie asupra dreptului mediului, care cuprinde și exprimă o radiografie a stării reglementărilor juridice în materie (naționale și internaționale), deficiențelor și lipsurilor, capacităților de exprimare a necesităților ecologice, precum și a îmbunătățirilor ce se impun.

Ecologia, devenită știința preponderentă a contemporaneității, a încetat să mai fie o simplă idee filosofică, practică socială sau mișcare civico-politică, reprezentând și un izvor de drept, unul dintre cele mai importante vizând raporturile dintre om și natură, dreptul mediului constituind astăzi o nouă ramură a sistemului juridic și inedită disciplină științifică juridică. Elementul fundamental de operare și apreciere al Raportului este cel de „primat al dreptului" „rule of law" environmental care este chemat și tinde să acopere ecartul existent între diferitele instrumente juridice și de altă natură utilizate, în teorie cât și în practică, și este esențial pentru realizarea dezvoltării durabile.

El asigură platforma esențială care susține cei patru piloni ai dezvoltării durabile: economic, social, de mediu și pacea stabiliți prin Agenda 2030 a ONU pentru dezvoltare durabilă. Prin aceasta reglementările juridice în domeniu sunt implementate de către instituțiile guvernamentale competente, răspunzătoare astfel în fața unui public din ce în ce mai informat, mai responsabil față de soarta generațiilor prezente și viitoare, a întregii planete, și mai implicat, ceea ce conduce la adoptarea și promovarea unor noi valori de mediu și sociale. Tot așa, astfel se asigură garanții bine stabilite: un temei de protecție a populației și a planetei care stă la baza vieții înseși, un barometru al instituțiilor guvernamentale care sunt responsabile în fața unui

public, cu alte cuvinte reprezintă o cultură a unor informații, convingeri și percepții consistente despre drept și natură.

Structura demersului analitic este elocventă de la sine pentru scopul urmărit, rezultatele obținute și dezideratele de atins. După o *Prefață* semnată de Joyce Msuya, director executiv al UN Environment, și un rezumat analitic în cele 6 limbi ale ONU: engleză, arabă, chineză, franceză, rusă și spaniolă, *Introducerea* are ca puncte de reper:

La capitolul 2, consacrat *instituțiilor,* s-au avut în vedere ca ținte de interes și analiză:

Angajamentul civic a fost radiografiat sub accesul publicului la informaţiile de mediu, dreptul de asociere în materie şi participarea sa la luarea deciziei, și s-a conchis prin oportunități și recomandări.

În planul *drepturilor* (fundamentale) s-au avut în vedere: dreptul la mediu sănătos, la nediscriminare și drepturile populațiilor marginalizate, drepturile la asociere liberă, liberă expresie, libertatea de adunare și se încheie în aceeași notă a relevării oportunităților și formulării de recomandări. În materie de *justiție*, temele prioritare sunt accesul, regulile procedurale speciale și remediile efective.

Ca *direcții viitoare* sunt identificate și tratate: primatul dreptului și dezvoltarea durabilă, angajamentul diferiților actori, Regular Assessment of Environmental Rule of Law și Pilot Testing of Approaches. Cele trei anexe privesc: referințele de citare, instrumentele internaționale și indicele și datele surselor utilizate.

1. Reglementările privind mediul au cunoscut o proliferare și o diversificare extraordinare în decursul ultimilor 45 de ani, statele înțelegând mai bine legăturile profunde care unesc mediul, creșterea economică, sănătatea publică, coeziunea și securitatea socială. În anul 2017, 176 de țări dispuneau de o lege-cadru în materie de mediu; 150 de state aveau înscrisă în constituțiile lor protecția mediului ori dreptul la mediu sănătos; în 164 funcționează organe ministeriale însărcinate cu protecția mediului. Aceste mecanisme și alte legi, drepturi și instituții în materie de mediu au contribuit la încetinirea și, în anumite cazuri, la inversarea procesului de degradare a mediului și a produs binefaceri în domenii precum: sănătatea publică, economie și drepturile umane, precum și în materie socială, care decurg din protejarea mediului.

Conferința ONU privind mediul uman (Stockholm, iunie 1972) este considerată evenimentul de referință care a marcat, prin documentele și hotărârile adoptate, înscrierea și impunerea problematicii mediului mondial în atenția opiniei publice, preocupărilor oficiale și a reflecției, inclusiv cea socială.

Declarația de la Stockholm din 5 iunie 1972 a proclamat principiile menite să genereze cooperarea internațională, activitatea practică și reacția juridică în materie de mediu, inaugurând astfel seria documentelor internaționale cu vocație universală

în domeniu, iar crearea în septembrie acelaşi an 1972 a Programului Naţiunilor Unite pentru Mediu (UNEP) a reprezentat semnalul instituţionalizării acţiunii generale environmentale . Sub impulsul acestor evoluţii, în plan naţional am asistat la consacrarea legii ca instrument de protecţie a mediului şi apariţia primului val de reglementări de mediu; orice constituţie adoptată sau revizuită după această dată a cuprins şi prevederi privind protecţia mediului, mergându-se până la consacrarea unui nou drept uman fundamental, dreptul la mediu sănătos; în multe ţări au fost adoptate legi generale privind protecţia mediului şi s-au revăzut ori adoptat noi reglementări sectoriale privind elemente de mediu: aer, apă, păduri, sol ş.a. în sensul „ecologizării" regimului acestora; s-au instituit în anii imediat următori şi primele structuri administrative specializate în domeniu, cu un caracter preponderent interministerial şi o vocaţie de sinteză, mai ales consultativă.

Un alt moment important este considerat 1989, anul summit-urilor internaţionale şi al deschiderii spre Est, ceea ce a creat premisele unificării metodei de abordare şi modul de soluţionare, inclusiv juridică a problemelor ecologice, fenomen manifestat concret trei ani mai târziu. Sub presiunea acutizării problemelor de mediu (efectul de seră şi schimbările climatice, stratul de ozon, ploile acide, eroziunea solului ş.a.) asistăm în acel an la o multiplicare a summit-urilor consacrate unor atari teme, iar mediul a reprezentat, alături de drepturile omului, unul dintre subiectele care au facilitat şi accelerat deschiderea ţărilor Europei Centrale şi de Est, „socialiste", iar căderea comunismului, în acelaşi an, va fi victoria deopotrivă a democraţiei şi presiunii mişcărilor ecologiste, ale unei zone deosebit de poluate. Cu un an înainte, în 1988, sub auspiciile UNEP şi Organizaţiei Meteorologice Mondiale (OMM) se crease Grupul Interguvernamental pentru Evoluţia Climei (IPCC), iar prin rezoluţia Adunării Generale a ONU a fost convocată, pentru trei ani mai târziu, o nouă reuniune mondială consacrată problematicii ecologice mondiale. Conferinţa ONU privind mediul şi dezvoltarea (1992) a reprezentat un moment de vârf în evoluţia preocupărilor internaţionale şi prin consecinţele sale concrete – Declaraţia de principii, Agenda 21 şi Comisia pentru dezvoltare durabilă a stimulat şi reglementarea juridică şi acţiunea instituţionalizată, într-o perspectivă nouă, unitară, la nivel mondial şi integrată (cu trei piloni: economic, social şi ecologic). Convenţiile-cadru încheiate în acest context (privind biodiversitatea şi, respectiv, schimbările climatice) şi Declaraţia privind pădurile au marcat, prin concepţiile promovate, dezvoltarea ulterioară a dreptului internaţional al mediului. Totodată, în plan intern, apare şi se afirmă un nou val de legislaţie şi structuri instituţionale, într-o perspectivă unitară de abordare, reglementare, gestionare şi soluţionare a problematicii ecologice. Semnificativă este, în acest context, legea model privind protecţia mediului elaborată în cadrul Consiliului Europei şi recomandată ca reper pentru statele membre, lege-cadru, menită să

stabilească cadrul juridic general principial și regulile sectoriale definitorii, care urmau să fie dezvoltate prin reglementări speciale și care a inspirat noua dezvoltare a legislației naționale în materie. În plan instituțional, apar ministerele mediului, care se autorizează, își afirmă specificul și își asumă obiective mai complexe, precum dezvoltarea durabilă, schimbările climatice ș.a.

În fine, următoarele reuniuni mondiale desfășurate sub egida ONU: Conferința de la Johannesburg privind dezvoltarea durabilă (2002) și Rio +20 (2012, Rio de Janeiro) au schimbat prioritățile în materie, acordând întâietate preocupării de a asigura punerea în aplicare a legislației, iar în ultima perioadă chiar oprirea regresului acesteia și prefigurarea neregresiunii dreptului mediului ca un nou principiu juridic, forjat și conceptualizat la nivel teoretic și consacrat în planul reglementării pozitive și cel al jurisprudenței naționale și internaționale.

2. Recunoașterea și garantarea juridică a dreptului la mediu sănătos. Potrivit documentului onusian, un asemenea drept fundamental este consacrat constituțional în 88 de state, iar în legile fundamentale ale altor 65 sunt prezente dispoziții privind protecția mediului.

Mișcarea de constituționalizare a mizelor ecologice, în special pe calea protecției constituționale a drepturilor la mediu are deja propria-i istorie, înscriindu-se în cadrul unui proces generalizat începând cu anii 1970, când omenirea a intrat, cu adevărat, în „era ecologică" (E. Marin). El a cuprins marea majoritate a statelor lumii, indiferent de sistemul juridic și politic, cultură ori zonă geografică de apartenență. În acest context, unele excepții de la această evoluție cu dimensiuni mondiale devin frapante și mai dificil de explicat: Australia, Canada, Danemarca, Irlanda, Japonia, Marea Britanie sau S.U.A. nu recunosc din punct de vedere constituțional drepturi de mediu, în pofida unor preocupări practice active în materie și dezbateri teoretice animate asupra acestui subiect. Desigur, explicațiile țin de mai mulți factori, în frunte cu particularitățile tradițiilor juridice (multe țări de *common law)* ori conjuncturale de dezvoltare internă a sistemului de protejare a mediului.

O analiză comparatistă a dispozitivului constituțional-legal aferent subiectului în diversele state ne relevă concluzii importante din diferite perspective.

Astfel, în legea fundamentală a țărilor în care s-au înscris, în sens larg, preocupările de mediu, se pot distinge diferite categorii de dispoziții potrivit criteriilor utilizate pentru clasificare. Din punct de vedere formal, prevederile anumitor constituții (precum ale celor din Bolivia, Brazilia, Ecuador, Portugalia) sunt foarte prolixe și detaliate în raport cu mediul, altele laconice (Belgia, Germania, Olanda, Norvegia); din perspectiva dreptului substanțial, primele au tendința de a

acoperi, în mod explicit, domenii specifice (resursele neregenerabile, biodiversitate, patrimoniul genetic și ONG, deșeurile radioactive, lupta contra poluării aerului, apei și solului, educația relativă la mediu, bunăstarea animalelor…) și de a formula propriile gestiuni raționale a resurselor naturale, precauției în caz de incertitudine științifică și responsabilității poluatorului în timp ce secundele se mulțumesc cu formulări generice. Predomină abordarea antropocentrică, în sensul asimilării protecției mediului cu limitarea efectelor poluării asupra sănătății umane (mediu sănătos) și a celor legate de epuizarea resurselor în privința impactului asupra societăților umane. De asemenea, constituțiile pot prevedea fixarea de obiective ori linii directoare de acțiune a statului ori a autorităților publice, de obicei asamblate într-o strategie de dezvoltare durabilă ținând cont de responsabilitățile colective (și individuale!) față de generațiile viitoare.

În multe cazuri se merge însă mai departe, completându-se obiectivele care incumbă statului prin garantarea în plus la un drept la un mediu sănătos, de calitate ori echilibrat, fără a face acest drept, totuși, în mod sistematic, opozabil ori irevocabil direct ca temei al unei acțiuni în justiție sau administrație. De remarcat faptul, în acest context, că în unele constituții dreptul la mediu este asimilat unui drept fundamental de nivel echivalent drepturilor civile și politice; în altele, este asociat mai mult drepturilor economice și sociale și plasat la același rang cu dreptul la locuință sau dreptul la educație. Totodată, asemenea drepturi substanțiale pot fi asociate unor drepturi procedurale specifice precum: accesul la informare, de petiție, de consultare și de participare la luarea deciziilor în materie de mediu; accesul la justiție în probleme de mediu este și el recunoscut, inclusiv acțiunile proprii pentru a face să înceteze o atingere la dreptul la mediu sănătos, ca drept fundamental (în această privință mai ales în state din America latină).

În fine, în alte state, în condițiile în care asemenea dispoziții constituționale exprese în domeniu sunt absente, recunoașterea anumitor drepturi la mediu a avut loc în jurisprudență pe calea unei interpretări libere a dispozițiilor care protejează dreptul la viață ori la sănătate (Italia, Filipine, Bangladesh, India, Pakistan).

3. Prea adesea, aplicarea și respectarea legilor și a celorlalte reglementări în materie de mediu sunt departe de a fi la înălțimea cerută spre a remedia problemele ecologice. Unele legi nu sunt însoțite de norme precise sau de competențele instituționale necesare. Altele nu sunt adaptate contextelor naționale și locale de aplicare și, plecând de aici, nu pot răspunde nevoilor generate de condițiile concrete. Ministerele însărcinate cu punerea în aplicare a legislațiilor de mediu sunt lipsite adesea de fondurile și de forța politico-administrativă necesare în raport cu cele responsabile cu dezvoltarea economică ori cu exploatarea resurselor naturale.

În plus, chiar dacă numeroase țări se preocupă astăzi de consolidarea aplicării reglementărilor de mediu, asistăm în paralel la un recul: militanții apărării mediului sunt asasinați, fondurile alocate organizațiilor neguvernamentale se restrâng ș.a. Iar asemenea aspecte negative se înregistrează, deopotrivă, în privința țărilor în curs de dezvoltare precum și a celor dezvoltate.

Dintre concluziile Raportului, cele referitoare la raportarea la dezvoltarea durabilă, sporirea participării diverșilor actori sau evaluarea periodică a stării dreptului mediului prezintă o semnificație deosebită.

Autorii documentului consideră că multe dintre obiectivele dezvoltării durabile prevăzute în Strategia ONU pentru orizontul 2030, inclusiv cele care nu menționează în mod explicit mediul, se pot îndeplini numai dacă se vor înregistra progrese substanțiale în planul dreptului mediului. Aceasta presupune, înainte de toate, ca toate strategiile și planurile de acțiune în domeniu să includă și să exprime în mod adecvat aspectele de ordin juridic. Totodată, experiența a demonstrat că voința politică poate fi aspectul cel mai important dacă se vor aplica și se vor putea îndeplini legile de mediu. Organismele și persoanele implicate în materie trebuie să înțeleagă faptul că, pentru atingerea obiectivelor lor se impune un stadiu al dreptului mediului efectiv.

Primatul dreptului mediului continuă să fie un spațiu „dinamic, cu inovații, experiențe și dezvoltări constante”. Din această perspectivă, autorii Raportului cred că o oportunitate cheie pentru a consolida starea de legalitate în materie de mediu este aceea de a pune la punct o evaluare periodică a stării dreptului mediului. Este un instrument important pentru a înțelege tendințele, a determina inovațiile și a schimba reciproc învățămintele asupra perspectivelor care rezultă a fi mai eficiente.

4. Sub aspectul *evoluţiilor internaţionale,* raportul subliniază, încă de la început, consolidarea raporturilor dintre state în materie de mediu, atât din perspectiva dreptului internaţional în domeniu, cât şi a practicilor şi standardelor recunoscute în materie la nivel subnaţional sau regional. În acest sens, anexa nr. II a raportului precizează documentele cele mai relevante, având în vedere cele 4 aspecte avute în vedere (instituţii, angajamente civice, drepturi fundamentale, justiţie). Astfel, în prima categorie sunt incluse documente internaţionale atât cu valenţe generale (Declaraţia de la Rio privind mediul şi dezvoltare din 1992 sau Acordul de la Paris din 2015), cât şi acte punctuale, tratând un aspect sau o problematică determinată (Convenţia Naţiunilor Unite pentru combaterea deşertificării din 1994, Convenţia Naţiunilor Unite privind dreptul mărilor din 1992 sau Convenţia privind armele biologice din 1972). În ce priveşte angajamentele civile, sunt avute în vedere, printre altele, Convenţia de la Aarhus privind accesul

la informaţie, participarea publicului la luarea deciziei şi accesul la justiţie in probleme de mediu din 1998, Convenţia-cadru a Naţiunilor Unite privind schimbările climatice din 1992 sau Convenţia privind protecţia patrimoniului natural şi cultural (1972).

Privind drepturile fundamentale, raportul enumeră documente referitoare, pe de o parte, la cadrul general de reglementare internaţională, precum Declaraţia Universală a drepturilor omului (1948) sau Convenţia privind drepturile civile şi politice (1965), iar pe de altă parte, documente relevante în materie, precum Agenda 21 (1993), Convenţia privind diversitatea biologică (1992) sau Declaraţia de la Stockholm privind mediul uman (1972).

În fine, în ceea ce priveşte justiţia, anexa raportului are în vedere Îndrumările pentru dezvoltarea legislaţiei naţionale privind accesul la informaţie, participarea publicului şi accesul la justiţie în materie de mediu (adoptate la Bali, 2010), Principiile directoare ale ONU privind mediul de afaceri şi drepturile omului (2011), sau Convenţia Organizaţiei Mondiale a Muncii privind popoarele indigene din statele independente (1989).

5. Reprezentând prima evaluare mondială a primatului dreptului mediului, raportul UN Environment, *Environmental Rule of Law. First Global Report* (2019), se sprijină pe învățămintele trase și dificultățile întâmpinate în diversele țări ale lumii, precum și pe opiniile și reușitele lor în domeniu și pune în evidență tendințele mondiale și perioadele de timp care ar permite statelor și partenerilor de a consolida primatul dreptului mediului.

Documentul ne arată că ar trebui să se evalueze în mod regulat situația mondială a legislației în materie de mediu; pentru a urmări progresele realizate la nivel național și mondial este important să se utilizeze un ansamblu de indicatori constanți, în acest sens raportul propunând un cadru de indicatori care să permită primatul dreptului în domeniul ecologic și trimite la o serie de date existente care ar putea facilita evaluarea mondială.

Se preconizează, de asemenea, un efort concertat pentru a ajuta țările să-și verifice metodele vizând intensificarea primatului dreptului în materie de mediu; o asemenea inițiativă ar facilita probarea metodelor în diverse contexte și ajustarea corespunzătoare a acestora înainte de transpunerea lor la o scară mai mare; ar trebui, în același timp, să încurajeze jurisdicțiile în asigurarea unui schimb de experiențe pertinente în scopul favorizării învățării și însușirii practicilor avansate.

În afara acestor două recomandări generale raportul pune în evidență numeroase măsuri concrete pe care statele pot să le ia în favoarea primatului dreptului în materie de mediu. De exemplu, statele pot să evalueze structurile și

competențele instituțiilor de mediu în scopul de a face să apară paralelismele ori lacunele reglementare. Statele și partenerii lor pot să-și consolideze mijloacele pe care publicul le are la dispoziția sa pentru a dialoga în mod profund și serios cu autoritățile publice și promotorii proiectelor, pot, de asemenea, să facă din protecția apărătorilor mediului și lansatorilor de alertă prioritățile lor. Se poate preconiza crearea de jurisdicții specializate în litigii de mediu și de a instrumenta infracțiunile minore (contravențiile) pe calea procedurilor administrative. De altfel, se impune a determina care metode sunt eficiente în raport cu circumstanțele date.

Binefacerile decurgând din primatul dreptului în materie de mediu depășesc în mod considerabil sectorul ecologic. Chiar dacă protecția mediului profită cel mai direct din aceasta, la rândul său și ea consolidează primatul dreptului în general, favorizează o dezvoltare economică și socială durabilă, protejează sănătatea publică, contribuie la pacea și securitatea internațională, evitând sau dezamorsând conflictele și ocrotește drepturile umane și constituționale. Ea constituie deci o prioritate din ce în ce mai mare pentru toate țările.

dr. Andrei Duțu

Colectiv (coord.: V. Dorneanu, M. Krupinschi) Un sfert de secol de constituţionalism, Editura Hamangiu, Bucureşti, 2018, p.289.

Împlinirea a 25 de ani de existenţă a Curţii Constituţionale a României a fost marcată de organizarea Conferinţei Internaţionale cu titlul *Un sfert de secol de constituţionalism*, ce s-a desfăşurat în zilele de 24 şi 25 mai 2017, la Bucureşti.

La această amplă manifestare ştiinţifică au participat reprezentanţi ai justiţiei constituţionale, personalităţi din lumea juridică şi ştiinţifică dintr-un număr impresionant de state: Albania, Austria, Andorra, Armenia, Belgia, Bosnia şi Herţegovina, Bulgaria, Croaţia, Republica Cehă, Georgia, Ungaria, Israel, Letonia, Luxembourg, Republica Moldova, Muntenegru, Portugalia, Federaţia Rusă, Slovenia, Turcia. Sunt de menţionat de asemenea şi reprezentanţii speciali din Statele Unite ale Americii, ai Curţii de Justiţie a Uniunii Europene, ai Curţii Europene a Drepturilor Omului şi ai Comisiei de la Veneţia.

Lucrările prezentate se regăsesc reunite in volumul ce are acelaşi titlu ca şi conferinţa, *Un sfert de secol de constituţionalism*, volum apărut la Editura Hamangiu, în anul 2018. Ele se evidenţiază printr-o calitate deosebită, ceea ce ne îndreptăţeşte să apreciem apariţia acestui volum ca fiind un eveniment editorial.

Temele abordate au vizat preocupările şi valorile asupra cărora veghează curţile constituţionale, prin atribuţiile lor constituţionale şi legale.Toate aceste aspecte au fost raportate la cele două acte normative internaţionale, Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale şi Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, parte integrantă a Tratatului de funcţionare a Uniunii Europene; s-au făcute referiri la organismele supra-naţionale, Curtea de Justiţie a Uniunii Europene şi Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Analizând raporturile complexe dintre instanţele constituţionale naţionale şi CJUE şi CEDO, sub aspectul sesizării celor din urmă, profesorul Arnold Rainer a identificat două tipuri de comportamente, ce constau fie în sesizarea directă de către instanţele constituţionale prin intermediul întrebărilor preliminare, fie in lăsarea acestei posibilităţi instanţelor de drept comun. Un loc fruntaş din acest punct de vedere, revine, potrivit statisticii prezentate de Maya Teodoroiu, curţilor constituţionale din Belgia, Italia, Germania şi Austria. În ceea ce priveşte România, abia în anul 2016 Curtea Constituţională a formulat pentru prima dată întrebări preliminare către Curtea de Justiţie a Uniunii Europene.

În mai multe lucrări, cum sunt cele ale autorilor Etienne de Groot, Daniel Morar, Alvina Gyulumyan, a fost subliniată importanţa controlului de constituţionalitate a normelor de drept penal, pentru o mai bună protecţie a drepturilor şi libertăţilor fundamentale.

O temă abordată de mai mulţi autori (Nicolae Popa, Valentina Bărbăţeanu, Florin Vasilescu, Reiner Arnold, Mona-Maria Pivniceru, Marian Enache, Karoly Benke, Petre Lăzăroiu, Ioana Cochinţu), a fost aceea a revirimentului jurisprudenţial al instanţelor constituţionale, considerat element esenţial al evoluţiei dreptului constituţional, în ansamblul dreptului naţional şi internaţional. Fost preşedinte al Curţii Constituţionale a României, profesorul Nicolae Popa consideră că un reviriment constituţional este determinat de dinamica socială şi de necesitatea respectării de către statul român a obligaţiilor asumate prin tratatele internaţionale, cu privire specială asupra Convenţiei pentru apărarea drepturilor şi a libertăţilor fundamentale, îndeosebi în considerarea jurisprudenţei Curţii Europene a Drepturilor Omului, prin care sunt puse în evidenţă deficienţe ale sistemului normativ românesc pe care Curtea constituţională poate să le corecteze prin reconsiderarea propriei jurisprudenţe. Autorul mai sus-citat consideră că revirimentele jurisprudenţiale pe care Curtea Constituţională le-a operat au avut ca finalitate ameliorarea sistemului de protecţie a drepturilor şi libertăţilor fundamentale şi accentuarea garanţiilor oferite acestora. În acest fel, instanţa de control constituţional nu se limitează la poziţia de „gardian al Constituţiei”, ea urmăreşte şi modul în care se pun bazele unei noi ordini constituţionale, cum ar fi, printre altele, urmărirea procesului de constituţionalizare a ramurilor dreptului.

Printre lucrările de un interes deosebit se numără şi comunicarea profesorului Mircea Duţu, care promovează prin argumente ştiinţifice solide, protejarea dreptului fundamental la un mediu sănătos şi echilibrat ecologic prin intermediul controlului de constituţionalitate a normelor penale în domeniu. Apreciind rolul pe care Curtea Constituţională a României l-a avut în consacrarea constituţională, în urma revizuirii din 2003, a dreptului la mediu al fiecărei persoane, reputatul autor consideră că aceasta, prin jurisprudenţa sa, ar putea avea o contribuţie sporită prin identificarea unei obligaţii generale de supraveghere şi apărare a mediului, impusă statului în aplicarea dreptului internaţional, prin decriptarea semnificaţiilor juridice şi identificarea instrumentelor şi mijloacelor de punere în aplicare a obligaţiei constituţionale a statului de refacere şi ocrotire a mediului, prevăzută în art. 135 alin (2) din Constituţie,etc. Nu mai puţin, este subliniată necesitatea constituirii unui *drept penal al mediului*, la care ar trebui să contribuie şi jurisprudenţa Curţii Constituţionale a României.

Existenţa la nivelul Uniunii Europene a unui „amestec” complex dintre drepturile infranaţionale, naţionale şi europene, ce au mai degrabă forma unei spirale sau reţele decât aceea a clasicei piramide kelsiene, l-a determinat pe profesorul parizian Dominique Rousseau să considere că se conturează „un monism constituţional european”. Această tendinţă este determinată de convergenţele

constituţionale europene, prin care s-a urmărit evitarea unor posibile conflicte între dreptul intern şi dreptul european, între drepturile fundamentale constituţionale şi drepturile fundamentale convenţionale, între domeniile de competenţă transferate şi excesul de putere europeană. În acest context, curţile constituţionale trebuie să gestioneze o problematică complexă care nu este numai juridică, ci şi culturală şi politică.

Printre lucrările care au subliniat importanţa curţilor constituţionale în garantarea principiului statului de drept se numără Richard Stearns, judecător al Tribunalului Districtual Massachusetts, Statele Unite ale Americii, doamna Livia Doina Stanciu, doamna Marieta Safta, domnul Nikolaus Bachler, domnul Mircea Criste. Acest din urmă autor a analizat rolul jucat de curţile constituţionale în soluţionarea conflictelor juridice de natură constituţională dintre autorităţile publice, care transformă curţile constituţionale în arbitri, pe scena politicului.

Prin bogăţia de idei, tratarea cu maximă acurateţe ştiinţifică a temelor cercetate, lucrarea reprezintă un câştig la dezvoltarea ştinţei dreptului constituţional, în principal, şi a ştiinţei dreptului în ansamblul său.

Şerban Alexandrina

Inițierea proiectului național. Monumentele dreptului românesc vechi și modern
(27 martie 2019)

În cadrul Programului multianual de cercetare științifică al Institutului de Cercetări Juridice (ICJ) *Integrare europeană, Identitate națională și Progres juridic*, la 27 martie 2019 a fost inițiat proiectul național *Monumentele dreptului românesc vechi și modern,* care urmărește reluarea, continuarea și dezvoltarea inițiativei promovate în perioada 1955–1962 de către Colectivul pentru vechiul drept românesc (coordonat de acad. A. Rădulescu) din cadrul Academiei Române de a aduna, edita și publica „izvoarele dreptului care au existat înainte de 1865 în țările române". Așa cum se arată în *Expunerea de motive* a demersului științifico-editorial de amplă anvergură, preconizat a se desfășura de-a lungul unui deceniu, în condițiile procesului ineluctabil de integrare europeană și afirmare a globalizării, păstrarea și afirmarea identității juridice naționale reprezintă o prioritate și presupune, înainte de toate, cunoașterea, valorificarea și continuarea esențelor identitare ale dreptului național, așa cum s-au centralizat ele de-a lungul timpului, într-o filieră firească și necesară. Totodată, componenta juridico-istorică tinde să devină indispensabilă orizontului spiritual al omului contemporan, ca un antidot la o lume tot mai comună, uniformă și indiferentă, iar pentru jurist, în pofida unei specializări tot mai stricte în privința exercitării profesiei, ancorarea sa în timp și spațiu printr-o cultură juridică și profesională solidă constituie o necesitate tot mai evidentă.

1. Investigarea sistematică a problemelor juridice ale trecutului nostru a devenit o preocupare academică instituționalizată cu precădere începând cu anii 1940 și poartă amprenta contribuției determinante a acad. Andrei Rădulescu (1880–1955). Astfel, din inițiativa sa a fost creată Comisia pentru publicarea monumentelor de drept vechi românesc, al cărei Regulament a fost prezentat în ședința Adunării generale a Academiei Române din 11 iunie 1943 și în care se sublinia necesitatea publicării respectivelor izvoare, precum și valoarea științifică deosebită și cultural-națională a unui atare demers. În cadrul Consiliului Național de Cercetări Științifice (CNCȘ), înființat în cadrul Academiei Române la 19 ianuarie 1945 s-a creat și o Comisie juridică având ca temă de lucru „publicarea izvoarelor de drept vechi românesc"

care a preluat astfel inițiativa, iar după 1948, în condițiile reorganizării instituției academice naționale s-a constituit colectivul de vechi drept românesc, aflat sub coordonarea Secției de științe istorice, filozofice și economico-juridice al Academiei R.P.R. și care a urmărit ca obiectiv principal și înfăptuit parțial adunarea și publicarea izvoarelor dreptului care au existat înainte de 1865 în țările române, sub aspectul celor două ipostaze de manifestare a sa: cutumiar (obișnuielnic) și scris (oficial).

Dreptul nescris, reieșea, în special, din documente, din folclor, din cronici, din pravile și din ceea ce se mai păstrase prin tradiție, trebuind astfel să se adune „material pentru recunoașterea și reconstituirea acestei forme de drept".

În această privință, cea mai importantă realizare a Colectivului rămâne una incipientă și prealabilă, de metodologie, respectiv întocmirea *Chestionarului pentru adunarea obiceiurilor juridice ale poporului român* și constituie prima sa realizare în timp și o continuare a unor preocupări personale anterioare ale lui Andrei Rădulescu[1]. Pornind de la premisa exprimată în „introducere" că „Obiceiurile juridice au o deosebită însemnătate pentru a cunoaște rânduielile de altă dată, pentru a cunoaşte izvoarele rânduielilor de astăzi, pentru a înţelege multe probleme istorice... precum şi pentru a cunoaşte felurite aspecte din viaţa popoarelor", coordonatorul şi îndrumătorul ştiinţific al proiectului, academicianul A. Rădulescu îl considera absolut necesar pentru cunoaşterea unei părţi importante a vechiului nostru drept.

Mai mult decât atât, în vederea studiului evoluției în timp a normelor juridice naționale se recomanda, pe lângă analiza folclorului, pravilelor sau cronicilor, şi cea a tradiţiei orale transmisă din generaţie în generaţie.

Cele 762 de întrebări ale chestionarului se referă la probleme de drept civil – familia, căsătoria, filiaţia, proprietatea, proprietatea moşnenească, despre clăcaşi, iobagi, obligaţiuni etc. –, de drept comercial, procedură civilă şi comercială, de drept penal şi procedură penală, obiceiurile privitoare la cârmuirea ţării, drept internaţional.

„Lămuririle şi îndrumările privitoare la Chestionarul pentru adunarea obiceiurilor juridice ale poporului român" cuprindeau consideraţii metodologice pentru cei care adunau răspunsurile la întrebări şi transmiteau materialul brut spre prelucrarea colectivului de ştiinţe juridice.

---

[1] A. Rădulescu, *Norme privitoare la adunarea materialului pentru cunoaşterea vechiului drept nescris,* Academia Română, „Buletin ştiinţific", I, 1949, p. 127–133; colectivul de autori al Chestionarului, coordonat de A. Rădulescu, a fost compus din: Al. Costin, A. Sava, N. Dascovici, V. Gaftoescu, V. Grecu, C-tin Tegăneanu, I. Rosetti-Bălănescu, Vintilă Dongoroz, Gh. Vlădescu-Răcoasa, Eug. Herovanu şi Marian Clarian. Pentru text a se vedea: Chestionar pentru adunarea obiceiurilor juridice ale poporului român, în vol. Andrei Rădulescu, *Pagini inedite din istoria dreptului vechi românesc,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 1991, p. 154–203.

Considerat „o importantă contribuţie la cunoaşterea trecutului poporului român”, o asemenea lucrare, „deşi înfăptuită târziu”, avea menirea „de a lumina multe părţi din ceea ce a fost pe vremuri, răspândind raze şi pentru viitor, şi va fi mult folos pentru cultura juridică românească”. Din păcate, neînfăptuit la timpul cuvenit și chiar în ultimă instanță, la sfârșitul anilor 1940 și începutul celui următor, acest demers a devenit treptat și definitiv astăzi imposibil de realizat, reprezentând o ratare impardonabilă și o pierdere iremediabilă a trecutului și identității noastre juridice. De aceea, ceea ce mai putem face în prezent pentru a nu fi în fața unei pierderi absolute și a unui eșec condamnabil este a relua preocupările întrerupte în 1962, a le completa și desăvârși în termenii și exigențele actuale.

Referitor la dreptul scris existau numeroase şi diverse izvoare: legi sau pravile, hrisoave, afişe, anaforale, circulari, jurisprudenţă şi doctrină, toate necesare pentru cunoaşterea şi interpretarea textelor din punct de vedere strict juridic, precum şi pentru aflarea originii, influenţelor şi transformărilor petrecute în dezvoltarea lor, sau „lămurirea multor probleme istorice, economice, sociale, culturale, pentru studiul limbii şi întocmirea de dicţionare, pentru înţelegerea exactă a unor instituţii şi, în general, a vieţii din trecut a ţărilor române”.

Justificarea proiectului pornea de la faptul că, parte din aceste izvoare scrise fuseseră publicate, dar se găseau rar sau deloc, multe din textele publicate conțineau erori, iar lipsa ediţiilor exacte ale izvoarelor impunea o nouă publicare a lor, „alcătuindu-se cu o riguroasă metodă de colecție, un corpus, cum s-a procedat și în alte țări”. Colecția a avut ca titlu „Adunarea izvoarelor vechiului drept românesc scris”.

Primele vor fi editate pravilele – numite astfel sau legiuiri, condici şi legi – ca fiind cele mai importante. Dintre acestea a fost publicată, mai întâi, *Legiuirea Caragea* (ediție critică, întocmită de Colectivul pentru vechiul drept românesc, condus de acad. Andrei Rădulescu şi format din : Al. Costin, Vasile Grecu, Nicolae Dascovici, Vintilă Gaftoescu, C-tin Tegăneanu, A. Sava, Editura Academiei R.P.R., 1955). Motivul acestei alegeri era acela că „între izvoarele vechi, la această legiuire avem manuscrise oficiale originale şi întocmirea ediţiei poate fi model pentru celelalte” (Cuvânt-înainte).

Au urmat apoi *Pravilniceasca condică 1780* (ediţie critică, întocmită de Colectivul pentru vechiul drept românesc, condus de acad. Andrei Rădulescu şi format din : Al. Costin, V. Grecu, V. Gaftoescu, C-tin Tegăneanu, Gh. Vlădescu-Răcoasa, A. Sava, Eug. Herovanu, N. Dascovici, Vintilă Dongoroz, I. Rosetti-Bălănescu, M. Clarian, Editura Academiei RPR, 1957); *Codul Calimach,* ediţie critică, întocmită de Colectivul pentru vechiul drept românesc, condus de

acad. Andrei Rădulescu şi format din : Al. Costin, V. Grecu, V. Gaftoescu, C-tin Tegăneanu, Gh. Vlădescu-Răcoasa, A. Sava, E. Herovanu, N. Dascovici, Vintilă Dongoroz, I. Rosetti-Bălănescu, M. Clarian, Anibal Teodorescu, N. Cojan, Gh. Cronţ, R. Dimiu, O. Sachelarie, Gh. Nicolăiasa, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1958), *Sobornicescul hrisov 1785, 1835, 1839 (*ediţie critică, întocmită de colectivul pentru vechiul drept românesc, condus de acad. A. Rădulescu şi format din: Al. Costin, V. Grecu, V. Gaftoescu, C-tin Tegăneanu, Gh. Vlădescu-Răcoasa, E. Herovanu, Gh. Nicolăiasa, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, *1958); Manualul juridic al lui Andronache Donici* (ediție critică întocmită de Colectivul pentru vechiul drept românesc, condus de acad. Andrei Rădulescu şi format din: Al. Costin, V. Grecu, V. Gaftoescu, C-tin Tegăneanu, Gh. Vlădescu-Răcoasa, Eugen Herovanu, Gh. Nicolăiasa, Editura Academiei R.P.R., 1959); *Carte românească de învățătură 1646* (ediție critică, întocmită de Colectivul de drept vechi românesc, condus de acad. A. Rădulescu şi format din: Al. Costin, V. Grecu, Gh. Cronţ, C-tin Tegăneanu, Anibal Teodorescu, Radu Dimiu, O. Sachelarie, Gh. Nicolăiasa, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1961); *Îndreptarea legii 1652,* (ediţie critică întocmită de Colectivul pentru vechiul drept românesc condus de Acad. Andrei Rădulescu şi format din: V. Grecu, Gh. Cronţ, C-tin Tegăneanu, Anibal Teodorescu, Radu Dimiu, O. Sachelarie, Gh. Nicolăiasa, Al. Costin, Vintilă Gaftoescu, A. Popescu, Mircea M. Sadoveanu, Gh. Vlădescu-Răcoasa, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1962).

Reeditarea izvoarelor nu s-a făcut în ordinea apariţiei lor, din varii motive, ţinând cel mai adesea de stadiul de prezentare a manuscriselor, iar acest fapt era considerat a nu reprezenta „o greutate prea mare la consultarea lor, ordinea cronologică fiind stabilită prin însăşi data la care au fost întocmite şi oricând ele pot fi rânduite, în cadrul colecţiei, după aceste date”.

Din păcate, dispariția din viață, la 30 septembrie 1959, a inițiatorului și conducătorului său, a făcut ca, treptat, activitatea Colectivului să înceteze, o serie de lucrări proiectate și începute a fi întocmite rămânând neterminate.

2. Opera de continuare și desăvârșire a acestui proiect de importanță națională va presupune mai întâi o revedere a conținutului lucrărilor deja publicate, în sensul corectării eventualelor erori materiale strecurate, actualizări ale aparatului științific apărute ca necesare și editarea lor în ordine cronologică, fapt care ar fi de natură să pună mai bine în valoare evoluția istorică a dreptului nostru scris. Din această perspectivă primele care s-ar impune publicate simultan sunt *Carte românească de învățătură (1646)* din Moldova*,* a lui Vasile Lupu, și, respectiv replica sa munteană *Îndreptarea legii (1652)* a lui Matei Basarab,

considerate a fi realizat prima unificare juridică a celor două țări românești. Aceste două legiuiri identice în conținut, de sorginte latină, scrise și folosite în aceeași limbă română, au marcat viața juridică a celor două principate până în epoca domniilor fanariote, reprezentând cu adevărat momente ale dreptului românesc și un reper major al unificării vieții juridice naționale. Procedând astfel, ICJ va marca, odată în plus, printr-o asemenea inițiativă, Centenarul Marii Uniri înțeles în deplinătatea semnificațiilor sale.

3. Inițiativa de acum șase decenii va fi completată în intenția autorilor proiectului de față, prin edițiile critice consacrate *Regulamentului organic pentru Ţara Românească, Regulamentului organic pentru Moldova, Hrisoavelor normative, Pravila lui Ştefan Mihai Racoviţă* şi *Codului Armenopol*, avute în vedere de echipa lui A. Rădulescu, dar în cele din urmă neînfăptuite.

4. În aceeaşi perspectivă şi având în vedere că între timp au intrat în vigoare noile coduri civile (2011) şi penale (2014) lista proiectului va fi completată prin reeditarea ediţiilor princeps al Codurilor Alexandru Ioan Cuza (codurile: civil, de procedură civilă, penal şi de procedură penală) de la 1864, intrate definitiv în istorie şi devenite cu adevărat monumente ale dreptului nostru modern.

5. Întreaga serie de reeditări va fi prefaţată de un studiu introductiv menit să justifice proiectul editorial şi mai ales să creioneze liniile de forţă ale dezvoltării dreptului român prin monumentele sale elaborate, adoptate şi aplicate de-a lungul timpului, precum şi cu prezentări şi comunicări adecvate aferente fiecărui volum în parte.

6. Prin natura şi amploarea sa noul proiect ştiinţific al ICJ se doreşte şi reuşeşte a fi expresia preocupărilor cu adevărat consacrate promovării interesului naţional, progresului juridic şi consonanţei cu viaţa juridică europeană universală. În alt plan, dar la fel de important şi în deplină conexiune şi completare cu primul este vorba de un omagiu pertinent, din perspectivă juridică adus Marii Uniri din 1918, prin sublinierea permanenţelor sale şi a imperativului continuării şi ilustrării lor actuale şi deopotrivă, generaţiei de mari juriști, formaţi în perioada interbelică, sub semnul comandantului suprem al consolidării unităţii naţionale, care au trebuit să traverseze „deşertul comunist" al istoriei, găsindu-şi refugiul şi adăpostul Academiei Române şi contribuind în cadrul Colectivului pentru vechiul drept românesc la împlinirea destinului profesional şi progresul ştiinţei juridice naţionale.

7. Grupul de realizare a proiectului este condus (sub aspectul direcţiei ştiinţifice şi coordonării editoriale) de prof. univ. dr. Mircea Duţu, directorul ICJ şi format din: dr. Tudor Avrigeanu, CS II, prof. univ. dr. Sorin Ivan şi conf. univ. dr. Andrei-Duţu Buzura. În funcţie de cerinţele fiecărui subproiect vor fi implicaţi şi

alţi specialişti, din domeniul dreptului sau alte discipline conexe demersului ştiinţific şi necesare desăvârşirii lucrărilor cuvenite.

8. Speranţa iniţiatorilor şi promotorilor proiectului este aceea că el şi mai ales rezultatele sale vor cunoaşte rezonanţele aşteptate şi sprijinul cuvenit din partea lumii juridice româneşti şi nu numai, asistând la un veritabil reviriment al preocupărilor de valorificare a tradițiilor și de promovare a conştiinţei juridice naţionale.

Conf. univ. dr. Andrei Duţu-Buzura

Conferința de inaugurare a Institutului Național de Criminologie (14 decembrie 2018, București, Palatul Parlamentului)

Vineri, 14 decembrie 2018, în Salonul Alb al Palatului Parlamentului a avut loc Conferința de inaugurare a Institutului Național de Criminologie (INC), organ de specialitate cu personalitate juridică, în subordinea Ministerului Justiției, având ca scop asigurarea, pe baze științifice, a prevenirii și controlului criminalității.

În alocțiunea de deschidere a manifestării prof. univ. dr. Tudorel Toader, ministrul justiției, a evocat istoria Institutului, faptul că acesta a fost înființat pentru prima dată în 2002, desființat în 2006 și apoi reînființat, organizat și funcționează conform H.G. nr. 14/2017. Echipa de tineri cercetători, angajați prin concurs, este formată din juriști, psihologi, sociologi, documentariști, statisticieni care vor lucra împreună asigurând astfel o perspectivă inter și pluridisciplinară, atât de necesară în contextul complexității domeniilor criminologiei și penologiei. Pentru îndeplinirea misiunii sale INC are în vedere inițierea și derularea unei multitudini de activități precum: efectuarea de analize, studii, rapoarte, prognoze privind cauzele și evoluția criminalității; evaluarea factorilor criminogeni și a fenomenelor asociate criminalității; inițierea și identificarea temelor de cercetare; analizarea anumitor tipuri de conduite infracționale cu un impact ridicat asupra societății; studierea caracteristicilor anumitor grupuri de infractori și categorii de victime ale infracțiunilor; colaborarea cu specialiști din Ministerul Justiției sau din alte ministere, precum și cu entități publice sau private din domeniu; diseminarea rezultatelor analizelor, studiilor, rapoartelor, prognozelor, proiectelor realizate, prin diverse forme de comunicare, publicații tipărite sau în format electronic; activități de documentare internă și internațională în vederea realizării proiectelor de cercetare; colectarea, gestionarea și arhivarea datelor pentru studiile din planul de cercetare; îmbogățirea fondului documentar, participarea la proiecte de cercetare prin accesarea unor mecanisme de finanțare.

În continuare, ministrul justiției a făcut apel la invitați să împărtășească din experiența proprie în materie de cercetare științifică noii structuri și să colaboreze cu aceasta în îndeplinirea misiunii asumate.

STUDII ŞI CERCETĂRI JURIDICE, an 8 (64), nr. 1, p. 133–136, Bucureşti, ianuarie – martie, 2019

Luând cuvântul în acest cadru, prof. univ. dr., dr. h. c. Mircea Duțu, directorul Institutului de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu" al Academiei Române, a transmis următorul mesaj: „Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu" al Academiei Române (ICJ), prima structură instituțională din România de cercetare științifică a dreptului și singura consacrată ansamblului domeniului, **salută** reînființarea **Institutului Național de Criminologie** (INC) și vede în acesta o nouă șansă, deopotrivă pentru fundamentarea pe baze științifice a politicii penale și pentru afirmarea disciplinei în plan academico-universitar.

Funcționarea sa ca o „structură de specialitate" a Ministerului Justiției reprezintă o deschidere majoră a acestuia spre cercetarea științifică, înscrisă în tradiția cooperării cu Institutul de Cercetări Juridice și cu facultățile de drept, conferind astfel noi perspective colaborării dintre administrație și comunitatea științifică, în efortul de identificare și promovare a răspunsurilor adecvate la provocările actuale ale cunoașterii în domeniul dreptului și înfăptuirii justiției.

Profitând de cadrul oferit de Conferința de inaugurare a INC și semnificațiile deosebite ale acestui demers științifico-instituțional, ridic în fața reprezentanților lumii juridice – practicieni și teoreticieni – necesitatea unei dezbateri și analize ample asupra stării cercetării juridice românești, a rolului și priorităților sale în societatea de azi, prin convocarea unei *reuniuni naționale (États généraux,* după modelul francez), cu participarea tuturor părților interesate, prilej de reflecție și cu care să se propună piste și măsuri de ameliorare a activității, pe care autoritățile competente să le adopte în consecință.

Cu aceste gânduri urăm succes *Institutului Național de Criminologie* în activitatea propusă și îl asigurăm de disponibilitatea noastră de cooperare, în interesul comun de progres al științei dreptului și al culturii juridice româneşti."

Totodată, directorul ICJ a împărtășit din experiența sectorului de criminologie al Institutului, a relevat tradiția existentă în această privință și a precizat faptul că aici funcționează, de câteva decenii, un doctorat în criminologie.

În încheiere au fost oferite INC, pentru Bibliotecă, o serie de lucrări juridice recent apărute.

În alocuțiunea domnului dr. Victor Ciorbea, Avocatul Poporului, au fost prezentate preocupările în curs ale instituției, de interes comun cu domeniul de activitate al noului Institut și s-a manifestat disponibilitatea de cooperare cu acesta în vederea promovării obiectivelor cercetării științifice criminologice.

Doamna judecător dr. Aida Popa, din cadrul Secției penale a Înaltei Curți de Casație și Justiție, a salutat deschiderea activității noului Institut, subliniind

importanța cunoașterii jurisprudenței în activitatea de cercetare științifică, precum și a rezultatelor acesteia în practica judiciară. A sugerat o serie de teme care ar putea face obiectul colaborării dintre instanța supremă și INC, cu precădere în materie penală.

În cadrul discuțiilor au mai luat cuvântul reprezentanți ai Parchetului, facultăților de drept și asociațiilor profesionale, menționându-se punctele comune de interes și piste posibile de dezvoltare a colaborării reciproce.

Dr. Ion Ifrim

VASILE STĂNESCU
(n. 4 februarie 1925 – 12 martie 2019).

Marţi, 12 martie 2019, a încetat din viaţa Vasile Stănescu, membru de onoare al Academiei Române, economist, jurist, director și administrator delegat al Fundaţiei Familiei „Menachem H. Elias[1]".

După absolvirea liceului, obţine licenţa Academiei de Studii Economice din Bucureşti, în 1948; concomitent, a studiat şi dreptul (cu precădere dreptul comercial), pentru ca, ulterior, să obţină titlul ştiinţific de doctor în economie.

A ocupat, pe rând, funcţii ministeriale importante: director (la 28 de ani a organizat şi condus o lucrare de mare amploare şi complexitate, comasând cinci ministere), director general, arbitru-şef interdepartamental şi consilier ministerial cu probleme editoriale, economice, juridice şi de arbitraj comercial; apoi redactor-şef de editură (calitate în care a iniţiat numeroase colecţii şi a recuperat multe valori ale culturii române pentru istoria ştiinţei din România), şef de secţie la Consiliul Legislativ. Activitatea didactică a desfăşurat-o, începând din 1950, în domeniile: *drept* şi *legislaţie economică*, economie şi management, la Centrul de Perfecţionare a Cadrelor de pe lângă Ministerul Educaţiei Naţionale, la Universitatea Politehnică Bucureşti, Facultatea de Drept, C.E.P.E.C.A. şi Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice.

Vasile Stănescu a căutat să introducă noţiuni de strictă specialitate din economia politică şi la disciplinele adiacente acesteia, cum ar fi dreptul civil şi dreptul comercial. Încercările sale în această direcţie au fost încununate de elaborarea şi editarea unui curs universitar.

O perioadă importantă pentru activitatea sa a fost aceea în care a funcţionat în calitate de şef de secţie la cel de al doilea Consiliu Legislativ, dar pentru scurt timp a fost şi Preşedinte interimar al Consiliului. Încă din primii ani de activitate desfăşurată în cadrul Consiliului Legislativ s-a remarcat prin lucrările sale de specialitate.

După cum arăta fosta sa colegă de la Consiliul Legislativ, Măria Leiss, consilier permanent, şefa Secţiei a IV-a a acestei instituţii juridice, „având în vedere ponderea mare, în perioada respectivă, a problematicii economice în cadrul legislaţiei, aportul competent al lui Vasile Stănescu, de un înalt nivel ştiinţific, a

[1] Dorina N. Rusu, – *Dicţionarul Membrilor Academiei Române*, 1866–2010, p. 994 și urm.

avut un rol deosebit. În acest sens, menţionez legislaţia de elaborare a planurilor economiei naţionale, la elaborarea cărora Vasile Stănescu a lucrat perioade îndelungate de timp alături de iniţiatori. Pentru această activitate, Consiliul Legislativ a primit repetate mulţumiri din partea respectivelor organe pentru ajutorul acordat prin persoana consilierului permanent Vasile Stănescu. În cadrul secţiei pe care o conducea, cât şi în ansamblul instituţiei s-a bucurat de o deosebită preţuire şi stimă".

Referitor la familia sa, Măria Leiss preciza: „*Seriozitatea, caracterul de înaltă ţinută umană s-au evidenţiat şi în ceea ce priveşte atitudinea sa faţă de familie. A fost căsătorit foarte mulţi ani cu Ivonne Stănescu, fostă consilier juridic în cadrul ministerelor culturii şi comerţului, unde a desfăşurat o activitate remarcabilă, recunoscută profesional. Soţii Stănescu au un fiu, Dan, de profesie inginer informatician, specializat în hardware, căsătorit cu Anca Stănescu, de profesie matematician. Au emigrat în S. U.A. în anul 1982, stabilindu-se la St. Lotus, unde locuiesc şi în prezent, lucrând fiecare în domeniul său de pregătire. Fiica lor, Ioana, este absolventă a două facultăţi: cea de managementul afacerilor şi cea de drept, iar în prezent îşi desfăşoară activitatea în cadrul unei firme de avocatură".*

Începând din 1950, Vasile Stănescu a desfăşurat o bogată activitate ştiinţifică în domeniile: drept şi legislaţie economică, economie şi management. La Centrul de perfecţionare a cadrelor de pe lângă Ministerul Educaţiei Naţionale, la Universitatea Politehnică din Bucureşti, la Facultatea de Drept a Universităţii din Bucureşti, la CEPECA şi Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice a ţinut cursuri universitare, de specializare şi postuniversitare. A făcut parte din comisii de doctorat.

Între 1974 şi 1984 a elaborat proiecte de perfecţionare a programei de învăţământ a Facultăţii de Drept, militând pentru introducerea studierii interdisciplinare a teoriei patrimoniului dintr-o dublă perspectivă: juridică şi economică.

Activitatea sa ştiinţifică a constat în elaborarea şi publicarea, în ţară şi străinătate, a circa 40 de volume şi cursuri, precum şi a peste 350 de articole şi studii. A abordat teme variate între care: unitatea economică, dreptul economic, managementul, teoria patrimoniului, personalitatea juridică şi capacitatea juridică a unităţilor economice, dreptul şi mecanismul economic. Cercetările multidisciplinare efectuate, singur sau în colaborare, au condus, prin modul de abordare dinamică şi prin rezultatele obţinute, la reevaluarea unor concepte din literatura economică şi juridică.

A lansat noul concept al „ecodreptului", recunoscut de literatura de specialitate. A realizat, de asemenea, pentru prima dată, conexiuni între drept şi economie în studierea unor instituţii fundamentale ale celor două discipline, precum patrimoniul şi bilanţul. Vasile Stănescu s-a afirmat ca unul dintre promotorii dreptului economic, punând bazele teoretice ale acestuia ca o nouă ramură de drept.

Vasile Stănescu şi-a adus o contribuţie deosebită la studierea globalizării. A elaborat practic bazele teoretice ale unei noi ştiinţe în lucrarea pe care a intitulat-o sugestiv *Ştiinţa globalizării,* care a reprezentat, se pare, o premieră mondială sub

aspectul tratării sistematice a unui fenomen ce preocupă intens lumea contemporană. Domeniul atât de complex şi disputat al globalizării a fost abordat de reputatul specialist Vasile Stănescu cu mult profesionalism, eleganţă, precum şi cu surprinzătoare conexiuni. De altfel, în această cercetare l-a ajutat pregătirea sa academică plurivalentă. Viziunea cuprinzătoare a autorului asupra acestui fenomen, aflat în actualitatea imediată, este relevată de capitolele cărţii: *Introducere în teoria globalizării; Premisele constituirii ştiinţei globalizării; Principalele interdependenţe ale ştiinţei globalizării cu alte elemente ale suprastructurii; Sistemul metodologic de cercetare în ştiinţa globalizării; Principiile fundamentale ale ştiinţei globalizării; Globalizarea şi societatea civilă; Structuri instituţionale regionale şi globale. Mijloace şi modalităţi de acţiune.*

Această lucrare este, de fapt, o continuare a unor preocupări mai vechi ale autorului privind domeniul globalizării.

De remarcat că volumul *Dezvoltarea economică a României,* publicat, în 2003, de Editura Academiei, cuprindea şi materialul realizat de Vasile Stănescu, având titlul *Globalizarea: între speranţă şi ameninţări.* În opinia specialistului de mare fineţe care este Vasile Stănescu, ce a acumulat în cursul îndelungatei sale activităţi o vastă experienţă, *„globalizarea reprezintă o realitate care sfidează toate paradigmele cunoscute până acum, o mutaţie civilizaţională de o amploare fără precedent, o ducere la extrem a datelor incluse în definiţia modernităţii. Dar, mai presus de toate, reprezintă, în esenţă, o tendinţă profundă de realizare a unei societăţi deschise la nivel global, de regăsire a unităţii şi de responsabilizare a lumii în care trăim”.*

Cartea a evidenţiat dificultăţile datorate nu numai complexităţii fenomenului globalizării, ci şi faptului că nu există suficientă experienţă în domeniu. Modelele proiectate până în prezent suferă, după cum se confesează autorul, şi prin aceea că ele sunt secvenţiale, restrânse, în principal, la dimensiunea economică şi mai puţin la celelalte dimensiuni, lăsând deoparte legăturile indisolubile dintre civilizaţie, cultură şi spiritualitate.

În acest context, prin multitudinea problemelor ridicate şi a soluţiilor emise, unele doar ca ipoteze, cartea academicianului profesor universitar doctor Vasile Stănescu reprezintă o valoroasă contribuţie românească în studiul globalizării. Cartea îndeamnă la ridicarea gradului ştiinţific al procesului de globalizare, cu condiţia de a se ţine seama de mărimea şi complexitatea deosebită a sistemului studiat, de dinamica şi caracterul puternic schimbător al proceselor studiate, dar şi de existenţa elementelor subiective, alături de cele obiective în cadrul procesului de globalizare.

Preocupările în acest domeniu sunt continuate în lucrarea *Globalizarea spre o nouă treaptă de civilizaţie...,* apărută în 2009, la Editura Eikon.

Ca urmare a meritelor ştiinţifice deosebite ale lucrărilor pe care le-a elaborat, Vasile Stănescu a devenit, la 29 ianuarie 1999, membru de onoare al Academiei Române.

Vasile Stănescu a luat parte, de asemenea, la toate acţiunile de evaluare a stării economiei naţionale (ESEN). De remarcat implicarea sa în elaborarea, la solicitarea Uniunii Europene, a *Strategiei naţionale de dezvoltare economică a României,* înaintată, în martie 2000, Comisiei Europene de la Bruxelles şi a capitolului „Dreptul muncii" din lucrarea *România 2000.* Şi-a adus contribuţia la realizarea volumului *Probleme ale integrării României în UE – cerinţe şi evaluări,* 2001 – 2002. A participat la numeroase conferinţe, simpozioane şi congrese, în ţară şi străinătate.

Din 1975 este membru titular al Asociaţiei Oamenilor de Ştiinţă din România (AOŞR), devenind membru în Consiliul Naţional Ştiinţific al AOŞR. Totodată a fost membru AGER şi al Asociaţiei Juriştilor, membru de onoare al Fundaţiei „Ioan Basgan" din 2002, membru de onoare al „American Sorunco Group 2000", membru fondator al Comisiei de Management (1972), membru al Societăţii de Management din China, membru în Consiliul de conducere şi director al Fundaţiei „Elias" al Academiei Române, membru în Consiliul de orientare şi evaluare ştiinţifică ESEN, membru în Comisia de fundamentare a strategiei naţionale de dezvoltare economică a României, membru în Consiliul Ştiinţific al Institutului de Cercetări Juridice al Academiei Române, membru în Consiliul redacţional al revistei „Romanian Economic Review" şi al revistei „Revue roumaine des sciences économiques", cetăţean de onoare al mai multor localităţi din România.

De peste 40 de ani, Vasile Stănescu funcţionează în conducerea Fundaţiei „Familia Menachem H. Elias", iniţiind şi conducând cu succes acţiunile pentru recuperarea, reconstituirea, consolidarea şi dezvoltarea patrimoniului acesteia, ca şi pentru promovarea imaginii şi sprijinirea statornică a Academiei Române şi a instituţiilor fundamentale ale culturii române.

Vasile Stănescu a fost, de altfel, continuator, la Fundaţie, al profesorului universitar doctor docent Ioan Ceterchi, fost preşedinte al Consiliului Legislativ, fiindu-i, totodată, colaborator şi prieten apropiat.

Apoi, amintim că, o manifestare de suflet a fost organizată, la 11 februarie 2005, la Centrul de conferinţe al Casei oamenilor de ştiinţă din Bucureşti, cu prilejul împlinirii de către Vasile Stănescu a frumoasei vârste de 80 de ani, la care au participat şi au luat cuvântul reprezentanţi de seamă ai vieţii academice şi ştiinţifice româneşti, între care academicienii Eugen Simion, Maya Simionescu, Radu Voinea şi Victor Voicu, precum şi Sorin Popescu, preşedinte de secţie la Consiliul Legislativ, reprezentanţi ai Fundaţiei „Familia Menachem H. Elias" şi ai conducerii Federaţiei Comunităţilor Evreieşti din România, membrii familiei sărbătoritului.

La împlinirea venerabilei vârste de 85 de ani, Vasile Stănescu a fost sărbătorit, în ziua de 3 februarie 2010, de Academia Română, la Casa Oamenilor de Ştiinţă. La manifestare, la care au participat academicieni, cercetători ştiinţifici, cadre didactice universitare, un numeros public, au luat cuvântul, printre alţii, academicianul Ionel Haiduc, preşedintele Academiei Române, în acel moment,

academicianul Radu Voinea, fost preşedinte al Academiei Române, profesorul universitar dr. Ion Dogaru, membru corespondent al Academiei Române, dr. Gavril Iosif Chiuzbaian, preşedintele Uniunii Juriştilor din România, Sorin Popescu, preşedinte de secţie la Consiliul Legislativ, dr. Aurel Vainer, deputat, preşedintele Federaţiei Comunităţilor Evreieşti din România, profesorul universitar dr. Şerban Dragomirescu, ş.a. De asemenea, au prezentat mesaje de felicitare şi de salut instituţii reprezentative şi personalităţi de marcă ale lumii ştiinţifice româneşti.

„Voi rememora acum doar împrejurările în care l-am cunoscut, acum 40 de ani, pe viitorul academician Vasile Stănescu [...].

Revenind la cel de-al doilea Consiliu Legislativ, înfiinţat în 1971, nu pot să nu relev prestigiul şi autoritatea pe care a imprimat-o noii instituţii profesorul universitar Ioan Ceterchi, cel care a adunat în jurul său, precum procedase odinioară şi Traian Ionaşcu la Institutul de Cercetări Juridice, un nucleu de juriști remarcabili, din toate generaţiile, printre care se numărau: Octavian Căpăţînă, Ion Nestor, Ion Filip, Arthur Hilsenrad, Victor Ionescu, Ilariu Mrejeru, Ion Busuioc, Lucian Stângu, Mihai Constantinescu, Iulian Poenaru, Mircea Ionescu-Voicana, mai târziu Ioan Vida, Valer Dorneanu – mulţi dintre aceştia devenind, după 1989, personalităţi importante ale vieţii juridice sau politice.

Printre cei pe care profesorul Ioan Ceterchi i-a chemat încă din prima zi s-a înscris şi domnul Vasile Stănescu, numit în fruntea uneia dintre secţiile importante ale instituţiei, recomandat fiind de prestigioasa sa activitate anterioară.

Prin forţa împrejurărilor, întrucât aveam sediul în aceeaşi clădire şi lucram de multe ori împreună la unele proiecte, am ajuns să-l cunosc îndeaproape pe dl Vasile Stănescu. Domnia Sa era foarte apropiat de profesorul universitar Ioan Ceterchi, de care a rămas de altfel legat sufleteşte până la săvârşirea prematură din viaţă a acestuia.

Viitorul academician Vasile Stănescu se impunea nu numai prin statura sa dominatoare, dar şi prin profunzimea cunoştinţelor, originalitatea ideilor, conexiunile surprinzătoare pe care le făcea, argumentaţia convingătoare, fără cusur. În primii ani de existenţă, atunci când la conducerea sa s-a aflat profesorul universitar Ioan Ceterchi, Consiliul Legislativ s-a impus prin caracterul ştiinţific şi profesionist al studiilor şi rapoartelor sale, reuşind să strecoare, în proiectele de acte normative avizate, unele note în consonanţă cu principiile şi constantele generale ale dreptului, greu digerabile într-un stat totalitar.

Un alt aspect al activităţii academicianului Vasile Stănescu, este legat, de asemenea, de prietenia cu profesorul universitar Ioan Ceterchi, Este vorba de munca sa în cadrul Fundaţiei Elias, unde a fost precedat şi recomandat cu căldură de profesorul universitar Ceterchi. Talentul de organizator priceput, tenacitatea, abilităţile sale de manager, alături de solidele sale cunoştinţe economice şi juridice, au făcut ca această instituţie, salvată ca prin minune din iadul comunist, să prospere şi să-şi îndeplinească astăzi menirea pentru care a fost înfiinţată.

Am lăsat la urmă elogiul calităţilor umane, sensibilitatea, căldura sufletească, altruismul, pe care le-am descoperit la academicianul Stănescu şi care, ele în

primul rând, îl recomandă, îl definesc şi-l apropie de toţi cei care au avut privilegiul să-l cunoască şi să lucreze alături de Domnia Sa[2].

Pentru întreaga sa activitate, ca şi pentru calităţile sale morale şi civice este deosebit de preţuit şi respectat, fiind distins cu numeroase ordine şi medalii, între care şi înalta distincţie „*Ordinul naţional Serviciul credincios în grad de cavaler”.*

Din rândul principalelor sale lucrări fac parte: *Planificarea financiară în industrie,* vol.I – II, Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1957, 364 p. şi, respectiv, 436 p. (în colaborare cu A. Mureşan); *Cartea contabilului-şef* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1960, 327 p., ediţia a II-a revăzută şi completată, 1963, 360 p. (în colaborare cu A. Keresztes); *Conducerea, organizarea şi funcţionarea întreprinderilor,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1962, 452p., ediţia a II-a revăzută şi completată, 1965, 536p. (în colaborare cu A. Keresztes); *Manual de drept financiar,* vol.I, Bucureşti, Editura didactică şi pedagogică, 1963, 312 p.: *Unitatea economică. Raportul dintre gestiunea economică, capacitatea juridică şi subiectul de drept,* Bucureşti, Editura Academiei, 1974, 208 p. (în colaborare cu M. Constantinescu); *Drept economic,* Bucureşti, Editura Academiei, 1978, 311 p. (în colaborare cu M. Constantinescu) (lucrare distinsă, în 1980, cu Premiul „Simion Bărnuţiu” al Academiei Române); *Unitatea economică. Dreptul şi mecanismul economico-financiar. Autoconducere. Autogestiune,* Bucureşti, Editura Academiei, 1981, 211 p.; *Unitatea economică,* Bucureşti, Editura Academiei, 1987, 223 p.; *Aprovizionarea tehnico-materială. Regimul juridic al normării consumurilor şi al stocurilor, al balanţelor materiale şi al contractelor de aprovizionare tehnico-materială,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1987, 205 p. (în colaborare cu M. Constantinescu); *Societatea civilă,* Bucureşti, Editura Expert, 2001, 500 p. (Referitor la această carte, Vasile Stănescu preciza: *„Menirea lucrării este de a prezenta, succint şi într-o formă organizată, societatea civilă românească, segmentele care o compun, gradul de maturitate atins, locul pe care trebuie să-l ocupe într-o Europă unită, precum şi rosturile ei în societatea viitorului, într-o societate globală. O acţiune temerară, o adevărată aventură spirituală, într-un domeniu complex, multidisciplinar şi sensibil la mişcările epocii”); Ştiinţa globalizării.* Bucureşti, Editura All Beck, 2005, 258p.; *Globalizarea spre o nouă treaptă de civilizaţie...,* Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2009, 496 p.; *Spaţiul public. Gestionare şi comunicare*, Bucureşti, Editura Universul Juridic, 2012, 286p. (Această lucrare este structurată în şase capitole distincte şi are ca punct de plecare primele forme de organizare socială, evoluţia formaţiunilor comunitare şi încadrarea lor în spaţiu şi timp şi se continuă până în zilele noastre, autorul încercând să dezvolte într-o manieră inedită aspectele ce caracterizează spaţiul public. Autorul declara, de altfel, în prefaţa cărţii că „ ... *spaţiul public constituie o temă parţial cunoscută, însă niciodată complet, faţă de*

[2] Sorin Popescu, din cuvântul rostit cu prilejul sărbătoririi de către Academia Română a d-lui profesor universitar Vasile Stănescu, membru de onoare al Academiei, în ziua de 3 februarie 2010, la Casa Oamenilor de Ştiinţă.

care participanţii, independent de domeniul de activitate, îşi definesc propria locaţie"); Drumul spre libertate. De la cunoaşterea senzorială la transcunoaştere, Bucureşti, Editura Universul Juridic, 2014 (Concluzia care se desprinde din lectura acestei cărţi nu poate fi decât aceea declarată de autor: *„Lumea în care trăim este a noastră, făurită de noi, este rodul gândirii şi acţiunii noastre. În consecinţă, nu o putem gândi altfel decât am creat-o. Diferenţele care apar totuşi în perceperea aceleiaşi lumi, a aceleiaşi realităţi, se explică prin gradul de educaţie şi cultură, care modelează percepţia şi reprezentarea").*

Lucrările academicianului profesor universitar doctor Vasile Stănescu sunt apreciate pentru orientarea modernă, multi şi interdisciplinară în cercetare, pentru temeinicia investigaţiei, ca şi pentru propunerile *de lege ferenda,* fiind considerate contribuţii remarcabile, fundamentale atât la ştiinţa dreptului, cât şi la ştiinţa economică. De remarcat că o parte importantă din lucrări le-a elaborat în perioada când la conducerea Consiliului Legislativ era regretatul profesor universitar Ioan Ceterchi, membru al Academiei Române, când Consiliul Legislativ devenise, în fapt, cea mai prolifică instituţie în planul cercetării şi promovării ştiinţei dreptului.

Profesorul Vasile Stănescu a militat în permanenţă pentru sublinierea specificului ştiinţei juridice, relevarea adevărului că, indiferent că este vorba de dreptul intern al Uniunii Europene ori internaţional, cercetarea juridică, prin faptul însuşi al obiectului său, dreptul, nu tinde spre pure abstracţii, nici la adevăruri absolute şi definitive, ci numai la soluţii adecvate, acceptabile şi practice la probleme legate de infinita diversitate şi marea plasticitate a relaţiilor umane şi sociale pe care le guvernează.

Prin exemplul lucrărilor şi sprijinul permanent acordat activităţii ICJ a contribuit major la acreditarea cercetării pe tărâmul dreptului, ca o cercetare ştiinţifică autentică, cu o puternică tradiţie, un prezent complex şi un viitor incontestabil, într-o lume mondializată. O ştiinţă care urcă în timp cu peste 2000 de ani, până la dreptul roman, cu principii şi reguli rămase neschimbate de atunci, are un titlu de nobleţe care nu se regăseşte în multe alte domenii, relative şi mişcătoare, mai tot timpul în rescrierea şi reformularea concluziilor definitorii.

Dintre lecţiile de viaţă oferite de profesorul Vasile Stănescu, cea potrivit căreia munca reprezintă făuritorul şi modelatorul personalităţii umane rămâne una dintre cele mai semnificative pentru generaţiile de cercetători ştiinţifici în domeniul dreptului.

Dispariţia profesorului Vasile Stănescu, lasă un gol, greu de acoperit în ştiinţa dreptului român şi în viaţa celor care l-au cunoscut şi l-au iubit pentru frumoasele calităţi de savant, dascăl pasionat ca şi pentru comportarea sa de înaltă ţinută morală.

Dr.Ion Ifrim, CS II

Marilena Uliescu
(1939-2019)

În dimineaţa zilei de 25 ianuarie 2019 ne-a părăsit pentru totdeauna Marilena Uliescu, profesor universitar doctor, cercetător ştiinţific emerit al Institutului de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu" al Academiei Române, personalitate marcantă a ştiinţei dreptului românesc.

Născută la 19 mai 1939 în Brăila, a urmat cursurile Facultăţii de Drept a Universităţii din Bucureşti, pe care a absolvit-o în anul 1960. Activitatea sa profesională este legată în mare parte de cea desfăşurată în cadrul Institutului de Cercetări Juridice, unde a lucrat cu pasiune şi har din anul 1969 până la încetarea sa din viaţă, timp de o jumătate de secol.

Fire dinamică, spirit pătrunzător şi dedicat, a desfăşurat o intensă activitate în cadrul Institutului, în calitate de simplu cercetător, apoi dobândind toate gradele profesionale, de membru al Consiliului Ştiinţific al acestuia, din 1976, iar din 1991, de coordonator al Departamentului de Drept privat.

Şi-a perfecţionat în toată această perioadă pregătirea profesională, urmând, de pildă, cursurile Facultăţii Internaţionale de Drept Comparat, promoţia Gabriel Marty – 1974, Strasbourg, Franţa.De asemenea, a urmat, tot la Strasbourg, studii postuniversitare de drept comparat al mediului, în anul 1981, iar în 1983 a obţinut diploma Centrului Internaţional de formare şi perfecţionare, eliberată de Institutul pentru drepturile omului Rénée Cassin.

În cadrul Institutului de Cercetări Juridice a pregătit, sub îndrumarea profesorului doctor docent Salvator Brădeanu, teza de doctorat, pe care a susţinut-o în anul 1985 în faţa unei comisii prezidată de doctor docent Yolanda Eminescu.

Marilena Uliescu a desfăşurat şi o bogată activitate didactică în calitate de profesor universitar de drept civil şi dreptul mediului, la diferite universităţi din ţară.

Din anul 1994, când a devenit conducător de doctorat la disciplina drept civil, Marilena Uliescu a coordonat în cadrul ICJ activitatea unui număr însemnat de doctoranzi, contribuind decisiv, în cazul multora dintre aceştia, la afirmarea lor în viaţa ştiinţifică românească din domeniul dreptului.

Un merit deosebit l-a avut Marilena Uliescu în promovarea şi, mai târziu, reluarea „Zilelor juridice franco-române", manifestare iniţiată încă din 1967 de Societatea de Legislaţie Comparată din Paris în colaborare cu Institutul de Cercetări Juridice al Academiei Române.

STUDII ŞI CERCETĂRI JURIDICE, an 8 (64), nr. 1, p. 145–146, Bucureşti, ianuarie – martie, 2019

O activitate bogată, cu rezultate notabile, a avut Marilena Uliescu în calitate de Director al Institutului Naţional al Magistraturii în perioada 2001–2004. Pe lângă meritele semnificative în activitatea de formare a magistraţilor şi a experţilor trebuie amintită iniţiativa sa de creare a Şcolii de vară pentru magistraţii europeni, care a înlesnit, prin participarea unor magistraţi din mai multe ţări membre ale Uniunii Europene un fructuos schimb de experienţă.

Pentru rezultatele deosebite în activitatea didactică şi de cercetare ştiinţifică în domeniul dreptului, Marilena Uliescu a obţinut atât premiul „Simion Bărnuţiu" al Academiei Române (1979) dar şi numeroase alte distincţii academice din partea unor instituţii prestigioase din ţară şi din străinătate.

Trebuie, în plus, cunoscut faptul că Marilena Uliescu a fost, printre altele, membru al Academiei Internaţionale de Drept Comparat, membru al Societăţii de Legislaţie Comparată din Paris, precum şi membru în Comitetul European de Drept Rural de la Bruxelles, din anul 1994, şi vicepreşedinte al acestuia din anul 2011.

Îndelungata şi bogata activitate ştiinţifică a domniei sale s-a concretizat în peste două sute de studii, articole, comunicări, rapoarte generale şi rapoarte naţionale la Congrese internaţionale, precum şi peste 35 de monografii, manuale şi culegeri de studii, publicate în ţară şi străinătate.

Dintre acestea, amintim aici, *exempli gratia*, doar două lucrări analizate şi publicate în coordonarea sa, apărută în trei ediţii, şi la care Marilena Uliescu ţinea în mod deosebit: *Noul Cod civil. Comentarii*, prima în anul 2010 şi *Noul Cod civil. Studii şi Comentarii*, lucrare în patru volume .

Aceste lucrări, printre primele în timp privitoare la Codul civil acum în vigoare, conţin nu numai comentarii valoroase, dar şi numeroase propuneri de *lege ferenda*, pe unele dintre ele fiind de aşteptat ca legiuitorul să le ia în considerare.

Cele deja arătate sunt de natură să scoată în evidenţă doar în parte bogata şi valoroasa activitate în domeniul dreptului, atât în plan ştiinţific, cât şi didactic a Marilenei Uliescu.

Mai presus, însă, de toate acestea, aprecierea noastră se îndreaptă spre calităţile sufleteşti pe care Domnia Sa le avea, spre generozitatea şi entuziasmul ce o caracterizau. Nutrea, pentru Institutul de Cercetări Juridice un ataşament deosebit şi pentru colegii domniei sale, o dragoste profundă, prezenţa sa până la definitva despărţire alături de ei dinamizând activitatea ştiinţifică, stimulând creaţia în domeniul dreptului.

Marilena Uliescu a găsit mereu soluţii pentru problemele cele mai dificile, vorbe care au vindecat răni, sau cel puţin care au alinat dureri sau tristeţi. A izbutit acolo unde nici unul dintre noi nu credea că este posibil şi lasă mai mult decât o amintire vie. Rămâne o prezenţă, un tovarăş de drum, un izvor de curaj şi o sursă de optimism perpetuu.

Bogdan Pătraşcu,
Mihaela-Gabriela Berindei